Prof Birkenmajer

In case of non-delivery please return to

GALLOWAY & PORTER LTD.,
UNIVERSITY BOOKSELLERS
CAMBRIDGE (ENG.).

Please state wants for

SECOND-HAND
AND OUT-OF-PRINT BOOKS

BOOKS PURCHASED
in large or small quantities

LIBRARIES VALUED
for probate or purchase

New & Second-hand
BOOKSELLERS

GREAT BRITAIN
PAID ½D
3 OCT 38

The Director,
Biblioteka Jagiellonska,
W. Krakowie,
Ul. S.W.Anny, 12
Pol and.

6881 II

6881/II

t. IV

E, F.

już

E samogł. z natury swego brzmienia wyraża zaprzeczenie, niedowierzanie, lekceważenie cf eh, ech, et, zdziwienie obok niedowierzania (eh?), wreszcie: pogróżkę lub żal (ej!)

Jako głoska ę lud w krak. maz. kuj. w polsce stale oddaje tę głoskę w brzmi 7mu przyp. l. poj. przymiotników męskich i zaimków „W tem razie leci taki wielgi ch-op s takom wielkom strzelbom" wieś Zawada pow. nowo-sądecki Karol Mątyas G. lw. 88. 145. 2 „Bóg ci zapłać, żeś go (tego ptaszka) zabiuł, bo już trzy roki za niem chodzę a nimogę go podejś (podejść) nikej" ib. „Tak jednem razem położyli się spać" ib „Ten ptaszek, co podczas burzy lata po telegrafach, po lipach i pieruni za niem goni, co go kce zabić" ib. „A ona koniecznie prosi, prosi, że nikomu nie powie, nic i nic, tak wykusiła na niem: dzie i

skąd. Tak jéj powiedział" ib.

2

Eblis - a. m. turec. djabeł, szatan, duch ciemności, zły duch „Ozsaj(?) branki... u tych w źrenicach szafir niebieski, u tamtych cienie Eblisa." Ad. Mick. 1. 83.

3

2

E! Ech! Eh! Et! wykrz. głos zaprzeczenia, protestacyi, lekceważenia. „Córka mnie bardzo kocha, on wielce poważa. — Ech, bajki, on drwi z ciebie" A. W. Fr. 1. 41 „Nic nie umiem. — To źle. — Eh! nic to, jak zechcę, to się wszystkiego prędko nauczę." J. Korzen. 2. 310. „Et! co ty tam wiesz. Zwyczajnie jak baba, gadasz aby gadać." Kl. Jun. Rola 4. 556. „Pułkownik mi nakazał i zalecił groźnie, na głowę moją zaklął — Ech, to próżne słowa." A. W. Fr. Dzieła 8. 53

Echowy -a -e od echa, odzywający się echem, powtarzający się bez końca „Stuk bez końca — zgrzyt echowy." Z. Kras. 2. 285

Echo -a. n. 5. fig. wieść dochodząca zkądś, wspomnienie powtarzające się, wypadków niedawno zaszłych, rzeczy świeżo przebrzmiałych „Echa z naszych zdrojowisk. Z Morszyna donoszą nam:..." G. lw. 88. 147. 4.

„Echa kąpielowe. Ze zdrojowisk krajowych nadchodzą dość pomyślne wiadomości. Cyfra osób przybywających na kuracyę jest w b. r. stanowczo większa, aniżeli w roku ubiegłym" N. Ref. 88. 158. 4.

5

Echt przest. wyraz niem. używany żartobliwie szczególniej mówiąc o niemcach lub żydach, zam. prawdziwy, w całem znaczeniu „Pan redaktor, echt idealista z materyalistyczną podszewką, siedział w swoim wygodnym fotelu" Prz. Tyg. 8. 388. „Jakiż to mądre zdrawidło i jaka echt niemiecka robota!" K. Zalew. Kur. War. 89. 85. 3.

Eden - r. m. hebr. raj „Od tej chwili stałem się szczęśliwym.. nie pragnę nic nad to, by mnie jaka namiętność nie wyrwała z tego edenu" J. I. Kras. Na cm. na wul. 101 „Myślała nad tem, czyby się nie dało utworzyć choć pozorniej coś podobnego do straconego przez nią Edenu?" Z. Kaczk. 5. 41. „Z hebraj. eden rozkosz, miejsce rozkoszy, raj, w grec. èdoné ἡδονή także rozkosz, uciecha. W poezji europejskiej używa się często wyraz Eden w znaczeniu raju, miejsca czarującego" A. Mickl. Źródłosł. 27 „On miał jej Eden stworzyć na świecie, pieszczotą życie osłodzić" Kur. Świąt. 1871. 2. 4.

7
5

Edredon -a. m. ny mn. Somateria, ptak z rodzaju kaczek, którego puch jest nader poszukiwany || -u. m. puch z kaczek edredonowych fig. coś nadzwyczaj miękkiego i sprężystego.

Edredonowy -a -e. z edredonu „Budzą się ~~w~~ pościeli edredonowych puchów, miększej od kipieli" Ad. Mick. 1. 253.

6 [8]

Edzio – a. m. zdrb. od Edward, imię męzkie. „Młody i niezmiernie elegancki artysta-muzyk Edzio." El. Orz. Kur. War. 1878. 254.

7 1.[9]

Efekt - u. m. bez l. m. franc. wrażenie sprawiane przez co lub kogo „Ja wiem lepiej, jak długo trzeba się sposobić panience, by wyszedłszy na świat effekt zrobić" Ad. Mick. 3. 125. „Ona przedewszystkiem chciała efektu, kostjumu teatralnego, ogni bengalskich, któreby całą parafję olśnić mogły." J. Zachar. Opin. paraf. 8 „Nieszczęściem rączki były czerwone, wszystkie-to psuło efekt." T. T. Jeż. Wrzec. 66 „Sprawiał tak komiczny efekt, że Franiczek patrzył na odświętnego fircyka, niby na jakieś dziwowisko" A. Wilcz. Łot. 1. 34 „Tu prawa noga naprzód, ręka do góry, tak, to zrobi znakomity efekt, jestem pewny" M. Bał. Który 12. 215 ~~Frai. proz. art. n. 3.~~ (1.)
§ z l. mn. efekta-ów, w sztuce, literaturze sztuczne uwydatnienie dla sprawienia wrażenia, wzbudzenia podziwu „Artysta który gra najcudowniej, jeśli nie czuje pieśni, nie da jej uczuć drugim. Silić się może na efekta,

dziwi, nastrajały, ale serca nie uderzą, tylko gdy biło serce" J. I. Krasz. Wieb 1878. 59.
§ tylko w l. mn. efekta, rzeczy, ruchomości, manatki, przedmioty fig. „Jak wielu naszej młodzieży, ideałów szukał naprzód w garderobie Mamy, potem między rozmaitemi upadłościami i likwidowanemi po wielekroć efektami" B. Bol. Nad modr. Dun. 179.
wnie przysł.
Efektowny-a-e sprawiający wrażenie, efekt, bijący w oczy „Pałac miał piękne gazony, klomby, porozrzucane drzewa efektowne" J. I. Krasz. Wieb 1878. 3. (2)
(1.) „Nic ma zwyczaju wyrzutkamemi odpowiadać wyrazami, albo naszej parecionie-szuka wyrazów, lecz je dobiera pomiędzy takiemi, które na delikatny słuch wywierają efekt pity." T. T. Jeż. Tys II. 2. 1. 25.
(2) „Wdziękom jej pozwolił zabłysnąć w całej pełni, nadał im efektowne tło i ramy." M. Gawal. Bluwas ~~1880~~ 22. 316. „Józia i Wikta miały efektowne role i dobrze je grały" Sever G. lwow. 1887. 105

10

8 2

(Efekta) „Nie można było tych ludzi nawet jednostajnym przykryć mundurem, ani w buty lub jaką taką zaopatrzyć bieliznę, gdyż nie było w magazynach odpowiednich do tego efektów" Przew. nauk. i lit. 14. 762.

„Ordynaryjna, bardzo ordynaryjna. Te kobiety bez wychowania dziwny na mnie sprawiają efekt" A. Wilcz. Woły rob. 174.

„Przypatrywałem się z mostu fajerwerkom, które effektownie odbijały się w zwierciadle wody wiślanej." G. warsz. 1873. 160. 3. Felj.

„Sam ten fakt wzbudził nie mało efektu w świecie politycznym" Dz. pol. 1888. 31. 1. „Mnóstwo drobnych gracików, ustawionych ze znajomością efektu w różnych częściach pokoju, wypełniało go" M. Bał. pan. Ślady 6.

11

9

Efemeryczny -a -e z grec. chwilę trwający, krótko-trwały, przemijający, jednodniowy „Przez to dziennik nabierze nowej wartości, stanie się potrzebnym każdej bibljotece i wychodząc z efemerycznego losu gazet, będzie niejako dziełem" J. I. Kras. 33. 49. „Projekta reform powstają jak grzyby po deszczu, lecz również prędko kończą swój efemeryczny żywot." Now. 1878. 155. „Gwiazd świetnych choć efemerycznych niebliżmy wiele, w epoce literackiej o której mówimy" Zygz. Echo 1878. 222. 4

Efemeryda -y. ż. dy mn. z grec. posp. każde żyjątko szczególniej z pośród owadów, żyjące zaledwie dzień jeden albo krócej § fig. wszystko co krótkotrwałe i przemijające „Praca w dzienniku z dnia na dzień podejmowana, więźnie bez śladu w tę dwudziestoczterogodzinną efemerydę, jaką

jest każda gazeta" St. Krzem. Bluszcz
1886. 410.

12
10

Efendi - dego. m. turec. tytułujący, jego, to samo, co pan „Efendi", z tur. efendi pan, Turcy zaś utworzyli z grec. awtentis, działający swą władzą, pan: przydaje się do imion uczonych i duchownych czyli ulema, także do imion sędziów czyli kady i wszystkich znaczniejszych urzędników, i tak, mówi się Fuad-efendi, Reszyd-efendi i t. d. W jęz. europejskich piszą błędnie przez dwa f — effendi zam. efendi" Ant. Mucht. Źródłosł. 27.

„Nieznaną brankę wiódł Kyzlar-Aga, skłonił się i rzekł: Effendy!.. oto służebny.. darzy cię nowym haraczem" Ad. Mick. 1. 83.

Efront – a. m. cz. – tow. rzm. fran. effronté, bezczelny śmiałek „Spojrzał na nię tak, że szybko ściągnęła szlafroczek pod szyję i zapłoniła się. – Efront! – zawołała potem, patrząc za odchodzącym wzgardliwie" J. Korzen. 2. 118

14
12

Egida — y. ż. grec.-łac. w mytol. tarcza Zeusa, ukuta przez Wulkana; poet. w ogóle to co osłania od ciosów: tarcza, puklerz, przyłbica i t. p.; fig. opieka, ochrona, patronat. „Za egidą tego wszechwładnego sztandaru sypią się koloniści jak mrowisko, i osiadają na olbrzymich szkieletach polskich posiadłości" J. Zachar. Na kres. 96. „Trzecie posiedzenie kongresu międzynarodowego nauk antropologicznych odbyło się pod egidą p. Ribeiro, uczonego geologa portugalskiego" Now. 1878. 58. „Odczyty te odbywają się pod egidą kasy imienia Mianowskiego." Kłosy 43. 270. „Murzyni oczekiwali pod francuzką egidą utrwalenia tyle dla nich pożądanej wolności osobistej" Przew. nauk. i liter. 14. 468

13[15]

Egipski-a-ie ξ „egipska ziemia" = urodzajna, żyzna „plony u niego rodziły się najrozmaitsze; jego umysł do tego był prawdziwą ziemią egipską." J. Dziennik. 2.35.

Egipt-u. m. ξ przen. ziemia nadzwyczaj urodzajna.

16

<u>Egoistka</u> – i. ż. kobieta samolub „Jako artystka, ale egoistka, mogłam zapomnieć obowiązku, powiedzieć sobie – mój obowiązek pieśnią lecieć w niebo i żyć w melodji nadziemskiej.” J. I. Kraszewski 1878. 31.

17
14

Egotyczny - a - e. tyczący się nas samych
„Rozmowa z obmowny prawie jaka była w początku, zaczęła ulatać i pomyślał się w egotyczną." J. Kracz. 16. 85 (1)
wynikający z osobistych pobudek, osobisty
„Piosnki w zbiórku niniejszym, nie są egotycznemi wynurzeniami poety." Chochl. Piosn. i żarty. 1. (1) „Postąpiliśmy naprzód - a uczucia egotyczne muszą ustępować prawom powszechnym" (z J. Zachar.) P. Chmiel. Zar. liter. 129
„Zniknęły w nim wszystkie egoistycznych i egotycznych uczuć, a obudziła się głęboka miłość ojczyzny" A. Belcik. Przew. nauk. i lit. 15. 410.

<u>Egzagerować</u> - ał - ruje st. cz. ndkn. łac. exaggerare, przesadzać, przedstawiać coś w powiększonych rozmiarach „Aleś egzagerujesz niebezpieczeństwo" Elp. Mło. i Sta. 2. 79.

15 19 I.

Egzaltacya – ji. ż. z łac. wygórowany zapał, uniesienie nienaturalne, wzbudzone sztucznie. „Ta mowa śmiała, ognista, ta egzaltacya czyniła ją ekscentrycznie piękną” J. I. Kracz. Wiek 1878. 30. „Na to potrzeba było egzaltacyi, bo ona tylko mogła mi tę rądzę ostodzić i uświęcić, wkazując w niej dzieło miłości i poświęcenia” ib. 31.

Egzaltować ǁ. cz. ndkn. podniecać, wzbudzać zapał, podnosić do egzaltacyi. „Na wsi, samotności, przyrodzenie strojne a milczące, wdzięki jego tak rozmaite a tak zastanawiające, niepokoją, podniecą, egzaltują duszę” J. I. Kracz. 18. 91 „Każda nowo przeczytana książka egzaltowała go niezmiernie” ib. 33. 61.

§ – się ǁ. zaim. wpadać w egzaltację „Egzaltując się coraz mocniej więzieniem, samotnością, cierpieniem, odpowiadał zuchwale” B. Bol. Przed burzą 104.

„Egzaltujesz się pani... przypuszczasz to, czego niema... uciekasz przed cieniem." A. Wilcz. Fot. 1. 234 „Całując ją w czoło szepnął pocichu: egzaltujesz się!" JJ. Kras. Wiek 1878. 31. „Ale bo ty odchodzisz od przytomności, egzaltujesz się... Tu potrzeba chłodnej krwi i rachuby" JJ Kras. 18. 54. Rozegzaltować, Wyegzaltować dkn. „Rozegzaltowana Helenka, w pierwszym roku pożycia otaczała niezwykłą troskliwością starego małżonka" A. Wilcz. Fot. 1. 103. „Noc, podniecająca zazwyczaj grę wyobraźni i moję rozegzaltowała do szału" Z. Mell. Grochwian. 17 „Natalja jest oddawna sierotą; ta okoliczność wpływać musiała na wyegzaltowanie jej. Nieszczęśliwi są zwykle egzaltowani, szczęśliwi, zimni i szydercy." JJ. Kras. 18. 91 (1.)

Egzaltowany-a-e ~~[illegible]~~ skłonny do egzaltacji, (łatwo egzaltujący się umiesem) „Chłodniejszemu trochę Zygmuntowi, wydała się siostra egzaltowaną." JJ.

20
16
2.

(Egzaltowany)

Kras. Wiek 1878. 31.(2) wygórowany, przesadzony „Pod tą pospolitą postacią, ukrywa się pobożność egzaltowana" 77 ib. 17 „Usunęła się na wieś, i w egzaltowaną rzuciła pobożność" 77. Kras. 72. 176. (2) „Boję się, byś z twoją egzaltowaną wyobraźnią nie zapędziła się zadaleko i nie skompromitowała siebie i nas tą znajomością" M. Bał. Biały murz. 225.

(1.) „Jestem wyegzaltowaną nie sama przez się, ale przez miłość sztuki, przez niedolę rodziny, przez pogardę dla ludzi" 77. Kras. Wiek 1878. 31. „Najprozaiczniejszy człowiek byłby się jej dał unieść i wyegzaltować, cóż dopiero Staś, co lubił młodą myślą bujać po niebiosach" Id. 19. 70.

„W całej jej postawie, mimo wielkiego smutku, widać było egzaltacyę, poetyczne rozczulenie, sentymentalność" Elp. Mło. i stary ~~47~~. 2. 47.

„Zosia od jakiegoś czasu stała się ekro-

pnie nabożną. Było to dzieło księdza Aurelego. Egzaltację Zosi spropagowano na rzecz bigotyzmu" Elp. Mło. i Stary 2. 92.

21 17

Egzekutor-a. m. rzy mm. ξ muzyk, jako wykonawca kompozycyi muzycznej „O ile ja wiem, to kompozytor z niego nie tęgi. Egzekutor — może; ale kompozytor!" M. Bał. Kłosy 12. 253.

Egzekutnik-a. m. lud. kuj. chodzący po wsiach z paletem na ściąganie kar za zaległe podatki.

Egzekucja-cji ξ lud w kuj. wymawia: gzekucyja.

Egzekutne-ego. n. lud. kara za niepłacenie podatków

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

22
18

Egzemcyjny, Egzempcyjny -a -e tyczący się egzemcji, zwalniający. uwalniający „O dziesięciny, o przywileje egzemcyjne, szła z duchowieństwem uporna walka" K. Szajn. Jad. i Jag. I. 42.

Egzemplarz -a. m. – § fig. mówiąc o człowieku, cieka-
wa sztuka, jedyna w swoim rodzaju „Anglja
i Ameryka dostarczyły egzemplarzy płci obo-
jej tak osobliwych, że się oko i myśl na czem
zabawi" J. I. Kras. Echo 1877. 150 „Doskonały macie
egzemplarz dorobkowicza" J. I. Kras. 16. 68 „Ten po
prawej ręce pana dobrodzieja, to znowu inny
egzemplarz" An. Wil. 1. 159. „Przypatrzył się ban-
kierskiej rodzinie, między którą były trzy ładne
egzemplarze" J. Zachar. Bus. lit. 5. 4. „Wstrzymu-
jąc się od śmiechu... dawał tajemne znaki kobie-
tom, jaki to paradny egzemplarz obywatela
„Był on może ostatnim exemplarzem dwora-
ka, pieczeniarza, wyjadacza dawniejszych cza-
sów." A. hr. Fr. Dz. 11. 190.

Egzercytować *s.* cz. ndkn. z łac. ćwiczyć, wprawiać w co, musztrować. Wyegzercytować dkn. „Armja tego co się zowie wyegzercytowana" Jl. Krak. Tyg. Il. 1873. n. 268. str. 87

Egzercyja -ji. ż. cje. mn. ćwiczenie muzyczne, kompozycja ułożona tak, aby wykonywający ją nabierał wprawy w pewnym danym kierunku „Magdzia przegrała obowiązkowe gamy i egzercyje" W. Gomul. Kur. Codz. 1878. 142.

Egzorcyzmować -ał -uje sł. cz. ndkn. § Wyegzorcyzmować dkn. wypędzić za pomocą egzorcyzmu „Ksiądz Aureli nie zdołał ascetyzmem wyegzorcyzmować z jej serca grzesznej miłości" Ep. Mło. i Sławy 2. 94.

Egzotyczny-a-e, z grec. exotikos, zagraniczny, z pod innego klimatu, obcego pochodzenia, szczególniej mówiąc o roślinach. „Salon obwieszony lustrami, obstawiony exotycznemi roślinami" M. Gaw. Słownik 23. 179.

Eilwagen – r. m. niem. w Galicji: kareta pocztowa, dyliżans „Biorę furmana, jadę do ~~Krakowa~~ Lwowa, zamiast do Krakowa Eilwagenem... wiesz co to? — wiem. — Brudna kareta" A. hr. Fr. Dz. J. 149

Ej́ — w piosnkach lud. zwykły dodatek na początku, (cf. da i oj,) wyraz niby ochoty, dziarskiego zawzięcia albo też przeciwnie smutku „U parobeczka z piórami czapeczka ej i żupan, i żupan — a u dworzanina bura sukmanina, ej juści pan, juści pan! Ze wsi parobeczek zrobi se płużeczek ej i orze i orze — dworskie parobczysko nikiej stare psisko wychowane przy dworze" O. Kolb. 2. 52.

Ekarte niezdm. franc. pewna gra w karty we dwie osoby „wieczór gratisowy w ekarte, ale ja nie mam do tej gry szczęścia" B. Bol. Pam. Pan. 134. „Przepili do siebie raz i drugi i zasiedli do ecarté" Kur. Lwow. 1886. 148. 4.

Eklektyk -a. m. -cy mn. z grec. uczony w poglądach swoich nie oryginalny, lecz wybierający do nich motywa z tego, co w cudzych zgadza się z jego przekonaniem. § kompilator, autor nie samodzielny § fig. „Pan Anzelm był małżonkiem wygodnym i z systemu eklektykiem. Któż dla żony nie przekładała mu do różnych przelotnych stosunczków w mieście" B. Bol. Nad modr. Dun. 58. „Podziela on jego wstręt do Kanta i przyznaje, że „w filozofji jest eklektykiem, bo i Cycero był eklektykiem" L. kr. Dzbu. akad. wilen. 16.

31
23

Ekonom-a. m. ≈ lud wiej. pospolicie wymawia: okomon. Kuj. Maz. W pol. Wekunom ~~Litwa~~ Bielorus (2)

Ekonomina-y. m. pogardl. lichy ekonom „Mój mąż nie jakiś tam ekomina, którego by można skrzywdzić bezkarnie" J. I. Krasz. 75. 77 Ekonomisko-a. n. i m. zgr.

Ekonomczuk-a. m. prow. na całej Rusi Ekonomczyk-a. m. prow. Maz. W. pol. z przekąs. syn albo potomek ekonoma. (1)

Ekonomka-i. ż. ≈ prow. gm. W. pol. żona ekonoma, ekonomowa.

Ekonomowa-y. ż. we um. żona ekonoma

Ekonomówna-y. ż. ny um. córka ekonoma „Panny ekonomówny i garderobiane z przyjemnością na niego spoglądały" J. I. Krasz. Wieś 1878. 7.

Ekonomować JI. cz. ndkn. służyć za ekonoma „Ojciec był dzierżawcą a dziadek ekonomował" J. I. Krasz. Tyg. Il. 2. 16. 59. (1)

Ekonomski-a-e od ekonoma, należący do ekonoma, właściwy temuż „Jak Mitrydates

do trucizny, tak on do ekonomskich przyzwyczaił się batogów." T. T. Jez wrzes. 70.
„Ten ekonomski syn wygląda jak panicz." J. T. Kras. Wiek 1878. 39.

Ekonomowanie – a. n. czynność słowa ekonomować „Mógłbyś do czegoś lepszego dojść, niż do ekonomowania na małym kawałku jałowej roli" J. I. Kras. 73. 107

(1) „Jej syn... jej Oleś na jednej ławce z ekonomczukami!" B. Bol. Tut. 3. 50. (3)

(1) „Choć swoją fortunę miał, wolał jednak ekonomować i po służbach się włóczyć." Kl. Jun. Wiek 1887. 217.

(2) „W ekonomii, do którego nasze sioło należało, był bardzo zły" El. Orz. W zim. wiecz. 83

(3) „Cóż ten pan... ekonomczuk ma oprócz ładnej twarzyczki?" J. I. Kr. 2. 61. 113.

Ekran-u. m. ny mn. franc. zasłona od ognia przed kominkiem lub piecem. „Na kominie palił się ogień ogromny... część jego przysłaniał ekran z blachy żelaznej." J.I. Krasz. Sta war. 1. 80 „Przed kominem ekran roboty marszałkównej" Tż. 16. 57

Eks, Ex ♂ jako rzecz. -a. m. ksy-ów. mn. „P. Dalard był eks-furierystą, eks-sensymonistą, eks-cabetistą, a przy wszystkich eksach pozostał marzycielem i stronnikiem reform radykalnych" JI. Kraszewski. 58. 45.

mimośród

Ekscentryczność -i. ż bez l. mn. z łac. matem. stosunek odległości pomiędzy ogniskami elipsy lub hyperboli do osi wielkiej § w mowie potocz. dziwaczność, oryginalność, sposób życia lub postępowania sprzeczny z ogólnie przyjętemi „Milczący, poważny Anglik, pomimo swej ekscentryczności, podobał się państwu chorążym" Zł. Krasz. 73. 66. „O zasady nie troszczyła się wielce, gdyby nawet nieco odmienne były od powszednich nie miałaby nic przeciwko temu, boć i ekscentryczność w wielkim świecie popłaca" Zł. Krasz. 58. 45 § z l. mn. -ści gen. -ści. matem. czyn nacechowany ekscentrycznością „Ekscentryk na statku parowym jadącym z Płocka do Warszawy, popełnił taką ekscentryczność, że pękł na dwoje - kowal w Świniarach położył koniec owej ekscentryczności, ekscentryka zlepił i załatał, i statek ruszył dalej" Echo 1877. 191. 4. (1).

Ekscentryczny -a. e cznie przym. matem. mi-

mośrodkowy, w przeciwieństwie do położenia współśrodkowego 3) w znacz. moral. dziwacznie postępujący, oryginalny, nie trzymający się przyjętych form. „Anglja i Ameryka dostarczyły egzemplarzy płci obojej tak osobliwych, tak ekscentrycznych, że się oko i myśl ma czem zabawić” J. I. Kraszewski Echo 1877. 150. „Jest sławną wirtuozką... ale jak wszyscy artyści, ekscentryczna podobno” Tł. Wiek 1878. 12. „Musiałem towarzyszyć tym paniom w ekscentrycznych toaletach – szczęściem że mnie tu nikt nie zna” D. Bol. Pam. Pan. 51. „Postać to trochę wyjątkowa na pozór, nie tak jednak ekscentryczna, by każdy z nas podobnej pary razy w życiu nie spotkał” J. I. Kraszewski 72. 5. „Miał na sobie ekscentrycznie krótką kurtkę.” J. Zachar. Tyg. Il. 2. 2. 184. „Ta nowa smiała, ognista, ta egzaltacja czyniła ją ekscentrycznie piękną.” J. I. Kraszewski Wiek 1878. 30

(1) „Dawniej zwykle zamknięty w sobie i grzeszący częstą ekscentrycznością, teraz lubił się udzielać innym i przelewać w nich swoje myśli i wyobrażenia” A. Delicik. Przew. nauk. i lit. 15. 413.

2.35

(Ekscentryczny) „Posądzano go, że umyślnie ekscentrycznym był, ażeby obudzić ciekawość; ci co go bliżej znali, utrzymywali, iż dziwactwa jego wypływały z charakteru, a tego znamieniem szczególnem była miłość swobody, niemożność zastosowywania się do ludzi i zupełna form przyjętych pogarda" J. Kr. 2. 61-77.

36

24

Ekscentryk -a. m. -ki mn. mechan. część składowa machiny ~~[illegible]~~ poruszająca ją przez zamianę ruchu obrotowego ciągłego na prostolinijny lub obrotowy peryodyczny. „Ekscentryk na statku parowym pękł na dwoje — kowal ekscentryka zlepił i załatał, i statek ruszył dalej." Echo 1877. 191. 4. || — 1. mn. cy -ków. dziwak, oryginał, postępujący ekscentrycznie. Ekscentryczka -i. ż. „Lubię ekscentryków i zagadki — to nadaje życiu interes" B. Bol. Sam. Pan. 70. „W obyczajach z pańska glinowaty, jak człowiek zdziczały, jednem słowem, ekscentryk." ~~ib. 63.~~ JJ. Kraszr. 2. 33. 50

Ekscentryzm -u. m. -my mn. ekscentryczność. „Chłodny, rozważny, rachunkowy nawet, w żadne ekscentryzmy się nie wdawał." JJ. Kraszr. 72. 121.

Ekscerpt - u. m. pta - ów. mn. łac. wyciąg, wypis z ksiąg, pism „ks. profesor zasiadał do swojego stolika, księgami i papierami założonego i jakieś uczona ekscerpta robił czy komentarze pisywał" Z. Kaczk. 1. 85.

łac. excitare

Eksytować cz. ndk. franc. podrażniać, podniecać, podjudzać
podżegać „Pamflet był zanadto pieprzny i eksytujący." G. Lwow. 1886. 159. 3. Budzik.
„Kalikst nieco eksytowany i z gorączką, która na rozpieczonych policzkach jego znać było, stanął u drzwi" B. Bol. Przed burzą 98 (1)

Eksytacja -ji ż. -cje -cyj lm. podżeganie, podburzenie, podrażnienie „Nie istnieje obecnie z góry powzięty zamiar podjęcia walki zbrojnej. Ustały w tym kierunku eksytacje istotne, słabną i coraz rzadziej pojawiają się alarmy dziennikarskie" St. Koz. G. Lw. 1888. 23. 2.

(1) — się st. zaim. rozpalać się do czego, rozdrażniać się, podniecać w sobie jakie uczucie, namiętności i t. p. „Tworzowa eksytowała się coraz więcej, jątrzyła się, podniecała, i zyskała na tem naprawdę; bo limfatyczne jej usposobienie ożywiło się, ruszała się żwawiej a wzburzona krew twarz jej rumieniła" J. Myr. Wieb. 88. 139. 1.

Ekshibicja-ji. ż. z łac. okazanie, zaprodukowanie „A bo przymioty należą do ekspozycji dramatu i wyprowadzają się pierwsze na scenę, w drugim akcie ekshibicja słabej strony." J. I. Kras. 73. 54. (1)

Ekshibit-u. m. papier urzędowy tyczący się sprawy ~~urzędowej~~ „Panowie przyjmcie mój wniosek, i nie załatwiajcie tej sprawy w drodze atramentowej... w drodze ekshibitów!" G. nar. 1878. 268

Ekshibować st. cz. ndk. Wyekshibować dk. Galic. załatwiać sprawę przez ekshibity „W razie zaległości wyekshibujecie pan tę sprawę przypomnieniem z urzędu" A. Urb. G. nar. 1885. 137. 1.

(1) „Uwolnisz mnie biedną od tej straszliwej exhibicyi nieszczęśliwej ofiary prześladowania. Żebrać współczucia, oklasków, obchodzić tryumfy... a! darny, nie potrafię" J. I. Kr. 2. 65. 43.

Exhibitio - wręczenie, wydanie oddanie władze

exhibeo -es -ui -itum -ere wydać wydawać, przekazać, pokazywać, dać, dostarczyć, pokazać, wystawić

Exhibitus -a -um imiesł. od exhibeo. Dany, wystawiony, ofiarowany

40
25

Ekskursja - ji. ż. sje. mn. z łac. wycieczka, zwykle w celach naukowych „Dokądże to? zapewne ekskursja medyczna?" J. Korzen. 11. 60.

41
26

Eksmitować st. cz. ndkn. Łac. wypędzać, wyrzucać z posesji za wyrokiem ~~prawa~~ sądowym. Wyeksmitować dkn. „Możesz tam iść", ja tymczasem grunt zatwardzę, wyeksmituję warzec na śmiecie i o zaległą tenutę pozwę." Oj. Byk. Ost. Sejm. 2.12.

<u>Ekspedyte</u>, <u>Expedite</u>, przysł. łac. biegle, bardzo dobrze, jak z nut, doskonale „Radziwiłła panie kochanku cenił najlepiej, a jego wszystkie kłamstwa i koncepta umiał na pamięć ekspedyte" J. Dzierzk. 8.18 „Expedite mówił po łacinie" JIKras. Szta war. 1.131. „Tańczy i gra na fortepianie i język francuski posiada expedite" An. Wi. 3. 69.

43

wyrzucanie, wywnętrzanie i wybuch, wypluwanie

Ekspektoracja-ji. ż. cję. mn. z łac. dosłownie plucie, pluwanie, wyrzucanie z piersi. fig. w znacz. moral. brednia, niedorzeczność, gadanie co ślina do ust przyniesie, bez sensu, lichego gatunku, brudne, szkodliwe, zjadliwe i t. p. „Czkawka cokolwiek zawadzała swobodnej ekspektoracji podkomorzego, myśli się mu też plątały." JJ Warsz. Tyg. II. 3. 5. 310 „[illegible] Prostytucyjno-scenicżne fabrykaty sprawiały nam tyle już nudności, że odeszła nas ochota zabawiać się wszystkiemi niezdrowemi ekspektoracjami w tym gatunku." Echo 1877. 39. 2. Fejt. „Nie uwierzę, aby to były przekonania pani- odpowiedział na ekspektoracyę Julji pan Jan." A. Wilcz. Fot. 1. 55. „Artykuł Moskiewskich Wiedomosti, zaznaczający zwrot w polityce niemieckiej, nastręczył organowi kanclerza niemieckiego sposobność do nowych ekspektoracyj przeciwko prasie rosyjskiej" Czas 88. 168. 1.

Expectoro – at – are (od ex i pectus)
izpljuvati, izhrkati; pluvati iz
prsa

44
27

Eksperymentacja - ji. ż. cje - cyj mn. robienie eksperymentów, prób, doświadczeń. „Fizyka jest jeszcze jedną z tych starych pozostałości, którą eksperymentacja dalsza i postępy chemji zmuszą do całkowitego od stóp do głów przeistoczenia" J.T. Kwarz. 45. 86.

Ekspjacja -ji, ż. z łac. odpokutowanie dobrowolne lub narzucone, zadośćuczynienie popełnionym winom przez pokutę. „Z rezygnacją bohaterską przyjęła krwawą ekspjację za szał, który trwał tak krótko, a taką się miał opłacić boleścią" J.I. Krasz. 3. 115. „Obcuje z prostymi ludźmi, w ubóstwie, jakby chciał sam ekspjacją tą zatrzeć plamy i zgryzoty przeszłości" Tewe Kam. w dł. wyp. 270. „Wieki cierpią za winy wieków, pokolenia za pokolenia; żaden zły czyn nie może zawieruszyć się w dziejach, każdy musi znaleźć ekspiację." Elp. Młodzi i Starzy. 2. 213.

46
28

Ekspirować st. cz. ndkn. Tar. kończyć się, upływać „Ignasiowi ekspirowała wojówska kwatera, a nadchodził nowy kwartał.” J.A. Mimr. Tyg. Il. 1.47.

Eksploatacja - ji. ż. z fran. wydobywanie czegoś w celu odniesienia z tego korzyści „Kopalnia zalana została wodą. W skutek tego do czasu wypompowania, eksploatacja węgla wstrzymaną zostanie." Echo 1878. 203

Eksploatować st. cz. ndkn. dobywać co zkąd dla osiągnięcia korzyści, ciągnąć z czego zyski przy pomocy pracy „Wnętrze ziemi obfituje tam w żelazo i węgiel, wszystko to atoli bardzo mało eksploatowane" Węd. 3. 3. 414 § fig. wyzyskiwać „Eksploatował on kiesznie poczciwego Filipka z taką powagą i godnością, jakby mu tem łaskę jaką wyświadczał." M. Bał. Bus. lit. 7. 2. „Jeżeli przy podziale funduszów wszystkie instytucje dobroczynne nie będą uwzględnione, prezydent miasta będzie zmuszonym zabronić wszelkich wert, loteryj; eksploatu-

języka gwara publiczny" M. Bal. pam. dziedz. 26.

48

29

Eksploatator-a. m. rzy-rów. mn. ten co eksploatuje cośkolwiek ż wyzyskiwacz

Exploratio
od explorare

Eksploracya -yi, ż. z franc. zwiedzanie w celu badania, poznania „Przechadzałem się po mieście trochę przed obiadem... ale mnie prędko ochota odeszła od eksploracyj." B. Bol. Pam. Pan. 9.

dokładne badanie, przetrząsanie
wybadanie, wypytywanie, wyszukanie

Eksponent-a. m. nci-ntów mn. łac. exponens, wystawca, który coś wystawia, eksponuje „Na wystawie przemysłowej w Ekaterynburgu, nagrodzono medalem jednego z eksponentów za wynalezienie nowego sposobu krycia dachów słomą" Wiek 1887. 215. 3.

Eksponować -ał -nuje st. cz. ndkn. łac. exponere, wystawiać, okazywać §„ Ks. Kalasanty, karmelita bosy, który niby był eksponowany na wikarjusza przy farze." Z. Kaczk. 1. 211.

Exportowane - wywozowe, wywozowy

<u>Eksport</u> -u. m. bez l. mn. Łac. wywóz, eksportacja towarów krajowych za granicę, oppos. import „W gospodarstwach dobrze prowadzonych, eksport musi znajdować się w stosunku proporcjonalnym do importu, gdy zaś go przewyższa, tam gospodarstwu zagraża ruina" W. Gaw. Kolce 1878. 230. (1) <u>Eksportacja</u> -ji. ż.

<u>Eksportowy</u> -a -e tyczący się eksportu, wywozowy „Wywóz jaj, znaczny już obecnie, podnieść się jeszcze może i powinien, gdyby gatunek tego eksportowego towaru był wyższym" [illegible] 1886 Dod. 119.

(1) „Gdy dawniej szedł za granicę głównie spirytus surowy, dziś zaczyna się zwiększać eksport okowity rektyfikowanej" Wiek 1885. 278. 3. (1)

<u>Eksporter</u> -a m. rzy- rów mn. wywoziciel, ten co wywozi (swoje) [wyryta] produkta na eksport zagranicę „Wielu rolników i eksporterów wysyłających zboże zagranicę, narażonych jest na dotkliwe straty, z powodu braku wagonów na stacjach" Wiek 1887. 255. 3.

(1) „Tytoń i cygara austryackie stanowią ważny przedmiot eksportu do Niemiec, gdzie masami się sprzedawane" G. lw. 88. 131. 2. „Projektowane jest cło wywozowe od kamieni, wychodzących za granicę. Eksport ten odbywa się przeważnie przez komory wodne Królestwa" Kur. war. 88. 237. 2.

52
30

Ekspozycja - ji. ż. łac. w utworze belletrystycz. szczególniej dram. wstęp ze przedstawienie rzeczy przygotowujące do nastąpić mających zawikłań i wypadków, zawiązanie intrygi. „Dramat w samej ekspozycji, poczynał się dziwnie chłodno, zawile i mało obiecywał” P. I. Kras. 33. 113 ę fig. „Tu dopiero, gdy ksiądz zwiąże stułę, po ekspozycji, po wstępie, po przedmowie, rozpoczyna się prawdziwa tragi-komedja” ib. 73. 53.

53

Ekstaza – y. ż. – z grec. zachwycenie, zachwyt,
„Dla czego w ciszy klasztornej, w pustyni, najwznioślejsza modlitwa, najczęstsze widzenia, ekstazy?" J. I. Kwiat. 18. 91.
„Włoch oczy wlepił w pułap, jakoby go ekstaza porwała" H. Sienk. Og. i mie. 3. 198.

Ekstazjować się st. zaim. wpadać w ekstazę, unosić się nad czem w sposób przesadny „Nad wytwornością salonów przytomni goście ekstazjowali się jednogłośnie." J. Dzierzk. 5. 60.
„Byłby osłupiał, gdyby mógł wiedzieć, że to, co dla niego było codzienną strawą, zdołało kogoś w taką ekstazę pogrążyć." Haj. G. lwow. 1887. 128

54

31

Eksterminacja - ji. ż. franc. wytępienie, wykorzenienie, zagłada

Eksterminacyjny - a - e. wytępiający, wykorzeniający, zagładzający „System eksterminacyjny przyjęty przez prusaków względem wszystkiego co jest polskie" Wiek 1886. 154. 3.

Ekstern-a. m. ni mn. z łac. uczeń na pensji nie powierzony tamże, lecz przychodzący, przychodni. oppos. intern. „W razie nie zapełnienia miejsc przez pensjonarzy, dopuszczani są i eksterni dla pobierania nauk" Now. 1882. 237. 4. „Pensja pani Lamm szła wcale nieźle, eksternów było dosyć... kilka panienek na stole." J. I. Kraszewski. Kam. w Ł. rys. 157.

56

32

Ekstra § w ogóle wyobraża coś co się zdarza wyjątkowo, ponad obowiązek, poza zobowiązaniem „Obiad o czterech potrawach za dwa złote, z musztardą i sałatą extra" J. T. Kraw. 72. 100.

Ekstracug - u. m. na drodze żel. pociąg umyślny zwykle pospieszny, wysłany bez względu na obowiązujący rozkład jazdy „Raz tylko wrzućmy na to bezdroże, już po niem pędzi, jak extra-cugiem" Kur. Świąt. 1875. 10. 2. „Jechałem ekstracugami; z ostatniej stacji wziąłem ekstrapocztę" J. T. Jez. Now. (codz.) 1878. 6. 2.

Ekstrapoczta - y. ż. por. Ekstra - y. ż. ekwipaż pocztowy dla użytku osób prywatnych „Usłyszeliśmy trąbkę - to ekstrapoczta!" B. Prus To i owo 25 „Dowiedziawszy się o śmierci barona, nadjechał ekstra-pocztą ojciec" B. Bol. Dzien. Sev. 193. ob. przypkt. Dyliżans

<u>Ekstrakcya</u> -yi. ż. łac. wyciąganie, wydobywanie § pochodzenie. „Człek takiej parenteli, takiego nazwiska! takiej ekstrakcyi!" Tyg. Warsz. 31. 102
„Był choć niewielkiej extrakcyi, ale wielkich nadziei młodzieńcem" Tyg. Wiek. 1878. 7.

Extraho -is -xi -ctum -ere (od ex i traho) wyciągnąć, wyprowadzić

58

33

Ekstrakt - u. m. § w loterji liczbowej pojedynczy numer wygrywający „Kiedy kolektor loterji zeznał, iż wygrała raz u niego 140 złr., zawołała: „Ekstrakt nr 90!” Tu odezwał się gracz dumny ze swojego instynktu” St. Koźm. T. lwow. 1885. 282. 1.

59

34

<u>Ekstrawagancya</u> -yi ż., <u>cye</u> -cyj nm. franc. extravagance, dziwaczność, bredzenie nie do rzeczy, głupstwo, niedorzeczność „Nie zadowolnił ich (bigotów) czysty chrześcijanizm, jeno szukają przysmaczków, i korzennych zapraw w ekstrawagancyach katolickich" Elp. Mto. i Sta. 2. 62.

60
35

Ekstyrpacja - ji. ż. cje - cyj. wn. łac. extirpatio, med. chir. wyrwanie z korzeniem, mówiąc o operacji chirurgicznej np. raka i t.p. „Znakomity chirurg Hahn, który zreformował operację wycięcia krtani, przedstawił towarzystwu lekarskiemu rezultaty dokonanych przez siebie ekstyrpacyj" G. War. 1887. 266. 2. „Szczególnie zdolny na polu laryngologji... dokonał kilkakrotnie ekstyrpacji krtani z najpomyślniejszym skutkiem" ib.

61
36

Ekwilibrystyczny-a-e od ekwilibrjum, należący na utrzymaniu równowagi „Wkrótce nowo przybyłe towarzystwo akrobatów rozpocznie przedstawienia ekwilibrystyczno-gimnastyczne" (1)

Ekwilibrystyka - i. ż. sztuka zachowania równowagi „Rozpoczął grę ekwilibrystyki dyplomatycznej między żywiołami i interesami tak z sobą sprzecznemi" K. Jarosz. Przew. nauk. i liter. 13. 196 „Poznać po nich było nowicjuszów salonowych, uważających zanadto na wszystko, a najbardziej na siebie; tym zawsze zawadzał w rękach kapelusz, a jeszcze więcej filiżanka z herbatą, którą trzymali, jak gdyby ćwiczyli się w ekwilibrystyce" M. Gawal. Bluszcz 23. 330. „wskakujemy na ląd, i trzeba zdobyć się na wszelką możliwą zręczność i ekwilibrystykę, aby po gruzach i oślizgłych kłodach wydrapać się na brzeg" K. Chęd. G. Lwow. 1888. 10.

(1) „Przeskakując z kamienia na kamień i wykonywując ekwilibrystyczne cuda, dostałem się szczęśliwie do celu." Wł.-Zag-Wiek 1888.18.

[illegible]

Ekwipować st. cz. ndk. Wyekwipować dkn. zbroić, sztyftować, zaopatrywać w konie, rynsztunek i t. d. § — się st. zaim. sprawiać sobie ekwipaż. „Po ukończeniu szkół, zmuszony zostałem ekwipować się całkowicie." Z. Mell. Groch. wian. 14.

Elaborat-u od słowa łacin. elaborare franc. élaboration, działanie przyrody przez które pożywienie przyjmowane przez ciało organiczne zamienia się w soki — więcej. niepotrzebnie w znacz. wypracowania, ćwiczenia szkolnego, dziennikarskiego i t.p. „Przezierałem elaboraty ośmioklasistów" Cz. Pien. Mich. Bał. 5.

Elaboro-are — przykładać prawy, wy-kować — pracować — obrabiać, wypracować, zdziałać, sprawić sobie co

64

38

Elastyczny-a-e z w znacz. moral. giętki, dwuznaczny, dający się rozmaicie tłomaczyć, naginający się łatwo do wszystkiego „Wychowanie to (światowe) naucza, że trzeba mieć zdanie, uczucie i sumienie tak elastyczne, jak elastycznemi są wszystkie pojęcia salonowe o prawdzie i cnocie" J. Dzierżk. 5. 69.

65

39

Eldorado - a. m. hiszp. kraj złoty, miano nadane pewnej okolicy w Guyanie hiszpańskiej w Ameryce, gdzie jakoby miały się znajdować niewyczerpane zasoby złota. § w jęz. poet. oraz w mowie potocz. miejsce wszelkich przyjemności, idealnych rozkoszy i szczęścia. „Jak szkielety przedpotopowych potworów leżą tam rozpoczęte okręty, piramidy kul, szeregi dział spoczywają na dębowych podkładach... Eldorado dla artylerzysty." K. Chłęd. G. lwow. 1886. 231. 1. § złotodajny interes. „Bawarje nasze to Eldorado piwowarstwa" rozw. ob. Tyg. Il. 2. 11. 56.

66

40

Elegancica -y. ż. ce mn. rubaszn. elegantka
„Prawda że się wam dziwnie w tym
przesadnym stroju elegancicy paryzkiej
wydawać muszę." B. Bol. Hybr. 33.

Elegancja -ji. ż. § 2 l. mn. cje meton. przedmiot elegancji, strój wykwintny, wytworne cacko „Na stoliku połyskiwało tysiące fraszek i elegancyj" J. I. Krasz. 71. 121. (1)

Elegantować się cz. ndkn. Wyelegantować dkn. ubierać strojnie, stroić „Zobaczyła przed sobą uśmiechniętą twarz wyelegantowanego admiratora." J. I. Krasz. Wiek 1878. 63 „Wyelegantowani jeźdźcy, przepyszne ekwipaże, strojne piszych widzów tłumy - trochę rozjaśniły mu twarz." B. Bol. Nad mod. Dun. 95. ob. Wyelegancieć

Elegant -a. m. § u ludu powsz. przez zeps. alagant. O. Kolb. 4. 268.

V ck

(1) „Latem błyszczał w stolicy tęgo wykrochmalonym gorsem i kosznli; postarzany dewinką, kołyszącą się na pikowej kamizelce... jedwabna, perłowa chusteczka wyzierała mu zalotnie z bocznej kieszeni spencerka... Zimą przykrywał te wszystkie elegancje dostatnią algierką." Maj. G. lwow. 1886. 260 „Córce nie mogłeś zamknąć gęby, żeby ci nie wyciągała pieniędzy na elegancyę?" J. Korzen. 11. 49. „Umeblowanie domu odpowiadało rzeczy, zszarzana elegancya, poparzone mahoniowe formy, dziurawe i wystrzępione obicia, stołki i nawet nie połatane dywaniki i t. d." ib. 1. 177 „Wszystkie swoje stroje i elegancje potracily i ledwie z duszą uciekły." ib. 2. 233.

67

Elegijny -a -e, ≷ fig. smętny, tkliwy, żałosny na kształt elegji „Spojrzał ze współczuciem na niedomyślającą się jego elegijnych przypuszczeń dziewczynę."
Haj. G. lwow. 1887. 131. 2.

68

41

Elekt-a. m. § kty mn. baran rasy poprawnej, elektorskiej fig. Taki jest wrzodem społeczeństwa, bez względu czy jest lub nie jest merynosem, elektem, karmazynem, vollblutem" An. Wi. 5. 201.

„Na folwarku oglądali sprowadzone z Saxonii barany, czystej krwi elekty." Z. Sarn. Bluszcz 23. 134.

69

Elektryka - i. ż. posp. machina elektryczna „Trzeba pomierzać im szyki... Moć-bym chciał ich nastraszyć? nie mam elektryki." J. N. Kam. Krak. i gór. 75.

70

42

Elektryzować st. cz. ndkn. 3 fig. — Zelektryzować dkn. pobudzać, poruszać, wzruszenia nabawiać „Nie wiedział jeszcze, co się stało w mieście i na czem ta straszliwa burza skończyć się miała. Każdy odgłos daleki poruszał go i elektryzował." Il. Bol. Przed burzą 142. „Oko jego padło niespodzianie na Ewelinę i wejrzeniem tem zelektryzowało ją tak, że wstała a raczej podskoczyła" Id. Hybr. 21. „Wiadomość ta poruszyła ją, zelektryzowała" J.I. Kras. Z 7 let. woj. 2.121. „Wieść o przybyciu nowego sąsiada zelektryzowała na jakiś czas obywatelstwo i szlachtę okoliczną." Echo 1878. 255. „Młodzi, nowym a silnym natchnieni duchem, i moją starą zelektryzowali duszę." J. Dzierzk. 8.355. „Mikołaj widocznie zelektryzowany był tą wiadomością" M. Pawlik. (Mar. Poln.) Echo 1878. 22. „Pojawienie się jego w redakcyi.. było czemś tak niezwykłem, a jak w obecnych okolicznościach znaczącem, że zelektryzowało wszystkich" Hej. G. lwow. 1887. 170. 2.

Verte

Elektryzujący przym. pobudzający, poruszający „Radosna nowina, oddziałała na niego dziwnie ożywczo i elektryzująco." M. Gawal. Bluszcz 1886. 380

„Uroczyste było milczenie, gdy z wierzchołka kosza na maszcie porucznik statku zawołał: – Ziemia!! – Okrzyk ten powtórzony w mgnieniu oka stem ust, zelektryzował wszystkich" D. Bol. Fut. 1. 234.

„Zjawienie się jej w pałacu książęcym zelektryzowało go" Elp. Mło. i Sławy 2. 98.

71
43

Elementarny-a-e. z początkowy, powierzchowny, nie sięgający w głąb, mówiąc o pojęciach, wiadomościach „Zbyt przeciwne najelementarniejszym zasadom psychologji, oraz prawom prostej logiki" G. Lwow. 1887. 129. 4. z praw. Gal. tyczący się elementów, żywiołów.

72

44

Elementarzyk -a. m. lm. -ki zdrb. od elementarz „Papa kupił jej ozdobny elementarzyk, obiecując śliczną gwiazdkę na kolendę, jeżeli Salcia okaże pilny postęp w nauce" Kur. Święt. 1871. 67. 4.

Elew-a. m. franc. uczeń, wychowaniec zakładu naukowego lub osoby która go kształci. Elewka-i. ż. uczennica, wychowanka w tem że znaczeniu. „Obrawszy zawód nauczycielski oczyta się do końca życia dla swoich elewów" J. Lam. Głowy do pozł. 1. 22. „Elewka mogła mieć wówczas lat czternaście" Kur. War. 1875. 212. Felj. „Ostrożnie z elewkami, bo z papami nie żarty" ib. „Ten zakład kształcić będzie swoje elewki nietylko w szyciu bielizny lecz i w robotach krawieckich" Wiek 1883-16. 3.

Elewacja -ji, ż. łac. wzniesienie, podniesienie w znacz. moral. „Po należytej elewacji ducha tak przez mądre nauki O. Definitora, jako też nabożeństwo i czytanie ksiąg duchowych, miałem dostąpić szczęścia przywdziania sukni braciszka zakonu ś. Dominika" P.J. Byk. Ost. Sejm. 1.45.

Elewatio – wzniesienie, wywyższenie
élév-are – podnosić w górę – [illegible]
wywyższenie, wzniesienie

75

Elf - a. m. y mn. mitol. duch powietrzny w podaniach ludów normańskich „Zaklęcia duchów niewidzialnych, Elfów tańczących na promyku księżyca.” J. Dzierżk. 1. 40.

Eliminować ndk. cz. ndkn. Tal. praw. wykreślać z ksiąg albo aktów sądowych „Awanturę zatrzeć Latwo i skargę eliminować” Pf. Krak. 38. 136.

<u>Elipsa</u> -y. ż. (grec. ἔλλειψις, brak, od λείπω, brakuje mi) gram. i retor. opuszczenie wyrazu, którego trzeba się domyślać dla uzupełnienia sensu || geom. linja płaska krzywa, zamknięta mająca kształt regularnego owalu.

<u>Eliptyczny</u> -a -e, <u>-cznie</u> przym. mający kształt elipsy „Najosobliwiej i najcharakterystyczniej uorganizowany jest Saturn, otoczony pierścieniem, który go nie dotyka ale ellyptycznie opasuje" J.T. Uwar. 45. 81.

78
46

Eliza -y. ż. z franc. imię kobiece, skrócenie Elżbiety „ Eliza była bardzo podobną do ojca." Zł. Uwarz. 46. 31. spieszcz. Liza, Lizia, Lizka -i. „ Lizia była śliczną panienką " ib. „ Żeby ten spryt Stanisławowi, mawiał ojciec, co pan Bóg dał Lizce! to mi dziewczyna!" ib. 33. „ Liza zawsze trwała w zamiarze rozkochania pana Jana" ib. 52.

Elizabecki -a -ie, tak w gub. zach. nazywano ruble srebrne bite za cesarzowej Elżbiety „Uwąźyła wieś”, że w lamusie było kilka beczek z karbowańcami elizabeckiemi” J. Dzierzk. 1.7.

80
48

Elki-ów w 1. mn. futro liczące się do droższych, pochodzące z pewnego gatunku łasicy. „Za płaszcz podbity elkami zapłacił 3500 złp." An. Wi. 5. 190.

Elokwencja - ji. ż. łac. wymowa, wymowność, łatwość wygadania się. „Splunął, widocznie porter nie dodał mu elokwencji, a retoryka tępo szła" J. I. Kraszewski. 33. 70. „Dlaczego pan nic nie mówisz? – Wobec pańskiej elokwencji, nie mam dla siebie miejsca" H. Sienkiewicz. Wosz. 1. 26. „Sam orator, chciał też słyszeć tę elokwencję rycerską, o której tak wiele gadano a której on jeszcze nie słyszał" Z. Kaczk. G. Lwow. 1887. 287. „Dałeś się pan porwać elokwencji naszego oratora, który mówił ładnie" M. Gawal. Bluszcz. 23. 331. „Wojewodowie odbierający głosy szlachty, którzy perswazją a przedstawieniami kandydata polecać byli zwykli, nie potrzebowali tu całej elokwencji swej zażywać, bo jeden głos był wszędy, mianujący Władysława królem" Ad. Krech. G. Lw. 88. 107. 1

<u>Elukubracja</u> -ji, ż. <u>cje</u>. mn. wypracowanie, utwór piśmienniczy wypracowany mozolnie. „Chęć tylko niezmierna produkowania się z elukubracjami swemi, zniewalała go uciekać się w towarzystwo nowatorów i romantyków" J. I. Kras. 33. 42. „Życiorys utonął w koszu redakcyjnym, jak utonęły całe dziesiątki innych moich elukubracyj." A. Rolle G. lw. 1886. 280. 2.

Emablować II. cz. ndkn. z franc. wyrazu aimable (miły, przyjemny) utworzone, przyjemnie zabawiać. „Przez ten czas panna Adelina emablowała (mówiąc wyrazem który pragnę ażeby był wyrzucony z polskiego języka) pana Ignacego, usiłując go pociągnąć w sfery nadziemskie" T. T. Jeż Tyg. Il. 2. 1. 215 „Posądzał go o „emablowanie" przy pięknej Idalji, która dlań okazywała się dosyć łaskawą." Jł. Krasz. Wiek 1878. 11. „Gość emablował w salonie pannę Irenę." Kur. Świąt. 1875. 1. 3. „Ani emablować, ni gadać po francuzku" JU Niem. 2. 106.

Emalja-ji. ż. masa szklista służąca do pokrywania przedmiotów metalowych ‖ polewa na naczyniach i innych wyrobach glinianych.

Emaljować st. cz. ndkn. pokrywać emalją ‖ wyemaljować dkn. ‖ fig. i żart. „Musi być żoną w świecie najlepszą. W dodatku już mu nie zestarzeje, jest kunsztownie zrestaurowany i wyemaliowany" B. Bol. Nad mod. Dun. 219

Emanacja – j. z. łac. wypływ, wypływanie, rodzenie się z czego, promieniowanie „Wzrok jest światłem duszy... to emanacja samego żywota" J. I. Kras. 78.18.

<u>Emancypacja</u> - ji. ż. bez l. mn. wyzwolenie się od jakiegokolwiek ścieśnienia krępującego wolę, usamowolnienie „Dożliśmy do upragnionej emancypacji człowieka" B. Bol. Hybr. 75.

<u>Emancypować</u> cz. ndkn. wyzwalać, usamowolniać — <u>się</u> zaim. „~~Tam~~ To hulanie, napada u nas dwudziestoletnich świeżo emancypowanych młodzików" J. I. Krasz. 19. 93. „Średni stan u nas się wyrabia, emancypuje i dopomina praw swoich" B. Bol. Pam. Pan. 29 „Płeć piękna emancypuje się i zawstydza płeć brzydką" Kur. Św. 1872. 62. „Emancypuje się wszystko i wszyscy, z pod rządów Bożych, z pod władzy ojcowskiej, z pod posłuszeństwa mężów i rodziców" J. I. Krasz. Tyg. II. 2. 11. 31. <u>Wyemancypować</u> dkn. „Pani Michałowa zupełnie się wyemancypowała; jeździła konno, paliła papierosy, grała w karty" A. Wilcz. Łot. 1. 132. „Bardzo młodziutki, miły ~~p~~ chłopaczek, <u>à peine majeur</u>, ale już wyemancypowany" B. Bol. Pam. Pan. 254 „Amerykanka w dzie-

dzinie obyczajów, w stosunkach towarzyskich, wyemancypowała się zupełnie z jakiejkolwiek zależności od mężczyzny" Dbwur 1886. 216

Emancypantka - i. ż. ki kobieta, ~~która~~ wyemancypowana

„Podejrzliwy i słaby Jagiełło przedstawi się w całej zawistości od swych kierowników, którym zanadto ulega, emancypuje się z pod kierownictwa genialnego Witolda" A. Groch. Ost lata Witol. 3.

87

51

Emaus nieodm. imię włas. miasteczko w Palesty-
nie znane z Now. Testamentu; w Warsz.
nabożeństwo w drugie święto wielkiej nocy, w któ-
ry to dzień jest zwyczaj zwiedzania domów
obłąkanych. „Byłam w tym roku u Bo-
nifratrów na Emaus" k. Gasz. War. z potrz.
42. „W każdem prawie mieście jest ulubiona
jaka okolica, do której lud dla rozrywki
zwykle się zgromadza (w ten dzień), co się zo-
wie: iść na Emaus, z powodu, iż w drugie
święto wielkanocne kościół obchodzi pa-
miątkę, jak Chrystus z uczniami szedł z
Jerozolimy do Emaus. Warszawianie scho-
dzą się przed klasztorem ks. Bonifratrów,
gdzie w ten dzień wolno jest odwiedzać obłą-
kanych (których zakład znajduje się przy
pomienionym klasztorze)" O. Kol. Maz. 1. 139.

Emblemat -u. m. -ta -ów nm. grec. emblema, figura symboliczna, godło, „Wewnątrz chrzcielnicy można wybornie widzieć krzyż, kwiaty i chrześciańskie emblemata." Wiek 1885. 259. 4. „Długie życie wyobraża starzec i bocian, który według Chińczyków jest emblematem długiego życia" G. lwow. 1888. 9. 4.

89
52

Emeryt-a. m. ci-tów mn. z łac. ten, który wysłużył swoje lata i pobiera pensję z tego tytułu. „Pan Cyprjan niegdyś nauczyciel w szkole powiatowej, a od czterech lat emeryt, pobierający całkowitą, wysłużoną pensję." J. Korzen. 2. 297.

Emerytka-i. ż.

Emerytować n. cz. dkn. dać komuś emeryturę ‡ — się n. zaim. zasługiwać się „Służyłem poczciwie, a że człek był z obydwu stron i chciał się emerytować, niewiele wyglądałem z folwarku i nie robiłem znajomości" J. I. Kracz. 32. 38.

Emerytura-y. ż. pensja wysłużona, pobierana dożywotnio. „Bóg mi dał doczekać niezłej emerytury, mogę więc sobie pozwolić" J. Korzen. 11. 60. „A cóż, czy radca odebrałeś już emeryturę?" B. Prus To i owo. 28. „Miał zabezpieczoną emeryturę, majątek, krzyże, rangi." B. Bol. Nad modr. Dun. 81. „Był niegdyś urzędnikiem sądowym, a teraz żyje z emerytury." K. Łun.

Echo 1878. 156. „Mam trochę gotówki i emeryturę półkownika" B. Prus Now. 1883. 1. 2. i fig. „Średnia w balecie, starsza prawie doczekała się emerytury" J. I. Krasz. 72. 169 „Za nim wierny się karatan choć ziewa jęk wleczę, niegdyś służył za wyżła, dziś w emeryturze, lega sobie w pokoju na niedźwiedziej skórze" J. I. Krasz. Mrówka 1869. 19.

53 90

Emetyk -u. m. chem. podwójny winian potażu i antymonu. farm. środek na wymioty. „Wygląda jakby z przeproszeniem emetyku wzięta." J. I. Kras. 16. 19 „Nudny, jak emetyk... pisze, pisze i niema końca." B. Bol. Nad modr. Dun. 71. ‖ fig. nudziarz „Aj! nudziarka ta madam! szare mydło... emetyk!" Kur. Świąt. 1867. 3.

91

§ 4

Emigracja – ji. ż. § emigranci zbiorowo „dzielnica miasta bardzo ruchliwa, cała bowiem emigracja skupia się tu, mieszka, żyje i umiera" Fr. Kraw.-Mroczko G. War. 1885. 32. 1. „Jeżeli emigracja (w Ameryce) jest szumowinami społeczeństw europejskich, to mieszkańcy owych zaułków są szumowinami emigracji" ib.

§ „Re-emigracja" emigrowanie na powrót „Re-emigracja z Ameryki do Europy jest jednym z najciekawszych objawów międzynarodowej fluktuacji ludności" G. War. 1885. 129. 3.

55 92

Emil-a, Emiljan-a, m. imię męskie, zdrob. Emi-lek-lka. m. „Długie godziny spędzała przy łóżku Emila" J. I. Kras. 1. 74.

Emilja-ji. ż. imię żeńskie, zdrob. Emilcia, Emilka, Milcia „No, no, przepraszam cię Emilko." A. Wilcz. Fot. 1. 103.

Emir-a. m. owie mn. z arab. naczelnik prowincji lub znacznego pokolenia „Hej! Emirze, Atamanie, synu wojewody" W. Pol Poe. 5. 64. „Wacław Rzewuski zwany powszechnie na wschodzie Emir Tadż-Ulfechr" ib 123. przyp. „Z arab. amîr, emîr, rozkazujący, mający dowództwo, naczelnik od słowa amar rozkazał. Mówi się o rządcach prowincji lub pokolenia znaczniejszego, także o pochodzących z rodu Ali, zięcia Mohammeda, jak szeryf o pochodzących od samego Mohammeda" Ant. Muchliń. Źródłosł. 27

Emisarjusz – a. m. sze mn. Łac. franc. wysłaniec tajemny w celach agitacyjnych, dla szerzenia propagandy, zasięgnięcia wiadomości i t.p. „Każde stronnictwo miało swych podpalaczy, mówców, emissarjuszów wysyłanych na zwiady, starających się zbadać usposobienia przeciwne i policyi siły." Jl. Krasz. Sta war. 2. 140.

95

56

Emisja - ji. ż. z łac. wydanie, wypuszczenie w obieg wszelkich papierów publicznych wartościowych, jak biletów skarbowych lub bankowych, listów zastawnych, akcyj i t. p.

Emitować cz. ndkn. wypuszczać w obieg

„W zamian, za podlegające amortyzacji bilety kasy państwa, czterech seryj z roku 1876, emitowane być mają cztery nowe serje" Wiek 1885. 141. 3.

96

z francuskiego émission.

Emisja, ż. ~~z łac. emissio~~. Przyjął się jest ten wyraz w znaczeniu wypuszczenia w obieg np. mówi się: „listy zastawne pierwszej albo drugiej emisji." Obecnie wytrawni ~~sprawozdawcy~~ recenzenci muzyczni używają go mówiąc o sposobie wydobywania i wyrzucania z piersi głosu przez śpiewaków i śpiewaczki. Więc piszą np. „Głosik, posiada śpiewaczka dość miły, a naturalna lekkość emisji ułatwia mu poniekąd wszelkie biegniki i ozdobniki" G. lwow. 85. 268. 3. ~~tj. pasaże i koloratura?~~

Emissio = wypuszczenie, wypuszczanie
od emitto, ere, issum

Emocja - ji. ż. cje mn. wzruszenie, poruszenie, poczucie niepokoju. „Pojawienie się doktora rozruszało trochę jej krew i nerwy, zastygła dusza dawała znowu znaki życia. Emocja taka bawiła ją." M. Bał. Biały murz. 224.

Empiryczny -a -e, właściwy empirykom, dochodzący prawd jakich za pomocą prób i doświadczeń, bez znajomości teorji. „Była alchemia zawsze tylko stekiem empirycznych błędów" M. Dim. G. hoow. 1887. 178. 3. „Medycyna starych bab złożona z samych empirycznych i przypadkowych nabytków, z plewy i ziarna" J. T. Uvar. 45. 76.

Encyklopedyczny-a-e od encyklopedji, zawierający w sobie treść wiedzy ludzkiej (mówiąc o dziele), posiadający wszechstronne wiadomości (o człowieku) § „Widziała, że tego, co jej brakło pod względem wiadomości encyklopedycznych, prędzej świat ją nauczy niż pensja" Jerzy Myśl. Wiek 1883. 21.

57 -100

En detail = detalicznie, drobiazgowo, En gros = hurtownie, hurtem; wyrazy francuskie używane w kupiectwie. En bloc = całkowicie, w całkowitości, w jednej masie; wyraz używany niekiedy w dziennikarstwie. „Skupczyna prawdopodobnie przyjmie en bloc projekt nowej konstytucji." N. Ref. 88. 287. 3.

Energumen -a. m. -ny lm. z grec. opętany przez djabła || szaleniec, opętaniec, warjat „Z tych krzyków na arystokrację śmiejemy się wszyscy, gdy z ust papuzich energumenów lecą." JJ. Kras. 1. 35.

Energema ἐνέργημα skutek, działanie

102

częściej choć niewłaść. Denerwować

Enerwować się cz. ndkn. franc. rozdrażniać nerwy, odejmować hart, robić zniewieściałym, osłabiać, pozbawiać sił. „W poezji widział jej stronę enerwującą, nie mogąc dojrzeć twórczej i wzmacniającej." Z. Dol. Hybr. 160.

czenie post.

Enigmatyczny-a-e. z grec. zagadkowy, dający do myślenia, nastręczający wątpliwości „Był czasem dziwnie enigmatycznym... częstokroć rzucił słów kilka całkiem niezrozumiałych i potem nie wytłomaczył ich nigdy." Z. Kacz. 5. 92. ǁ wątpliwy, niejasny, niepewny „Józia i Stasia miały za sobą wszystko oprócz posagów, które były enigmatyczne" B. Bol. Hybr. 140. „Na moje pytania odpowiadał ciemno i enigmatycznie" Z. Kacz. G. lw. 1887. 189. 2.

104
58

Entuzjasta-y. m. grec. zapaleniec, łatwo zapalający się, entuzjazmujący „Zachwycając się pięknościami natury, zapominał o swojej trzodzie - ta szła w szkodę, i biedny entuzjasta skórę płacił za rozkosz, jakiej mu natura gratis dostarczała" T. T. Jez. Wsz. Po. ści. Entuzjastka-i. ob. st. 2.

Entuzjastyczny-a-e. pełen zapału, entuzjazmu „Teatr budowanym będzie z granitu, aby mógł wytrzymać frenetyczne oklaski i entuzjastyczny zapał publiczności" Djab. 1882. 19. 3. (1)

Entuzjazm-u. m. zapał posunięty do najwyższego stopnia. (2)

Entuzjazmować cz. wzbudzać ku sobie entuzjazm — się. zaim. przejmować się entuzjazmem „Jeszcze progu nie przestąpiła żona, gdy naprzeciw niej wyskoczył mąż widocznie cały zentuzjazmowany, wołając: kochanie, nie nie wiesz!" J. I. Kras. 46. 25.

V. Cz.

(1) „Dość obojętnie słuchała entuzjastycznych pochwał, jakiemi jéj przyjaciółka obsypywała doktora" M. Bał. Biały murz. 211. „Entuzjastycznie, gorąco dużo młodzieńców związanych z nim przyjaźnią i serdeczną sympatyą od ław szkolnych, z całym zapałem swych lat pokochały wiele obiecującego poetę" A. Bełcik. Przew. nauk. i lit. 15. 411. (3)

(2) „Sława jego przeszła granice ojczyzny, a obcy choć pewnie nie z tym entuzyazmem co młodzież polska, ale z większą ostentacyą, z większym rozgłosem uznali w nim znakomitego poetę" A. Bełcik. Przew. nauk. i lit. 15. 415.

(3) „Utwór ten przez krytykę przyjęty został z entuzjastycznem uniesieniem" G. lw. 1887. 130. 1. Lit.

„Widzisz pan tedy, że się zanadto pospieszyłeś ze swoją gratulacyą, ale z pana zawsze jest entuzjasta, w gorącej wodzie kąpany" M. Gawal. Bluw. 23. 331.

105
59²

(Entuzjasta) „Obraz to najprawdziwszy naszego życia — zwłaszcza wiejskiego, i to ludowego, które niewiedzieć po co i na co nieświadomi rzeczy entuzjaści windują na wyżyny idealne" W. Kosow. Ogn. dom. (Kosow.) 4.B.33. „Nigdy entuzjastą nie był, więc czar błękitnych oczu nie pociągał go za sobą" M. Zebrowska Dłuw. 24.108 (1)

Entuzjastka „W poglądach swoich na sztukę była entuzjastką: nie uznawała, nie dopuszczała mierności" Wiek 88.141.3. Felj.

Entuzjastyczny „Okrzyki entuzjastyczne i brawa całej sali zmusiły jeszcze kilkakrotnie artystyczną trójkę ukazać się i kłaniać prawdziwie porwanym jej grą widzom" J. Myr. Wiek 88.142.1.

(1) „Entuzjasta, prędko zrażał się, gdy spostrzegał ujemne strony, które raziły jego poczucie estetyczne lub moralne zasady" M. Bał. pam. dziadz. 171.

Entuzjazm -u. m. zapał, uniesienie, zachwycenie posunięte do zaślepienia, szału „Nadzwyczajną piękności swoją obudziła entuzjazm i zachwycenie" J. I. Kras. Jz. 168. „Wielokrotnie sparzony w stosunkach z mężczyznami, z pełną wiarą i entuzjazmem przerzucił się do kobiet." Z. Moll. Groch. wian. 3.

Entuzjazmować się ~~ndk~~. II. rzadk. przejmować się entuzjazmem Rozentuzjazmować się dkn. „Nigdym jej nie widziała tak rozentuzjazmowanej kimś, jak tobą, panie Adamie." B. Bol. Cam. Cam. 71.

Eolska

Eol-a. m. ~ arfa Eola, instrument wydający sam tony za powiewem wiatru „Tak dwa stawy gadały do siebie przez pola, jak grające naprzemian dwie arfy Eola" Ad. Mick. 3. 192.

Eolimelodikon, Eolipantalion „(w Warszawie, za czasów Gołębiowskiego 1820–1830) fortepiany Leszczyńskiego, Bucholtza, Jansena, Brunnera, z wynalazkami pod imieniem: Eolimelodikon, Eolipantalion, Tromboniön, Glaskordy, znanemi" Ł. Gołęb. 1827. Opis. Warsz. 2gie wyd. 204

108
61

Epicki -a -ie, właściwy epopei, epiczny. „W późniejszych czasach los ledwie na chwilę pozwolił mu zajrzeć do rodzinnego kraju i to w obcą okolicę, życie zaś emigracyjne, w którem go trzymał aż do śmierci, nie mogło być odpowiedniem polem do uchwycenia epickiego typu dziewicy lub niewiasty polskiej" J. Tretj. Ocen. nauk. i lit. 15. 214.

109
62

Epigon -a. m. owe mn. grec. w literaturze i sztuce, naśladowca, idący torem znakomitych poprzedników. „Dziennik, z literackiego stawał się coraz więcej bliskim tendencji gazety, której był niejako epigonem." Kłosy 12. 87. „Obłuda i maska to główny i charakterystyczny rys tych epigonów rycerskiego niegdyś zakonu" A. Troch. Ost. lata Witol. 13.

110

63

Epikureizm-u. m. od Epikura filozofa greckiego; szkoła stawiająca za cel filozofji szczęśliwość w życiu ǁ posp. zmysłowe dogadzanie sobie. „Twarz jego uderza wybitnym charakterem zmysłowości, rozpasanego epikureizmu, któryby ojca i matkę oddał za dobry obiad z truflami i szampanem" J. I. Krasz. 16. 31.

Epikurejski-a-ie od Epikura i epikureizmu ǁ posp. mający na celu dogadzanie swoim upodobaniom „O przyszłości nie myślano tak bardzo wiele. Dzisiaj nawykła się tu na świat i życie patrzeć z epikurejskiego i utylitarnego stanowiska." B. Bol. Nad modr. Dun. 59. „Syn popatrzał na ojca w tej chwili wzrokiem smutnym, jak gdyby mu zazdrościł tego epikurejskiego spokoju i poglądu na życie z wysokości kuchni bankierskiej" M. Gawal. Bluszcz. 23. 349

111
64

Episkopat – u. m. godność biskupia ż gremium biskupów „Kilka egzemplarzy znanego listu pasterskiego episkopatu austryackiego, zostało przesłanych ministerstwu wyznań i oświaty. Z wyjątkiem tego listu episkopat nie wniósł żadnego innego podania, zawiadomił tylko rząd o uchwałach powziętych w sprawie kongruy, dalej katolickiego funduszu religijnego itd.... w kwestyi ustawodawstwa szkolnego biskupi nie wnieśli żadnego memoryału" G. lw. 1885-146. 2.

Epitet - u, m. ty - ów lm. (grec. ἐπίθετος, przydany) retor. i poez. przymiotnik dodany do rzeczownika dla uwydatnienia go szczególniej jako oznaki „Bez epitetów, panie Fiszwein, przerwał Młodzio - Nazywam się Orbeka" Kaj. G. lwow. 1887. 168

ἐπί nad, εἴσοδος wejście od ὁδός, droga

Epizod - u. m. dy um. z grec. w poemacie, dramacie i powieści rzecz wtrącona, wszelka akcja uboczna, przyczepiona do akcji głównej, nie mająca z nią bezpośredniego związku i stanowiąca całość odrębną. W życiu potocz. nowela oderwana, zdarzenie wypadkowe nie wypływające z poprzednich i nie mające wpływu na następne - wreszcie po prostu wypadek, zdarzenie pojedyńczo wzięte. „Opowiadając życie tajemniczej istoty, niepodobna tego epizodu zamknąć w tak ciasnych ramach jakbyśmy pragnęli" J.I. Kras. 72.5. „Myśl przewodnia tej walki literackiej nie dla wszystkich była jasną, ale epizody jej roznamiętniały" B. Bol. Friedburg 26. „Nie można wątpić, że pismo królewskie, jest ostatnim epizodem tej sprawy i potrafi nawet najskrajniejszą opozycję skłonić do milczenia" Dz. pol. 1886. 184 1. „Przypominał sobie rozmaite w tej katedrze odpo-

czynki i epizody, gdy wracał w licznem towarzystwie z targu" J. Dzierzk. 8. 20
„Wpadam w ciągłe epizody dobre w powieści, ale nudne w rozprawie" J. ib. 1. 5 „Hrabia, choć w epizodach przysiadywał się do panny Krystyny, znudzony był już pobytem w Borowej" J. I. Kraszewski. 73. 94. „Straszna ta walka zagrażająca życiu jenerała, to był ostatni epizod burzliwego dotąd jego życia" Bodz. opow. hist. 244. „Opowiadał epizod ze swego życia tragiczny, nosił po nim pamiątkę, bliznę od noża" J. I. Krasz. Na cm. na wulk. 99.

Epizodyczny-a-e składający się z epizodów
„Nierzbędziem nam się zdało dać epizodyczne obrazy osób, charakterów i współczesnych wypadków, objaśniających ubocznie rzecz naszą." J. I. Krasz. 101. 11.
„Jakie będą dalsze epizody tej sprawy, jaki ostateczny rezultat; czy wszyscy posiłkowani o współudział okażą się winnymi czy niektórzy tylko, — oto pytania, na które przyszłość odpowie" Wiek 1887. 232. 2.

66 174
2.

(Epizod) „Obrazy owe wyobrażały epizody z czasów panowania Zygmunta III i Władysława IV" G. lwow. 1887. 148. 3. „Dziełko zyskałoby bardzo na wartości, gdyby autor nie przerywał toku opowiadania najrozmaitszemi niemającemi nic wspólnego z właściwym przedmiotem epizodami" Wiek 1887. 214. 3. „Trzeba słyszeć takiego improwizującego łgarza, aby pojąć jaki wdzięk mają te długie i szerokie a co krok w epizody wyskakujące opowiadania" A. w. Fr. Dz. 11. 191.

115
67

Epoka - i. ż. ki - epok mn. ξ pewien okres czasu, dziejów „Wielki historyk tej epoki Długosz" A. Proch. Ost. lata Witolda 337. „Spłynie ztąd nowe światło na tę najsmutniejszą dziejową epokę" Bluszcz 23. 285. „Russdorf był Krzyżakiem, jakich wielu się ukazało w epoce zupełnego upadku zakonu" A. Proch. Ost. la. Wit. 13. (1) ξ „Powrócił do domu z głową nabitą myślami o dzienniku, który miał w jego pojęciu stanowić epokę w dziennikarstwie" M. Gawal. Bluszcz. 23. 340.

(1) „Ów wczesny renesans francuski, to jedna z najpiękniejszych epok sztuki, a stosownie do swej wartości i szlachetności pomysłów zarazem jeszcze mało ceniona" K. Wtyg. I. Lwow. 1888. 8.

116
68

Epokowy-a-e, stanowiący epokę, pamiętny
„Wykrycie tajnych stowarzyszeń młodzieży w Wilnie, wynikające stąd prześladowanie Filaretów i Filomatów, jakoteż uwięzienie Mickiewicza razem z wielu innemi kolegami i członkami tych związków, były tem nowem epokowem wydarzeniem w życiu naszego poety" A. Belcik. Prac. nauk i lit. 15. 410.

117

69

Epoleta - y. ż. ty -let lm. z franc. naramiennik, szlifa, jako oznaka oficerska u munduru. „Rozpatrzywszy się, rozeznał, że epoleta ta należała do munduru oficera, który siedział tuż koło jego łóżka" Z. Kaczk. 5. 82. „Oficer ze swoim stryjecznym nie rozbierze dachu, ani też wyjmować będzie okien z oranżeryi. Na to trzeba szlachcica nie przez akcje, ale przez pięści. Sama epoleta za słaba w tym razie" A. hr. Fr. 11. 63. „Największa część nowych oficerów nowych oficerów nosiła epoletę tylko na mocy podania Półkownikowi. Byli więc i nie byli oficerami" ib. 86. „Cała kampanja 1809go r., była łatwem żniwem naszywanów, epolet i krzyżów." ib. 116

118

70

Epopeja - i. ż. poemat bohaterski ; szereg czynów bohaterskich w pewnym okresie czasu, obchodzących całą ludzkość lub pewne narodowości. „Szczęśliwy kto z ust krzepnących starca pochwycić ostatnie słowa wielkiej epopei, ten śpiew łabędzi świetnej przeszłości" P. J. Dyk. Ost. Sejm. 3. „Wśród kart różnobarwnych są obrazy wielkiego uroku i wdzięku, są bohaterskie rapsody epopei, na które z dumą i chlubą wskazać możemy" Quis Blumus 24. 3.

Epuzer-a. m. rowie franc. mający ochotę się żenić, kandydat na męża „Tu posagi są większe, majątki znaczniejsze, a przyzwoici epuzerowie, z tytułami prawdziwemi, dosyć rzadcy, towar poszukiwany" JI. Kras. Ser. i ręka 322 „Wszak dla Zosi epuzera znaleźć możem i w tych stronach" J. Łaszk. Kolce 1872 n. 35 s. 272. „U wód mineralnych połyją najrozmaitsze awanturnice na podobnych epuzerów" J. Zachar. Tyg. Il. 2. 2. 198 „Z powiatowych epuzerów znanymi byli wszystkim trzej panowie Hermogenes, Godfryd i Franciszek — żaden z nich wszakże nie zadawalniał w zupełności wymagań panien na wydaniu i ich matek" Echo 1878. 255.

Era - y. ż. ym. łac. punkt wyjścia w chronologicznej rachubie lat „Wyraz wzięty z jęz. łaciń., lecz źródłosłów jego zdaje się być w arab. od archa, urcha, data, epoka, od słowa arach, arraha datować, wyraz zaś arabski ma powinowactwo z hebrajskim jerach, nów księżyca, służący do oznaczenia czasu. Od arrach pochodzi tarich kronika, roczniki, historja." Ant. Muchl. Źródłosł. 28.

Erazm -a. m. imię męzkie. Erazmek -zmka. m. zdrob. „Nie było ulicznika coby nie znał pana Erazma" Fr. Uwarz. 46. 8 „Nie źleby było Erazmkowi się z tą Ludwisią ożenić." ib. 13.

122

72

Ereb - u. m. grec. Erebos, u Homera podziemna kraina ciemności, miejsca przejścia ze świata ziemskiego do piekieł i przypiekło „Lepiej było zostać, niż zmienić naszą cieszę na Erebu postać" A. kw. Fr. 1. 52 „Dan w Erebie, w szabas rano; w tamtej Księgi podpisano: Lucyferes" Ad. Mick. 1. 50.

123

73

Erem - u. m. my - ów mn. pustelnia, mieszkanie pustelnika „Pustelnicy z eremów swoich na miejsce odpustu przybyli" Z. Kaczk. 1. 56.

__Ernest__ -a. m. imię męzkie __Ernestek__ -stka. m. zdrob.

__Ernestyna__ -y. ż. imię kobiece __Ernestynka__ -i. ż. zdrob. „Ernestynie trzy w oczach stanęły." Z. Kaczk. 5. 42. „Pamiętajcież jakoś Ernestynkę pocieszyć." ib. 68

Erotyczny -a -e grec. odnoszący się do wszystkiego, co zostaje w związku z miłością płciową, pełen obrazów miłości lubieżnej „Ja ci tu będę erotyczne piosenki tymczasem przyśpiewywał" M. Gawal. Bluszcz 1886. 396. „Nie znała fałszu ani udania, w życzliwości swej dla krewnego nie widziała nic zdrożnego, oddawała się więc cała temu erotycznemu popędowi, który ją ku niemu unosił i coraz bardziej zbliżał" Z. Sarn. G. Lwow. 1887. 16. „Z sonetem czternastym rozpoczyna się nowa serya sonetów miłosnych, serya z którą się ściśle wiążą i inne erotyczne utwory Mickiewicza odeskiego pochodzenia" J. Tretj. Przew. nauk. i lit. 15. 202.

126
80

Erudycja -ji. ż. bez l. mn. łac. eruditio, rozległa i gruntowna wiedza „Kopernik nietylko światły, lecz obarczony już nauką i erudycją, opuszcza Italię i wraca do Krakowa" Dr Sas Przew. nauk. i lit. 15. 163.

Erudyt -a. m. ci -tów mn. łac. eruditus, człowiek posiadający erudycję.

Erudytka -i. ż.

127

81

Esaul -a. m. Esauła -y. m. na Ukrainie włódarz, karbowy. „Ekonom postał esauła, rozkazawszy mu wynaleźć chłopca” T. T. Jeż Wrzec. 69. „Fed' żył łaską ludzką a raczej boską, póki go essauła nie zaprowadził do dworu” ib.

capnąć, gryzsnąć, nożnąć

Eskamoter-a m. rzy mn. z fr. kuglarz eskamotujący przedmioty ‖ fig. oszust, rzezimieszek.

Eskamoterja-ji ż. sztuka eskamotowania, zręczności kuglarska „Skończyły się czasy składek, z których się niemało czerpnęło sposobem kuglarskiej eskamoterji, na której gdy złapią, krzyczą złodziej, a jeżeli nie złapią, mądrym ogłoszą!" J. Dzienn. 1. 44.

Eskamotować -ł. cz. ndkn. Zeskamotować dkn. za pomocą zręczności w ruchach rąk, sprawiać złudzenie zniknięcia przedmiotów ‖ kraść zręcznie „Rzezimieszek niepostrzeżenie zeskamotował mu z kieszeni zegarek" Wiek 1885. 49. 3.

<u>Eskorta</u> – y. ż. franc. escorte, orszak zbrojny dla bezpieczeństwa ~~konwoju~~, podróżnych i t. p. konwój „Oddałem komendę nad ekwipażem, znajdującym się na okręcie i na wyspie. Sam z eskortą ośmiu ludzi puściłem się lądem" Cf Dyk. Powsz. n. i lit. 15. 83.

Eskulap -a. m. w staroż. bożek nauki lekarskiej; stąd ż — powie w l. mn., żart. i porof lekarz „Lekkie zapalenie w skutek przeziębienia, jak utrzymywał przywołany eskulap, przykuło mnie do łóżka" Z. Mell-Groch. wian. 14 „Wezwano naprzemie dwóch reputowanych eskulapów, rewidują chorego i znajdują go w stanie arcyniebezpiecznym" J. A. Miniszk. Tyg. Il. 1. 72. „Owczarz, kowal lub jakaś kobiecina, niezbędnejsza na ustroni, oto zazwyczaj eskulapowie ~~wsi~~ wiejscy" Tyg. Il. 3. 6. 151. „Leżałem na łóżku. koło mnie siedział jakiś eskulap i okładał mi lodem głowę" J. Zachar. ib. 2. 2. 258. u Ld. Eskulapi-ięgo przytocz. co przykładzie pod wyrazem „wyst." „Zjawił się i doktór, a obejrzawszy pacyentkę, pozwolił pierwszy raz wstać. Zatrzymano Eskulapa na obiad" A. Wilcz. Woły rob. 189.

czasie przyst.

Estetyczny-a-e zgodny z prawidłami estetyki, z wyobrażeniem o pięknie, pełen dobrego smaku „Nasi popularyzatorowie umieją treść gruntownie naukową odziać w formę ponętną i estetyczną." Kłosy 43. 270. „Warszawa żyje obecnie sztuką, używa wrażeń estetycznych i na brak ich skarżyć się nie może." Bluszcz 1886. 378. „Ruchy jej stały się gwałtowne, konwulsyjne, wymyślane, nieestetyczne" Z. Sarn. G. lwow. 1887. 9. „Dramat Tołstoja odrębnością swą wywrzeć może potężne wrażenie, ale wrażenie to z pewnością estetycznem nie będzie" G. lwow. 1887. 130. 1 fejl. „Jest tam kilka ślicznych naturalnych piosnek, na których świeża rosa poranku leśnego się perli – ale większość odbiegła daleko od warunków estetycznego zadowolenia" G. lwow. 1887. 133. 3. „Obok tej pięknej, estetycznie zadumanej istoty, kto wie, czy

nie był na drodze do zapomnienia, (o innych jeszcze rzeczach)" Maj. G. lwow. 1887. 132. 1. „Uśpione w rozkosznych marzeniach na otomanie, w neglizach bardzo niedbałych, w pozach naturalnych, ale nie zbyt estetycznych" Quis Bluszcz 23. 369.

Estetyk -a m. -cy - ktoś um. mający poczucie piękna, estetyki - posiadający naukę estetyki „Estetycy wykładający teorje piękna po uniwersytetach" J.I. Krasz. Kam. w dł. wyp. 4.

133
82

Estrada -y. ż. dy nm. z fr. podwyższenie w sali koncertowej, dla występujących artystów „Z bukietem obsypywana okrzykami wychodziła na estradę" J. I. Kras. Wiek 1878. 15 „Tysiące oczów ścigało ją na estradzie, odśpiewującą rzewne melodje Chopina" ib. 17. „Mąż umieścił ją na estradzie w gronie szlachetnych dam, - estrada się łamie; stosy ofiar zostają porzygnieciona walącemi się belkami i deskami" L. Siem. Pieśni múst. mit. 59. §(1.) „Brawo, wybornie, koncertowo, z tym kawałkiem urażenia śmiało stanąć na estradzie" M. Bał. Bies. lit. 7. 4. „Codzień jakiś nowy i to nie pośledni wirtuoz wstępuje na estradę" Wiek 1882. 262. (1.) „stanąć, wstąpić na estradę" popisywać się z koncertem.

Estradowy -a -e od estrady „Piękną deklamacyę jego znamy z estradowych popisów" Echo 1877. 194. 4. § „Śpiewak estradowy" nie występujący w operach na sce.

nie, tylko koncertujący „Panna Alicja śpiewaczka estradowa koncertowała wczoraj w Resursie" Wiek 1886. 256. 3.

134

83

Etap - u. m. pl. -ów nm. franc. étape fem. popas, odpoczynek w naznaczonem miejscu przy przemarszu wojska, transportowaniu więźniów i t. p. — miejsce tegoż odpoczynku, stacja „Nieszczęśliwy ziomek nasz wydalony z ostrogu pod rozporządzenie etapowej komendy, przyczepiony został do sztaby żelaznej i wysłany w podróż do miejsca naznaczenia wraz z kilkowa nymi towarzyszami niedoli, których zastał na etapie jako na punkcie zbiorowym, dokąd sprowadzono rozmaitych więźniów" J. Gord. Kauk. 237. fig. „Zarówno Goethe jak Mickiewicz w okresie poetów świata naznaczają nowe etapy i rażej powrót niż zerwanie, odrodzenie niż bunt przeciw spuściznom starożytności, bo jest w nich skoń[czoność] formy

i klasyczny spokój" L. kn. Dzbir. Akad. Wilno. 12.
„Podróż trwała trzy lata – jej etapami Lipsk,
Getynga, następnie Amsterdam, Paryż" ib. 28

Etat-u. m. (franc.) stała pensja, żołd, płaca za urząd lub służbę „Wystaram się aby w komisji przeszedł na etat" An. Wi. 5. 86. „Rozpoczął przy dworze służbę od kamerjunkra. Później spadłszy z etatu puścił się na podróże" J. I. Krasz. Z Sielsk. woj. 1. 41. „Domagano się wyznaczenia etatu rs. 200 rocznie na wynagrodzenie nauczycielek szycia przy ochronach" Wiek 1883. 16. 3.

Etatowy-a-e. będący na etacie, „urzędnik etatowy" = pobierający stałą pensję z raz na zawsze postanowioną przy układaniu budżetu publicznego lub osobistego „Po dwóch kursach w Saskim ogrodzie i jednej szklance wody, idzie przejeść etatowego półrubla na obiad" J. A. Miniszr. Tyg. Il. 1. 71.

Etażerka - i. ż. fran. półki ozdobne na książki, nuty lub drobne sprzęciki i cacka pokojowe „Smakowne cacka rozrzucone są po półkach i etażerkach, zajmujących głąb salonu" J. I. Kras. 16. 30. „Nad komodą wisi etażerka pełna książek" J. A. Minw. Tyg. Il. 1. 54 „Posążki i wazoniki na etażerce" El. Orz. Kraj 1882. 26. 8 „Zrzucać z etażerki najkosztowniejsze kubki i figurki porcelanowe" J. Zaborr. T. Ill. 16. 179. „Było parę trzcinowych, pełnych szpargałów etażerek i szafa z książkami" Haj. G. lwow. 1887. 111.

137

Eteryczny-a-e, od eteru, lotny, powiewny, nikły „Była to piękność lotna, nikła, eteryczna, blondynka z szafirowem okiem i tkliwem wejrzeniem" J. Gord. Kauk. 16. „Nie łatwo to posądzić o usposobienie poetyczne człowieka mającego wciąż przed sobą retortę i analizującego ciała najbardziej nawet lotne, najbardziej eteryczne" St. Gwiadz. Tyg. pow. 1882. 181.

138
84

Etyka – i. ż. bez l. mn. (z grec. ethikos, moralny, od ethos, obyczaj, zwyczaj, przyzwyczajenie) nauka o moralności, część filozofji praktycznej zawierająca wyrozumowane przepisy tyczące się życia społecznego i indywidualnego.

Etyczny-a-e od etyki, moralny „Mieszkaniec Azyi wyższe okazał w przemówieniu pojęcia etyczne i humanitarne od najwybitniejszych polityków Europy chrześcijańskiej i ucywilizowanej" Wiek 1887. 9. 4.

„Wyraz grecki (τὰ ἠθικά albo ἡ ἠθική od rzeczownika ἦθος obyczaj, od którego znowu pochodzi przymiotnik ἠθικός obyczajny) oznacza naukę obyczajów czyli umiejętności, która się zajmuje moralnem życiem" (przyp. „Tę samą naukę nazywamy także „Moralną" od łacińskiego przymiotnika „moralis" obyczajny. Nazwa zupełna: „Teologja moralna" wyraża oraz chrześcijański charakter tej nauki

i odróżnia ją od filozofji moralnej") Etyka katolicka Martin'a przetłum. przez Sołeckiego Przemyśl 1885 str. 1. „Zrozpaczony Grzegorz chciał sprzedać grunt i przenieść się w inne okolice, lecz nie ma kupca na majątek, na którym cięży ludzka krzywda. Fakt ten jest ciekawym przyczynkiem do etyki naszego ludu wiejskiego" Wiek 1887. 215. 3.
„Poezya, jeżeli i tę jej właściwość uwzględnić chcemy, może nie posiadać żadnych etycznych zalet, przeciwnie może nawet szkodliwie działać na naszą moralność..., a nie pozbywa się mimo to swego charakteru sztuki, jeżeli formalnej piękności zadosyć uczyni" A. Bełcik. Prz. nauk. lit. 15. 609.

139
85

Etykietalny -a -e pełen etykiety, ceremonjalny, nieszczery, „Melania odpowiedziała zimnym, etykietalnym tonem" Z. Kaczk. 4. 276 „Ukłon był bardzo uprzejmy, ale chłodny, etykietalny" M. Bał. Biały murz. 215.

Etykietowany -a -e opatrzony w etykietę t.j. kartkę z napisem „Byle wystąpił z srebrnym półmiskiem i etykietowaną butelką, to mógłby czapkować przed brodatym lichwiarzem" J Dzierzk. 5. 11

140
86

Etymologiczny -a -e, od etymologji, wywodzący źródłosłów wyrazów, „Będzie to słownik etymologiczny języka polskiego, a celem jego przyczynienie się do pogłębienia znajomości tegoż języka wśród ogółu oświeconego" Quis Bluszcz 23.114.

Etymologizować -ał -zuje st. cz. ndk. dochodzić etymologji, źródłosłowu „Etymologizowanie jest zjawiskiem bardzo u nas rozpowszechnionem, odbywa się ono bez najmniejszej choćby znajomości podstaw naukowych.." B. Chmiel. Niwa 2.240.

141
87

Ewangelja - ji. ż. ≈ chwila przy mszy świętej, gdy się czyta ewangelja „Zła jestem na siebie, żem się spóźniła dziś do kościoła. Wyobraź sobie, przyszłam po ewangelii" M. Bał. Kłosy 12. 215 ≈ przyst. „zdrową głowę kłaść pod ewangelię" = narażać się na niebezpieczeństwo „Ja, jabym miał, mówię po naszemu - zdrową głowę kłaść pod ewangelję?" J.I. Krasz. 33. 89. (1)

Ewangeliczka - i. ż. ≈ książka zawierająca w sobie cztery ewangelje „Pierwszą książką co mu się nastręczyła po elementarzu, była Ewangeliczka," J.I. Krasz. 58. 14. „Obchodzą się ewangieliczką i książką do nabożeństwa" ib. 71. 15

Ewangeliczny - a - e ≈ [czmie przest.] niewątpliwy, niezmylny, prawdziwy jak ewangelja „Nie trzeba szukać ewangelicznej prawdy w wiadomostkach brukowych" Z. Kaczk. 4. 255.

vert.

jak uczy i nakazuje Ewangielija

§ „Przez cały wiek młody - ewangelicznie uległą była mężowi" Z. Kaczk. G. lw. 1887. 200.

§ „Proste, lniane suknie, w jakie odziewały się niewiasty ewangeliczne" A. Detrich. Przew. niemk. i lit. 15. 610. t.j. wspomine w Ewangieliach

(1) „Czy wypada pozwolić aby to dobre i poczciwe Adasiczko kładło tak dobrowolnie zdrową swą głowę pod ewangelię, a głównie debatowali nad tem, kto jest tą osobą, z którą myśli się żenić" A. Wilcz. Wołyvol. 153.

142
1.

Ewentualność -i. ż. łac. eventus przypuszczalność, prawdopodobieństwo. „Przypuszczenie że pan Zygmunt mógł być tylko guwernerem w początku oburzało ją i drażniło, powoli jednak oswajała się z tą ewentualnością" J. I. Kras. Wiek 1878. 43. „Gdy w ten sposób do złej wieści przygotowywała hrabinę, tej najstraszniejsze ewentualności przechodziły przez głowę" J. I. Kras. Sto war. 3. 58.

Ewentualny -a -e -nie adv. przypuszczalny, prawdopodobny. „W skutek tego narodziła mu się myśl ofiarowania ewentualnie swej ręki pannie Michalinie" A. Wilcz. Świat. 1882. Dod. 215.

„Niemcy dążą do silniejszych uzbrojeń, by stać w pogotowiu na wszelką ewentualność." G. lwow. 1886. 280. 3. „Przypominał on bratu, że spadek będący pod procesem, jedną tylko najjaśniej przedstawia ewentualność: kosztów, które za sobą pociągnąć może" J. I. Kras. Kam. w Dł. wyd. 100. „Gdyby naprzykład Jagiełło

„Każda praktyka umiejętna, że złe może usunąć ona tylko, ewentualnie je wyprawiony g. wszędzie" G. lw. 88. 137. 1

ustąpił z uporu, a Witold opuścił z pretensyj? Mistrz zakonu i na takie ~~ew~~ ewentualności musi być przygotowanym" A. Proch. Ost. lata Witolda 213

„Potrzeba było szybko wystarać przyobiecaną koronę i tem zaalarmować Polskę, równie jak i Litwę, ewentualnie wywołać jeśli raz stanowczy a dawno upragniony konflikt pomiędzy zbratanymi świeżo narodami i krajami" ib. 297.

„Baczne oko ojca odkryło w nim od razu pewną zmianę - postanowił niebezpiecznym ewentualnościom zapobiedz póki czas" M. Gawal. Bluzn. 23. 244.

„Po całej Polsce dyskutowano nad kandydatami, rozbierano wady ich i przymioty, zastanawiano się nad korzyścią, jaką ewentualny wybór tego lub owego mógł przynieść Rzplitej" Ferd. Hoesick Przew. nauk. i lit. 15. 347.

„Ta myśl nie sprawiała mu takiej przykrości, jak spodziewana ewentualność słuchania nowych wyrzutów i roztrząsania całej sprawy w kółku familijnem" M. Gawal. Bluzn. 23. 356.

(Ewentualny) „Nagród rozdano wprawdzie dużo, ale nie były one zachęcające, gdyż małe fundusze towarzystwa wyścigowego i niepewność ewentualnego powodzenia wystawy nie pozwalały na większe premia" Quis Kurier 23. 209 „Czy ojciec sądzi, że moje ewentualne macierzyństwo należy do naszych spraw majątkowych" M. Gawal. ib. 244.
„Syn jego miał dokumentnie przyrzeczoną rękę córki Jagiełły, jedynaczki, a z nią ewentualnie i koronę Polską" A. Groch. Ost. lata Witol. 114.

Ewusia-i.

Ewcia-i. Ewunia-i zdrb. imię kobiece Ewa.

„Na jednym końcu stołu siedziała Ewunia" M. Sienk. G. pol. 1876. 20

Ewelina- Ewelinka-i. ż. imię kob. Ewa

„Dla Eweliny najął i umeblował całe pierwsze piętro" Au. Wi. 5. 195 „Ale to Ewelinka! słowo honoru, to ona!" D. Dol. Hybr. 16. ob. Adamina.

„Imię jej było Ewusia, lat poczynała czesnaście" D. Dol. Tut. 1. 47.

„Ewelina była od wszystkich wielbioną w całym dworze" J.I. kraw. 59. 116.

Ewidencyja – ji. ż. łac. widoczność, oczywistość, jawność, wyraźność, „co kiedy wziąłem od ciebie, zapisuję zawsze – utrzymuję dokładną ewidencyję długu." Al. hr. Fr. Dzieła 9. 4.

146
89

Ewolucya - ji. ż. ‹ fig. poruszenie „Tak umiał podcinać batem rumaki, że wsiadający do powozu nie mogli znaleźć kilku sekund czasu, żeby powóz nie robił naprzód i w tył nieustannych ewolucyj" A. Wilcz. Lot. 1. 104.

Fabjan-a. m. imię męzkie. Fabcio-a, Fabek-bka. m. zdrob. „Pan Fabjan wyszedłszy z piątej klasy, zapuścił brodę." JJ. Kras. 29. 9 „Niechajże Fabcio do tej ślicznej Maryni, ale tobie panie bracie.." ib. 104. „Mama wybierała się do nich z wizytą. — Ja! Fabku? w imię ojca.." ib.

148

2

Fabryka -i. ż. § prow. lud. Tatry, tytoń krajany w fabryce w paczkach. L. Rzewu. Z podróży do Tatr Kł. i Kw. 186

Fabrykat -u. m. ty-ów. mn. wszelki wyrób fabryczny, najczęściej z naganą, jako coś tandetnego, wykonanego niedbale, lub narzadowanego itp. „Teatrzyki ostatniego rzędu (opierające się wyłącznie na podawaniu rozłakomionej publiczności jakiegoś wypaczonego fabrykatu w arcy trzeciorzędnym gatunku" Echo 1877. 39. 1. Feli.

Fabrykacja -ji. ż. § wyrabianie czegoś sposobem fabrycznym, w fabrykach „Fabrykacja guzików z masy perłowej na Kurpiach wzmaga się ciągle" Kur. Codz. 88. 338. Dod. por. 2.

149
3

Fabuła - y. ż. Ły - buł mn. ≡ bajka, w znaczeniu osnowy, treści na której osnuty jest dramat lub powieść. „Powieści jego, posiadające ciekawą fabułę, i barwnemi opisami, stanowią poniekąd wyjątek po realistycznej, szpitalnej literaturze współczesnej" Echo muz. i teatr. 4. 207. „Z niezmiernym talentem przeprowadzona dramatyczna pomysłowa fabuła jakby w kleszczach czytelnika trzyma, nie pozostawiając mu chwili do namysłu" G. lwow. 1887. 129. 4.

<u>Facecyjka</u> -i. ż. <u>-ki</u> mn. zdrob. facecja, żarcik, koncepcik „To są widzisz takie facecyjki w książki za cztery kopijki, któremi zapełniają kalendarze" Kur. Świąt. 1871. 67. 4.

151
5

Facet-a. m. ty mn. posp. figura byle jaka, lichwa figurka wyraz który się używa mówiąc o kimś z lekceważeniem lub pogardą „Porali, unięwszy ze sobą jakiegoś faceta, którego nie wyśledzono." Kur. lwow. 1886. 148. 4. „Jakiś facet przyniósł nam artykuł humorystyczny, i w zamian za to, kieszeń jego zawadziła o leżący na stole scyzoryk" Kur. Świąt 1872. 62 „Do Józieczki, zlatywał się rój facetów wprost z żurnalu, jak taleczki" ib. 61. „Państwo są w domu? - Są .. ale panie jeszcze się stroją. - Znakomity facet! panie się stroją!" J. Narz. Tyg. Il. 2. 6. 117. Facetka-i. ż. kobieta z którą się jest bez ceremonji „Słuchajno, cóż to za jedna ta facetka, co się tu kręci?" A. Wilcz. Wiek 1878. 280. (1)

Facetus-a. m. sy mn. jowjalista, wesoły, mówiący facecje „Facetus i jowjalista umiał szlachtę zabawić i rozweselić" B. J. Bykowski Ost. Sejm. 2. 31. „Artysta jako zawiesisty facetus był wyborny tak co do gry jak facecji co do śpiewu" G. nar. 1885. 199. 3.

verte

Facetowski-a-ie właściwy facetowi

„Hrabia August popularny tu pod łobuzowsko-facetowskiem imieniem Gucia, Gutka” G. war. 1882. 249. 2.

(1) „Cóż to za numer? – Dziewczyna nie rozumie pytania. – Cóż to za facetka? – poprawia się. – Facetka? powtarza dziewczyna. – Franek się opprzytomnia. – Przebacz pani – mówi zawstydzony – lecz to już taka nasza wesoła artystyczna gwara. Dama słyszała, jak ją nazwano „numerem” i „facetką” – wdowę nieskazitelną i damę dystyngowaną! Tego już było zawiele na jej delikatne nerwy i szlachetną duszę” Sewer Wiek 1885. 267.

„Może być i prawdę mówisz; sprytny z ciebie facet i lubię się za to. – A ty, jak widzę, jesteś zbzikowany numer i zaczynasz mnie naprawdę bawić” ib. 278 „Ciekawy facet – szeptano” Sewer G. lwow. 1887. 96. 2 „Czyby nie można znaleźć paru facetów, którzyby chcieli razem z nami grać?” Sewer ib. 101. 1. „W każdej operetce, po większej części bohaterami są idjoci, a bohaterkami wesołe facetki” Gaz. lubel. 89. 78. 1.

452
6

Fach-u. m. niem. zajęcie jakiemu się kto szczególniej oddaje, specyalność. „Wiem, że jest bardzo zdolny w swoim fachu" M. Bał. Bus. lit. 3. 326. „Czego dziś jeszcze nie wiem, jutro mogę się dowiedzieć. To jest mój fach" ~~Z. Kacz~~ B. Bol. Pam. Pan. 89. „Dobrego czeladnika znającego swój fach, opłaca się obecnie bardzo drogo" J. Tursz. Now 1882. 358. 1. (+)

Fachowy-a-e oddający się pewnemu fachowi, specyalnie z czemś obeznany „Zaraz widać że nie fachowy człowiek, wziął się nie do swojej rzeczy" M. Bał. ~~Krac. prow. a. 3. 4.~~ Kłoty 12. 347. „Trzeba myśleć o drugim sekundancie. Stefan ma przyprowadzić fachowego, jak mówi, pana Serafowicza" B. Bol. Pam. Pan. 203.

(+) „Psi to fach być złodziejem" Kur. Świąt. 1876. 60. 3.

Fachowiec-wca. m. człowiek obeznany z pewnym fachem, biegły w nim „Zakłady posiadają aparata administracyjne, złożone z wytrawnych i wypróbowanych fachowców" G. nar. 1884. 285. 2. „każdy fachowiec, szewc, krawiec,

Stolarz, ślusarz, każdy kredytu uczciwego potrzebuje, bo bez tego nie sposób" Wiek 1885. 132. 1

153

7

<u>Pafla</u>

<u>Fafla</u>-i. ż. <u>fafle</u>-ów mn. warga obwisła, w ogóle wargi dolne u psów szczególniej, ogarów, w szczególności pogrub. twarz, morda „Naveracie jak przystąpić do zgody z oberżystą? Na <u>Speiszetlu</u> jego pafli niema. Bóg wie jakby ją taksował" A. hr. Fr. Dz. 11. 16. dostał w twarz) ob. także 12. 137 pafla

Fafuła -y. m. mazgaj; niedołęga, fujara, masło maślane. „Marszałek dobry szlachcic, lecz fafuła, płacze, przeprasza" M. Hul. Ruch liter. 1877. 2. 106. „Fafuła był do niczego, aż ze złotem sercem" Aran. 1885. 55

154a

Fagas-a. m. syn. pogardl. sługa, lokaj „Sług nie trzymał, obchodził się jednym fagasem." 7 T. Krasz. 64. 47. (1)

Fagot-a. m. żartobl. przez przekręt. fagas, sługus „Lisiak ten posłał przez fagota, który u niego służył już lat kilka" Kur. Święt. 1876. 25. 3.

(1) „Odprawił żydka, który nas wiózł tak dobrze, i posłał swego fagasa po pocztowe konie" Wyp. podchor. 3. „Nie cierpi go, nazywa go fagasem hrabiów" M. Bał. Pan. dziad. 180 § W Kuj. lud nadaje owczarzom pogardliwe nazwę „fagasów."

155
10

Faja -ji. ż. Fajka -i. ż. § żart. człowiek do niczego, bencwał, niezdarny, dupa § nos zbyt wielkich rozmiarów Fajeczka -i. zdrb. i pieszczotliwie „A potem wieczór fajeczkę zapali... co to za rozkosz!" A. hr. Fr. 1. 208 „Zapaliwszy fajeczkę oddaliłem się." An. Wi. 1. 78

Fajczarnia -i. ż. zbiór fajek, szafeczka do ustawiania ich także meton. izba do palenia tytoniu „Toczono dysputy polityczne w fajczarni pana Ignacego" T. T. Jeż Now. (cod.) 1878. 9. 2

Fajczarz -a Fajkarz -a. m. rzeczown. człowiek namiętnie palący tytoń „Kilkanaście cybuchów porostawianych po kątach, oraz okruchy tytoniu rozsypane wszędzie mówiły wyraźnie, że gospodarz tego pokoju był zapalonym fajczarzem" St. Grudz. Echo 1878. 244. „Widząc te kółka z dymu.. ledwie oczom wierzy, żeby ktoś w Niemczech zdołał wydać arcydzieło, któreby u fajkarzy chińskich poklask wzięto" Al. Mick. p. Baron

Fajczysko -a. n. zgrub. fajka „Tylko z tem paskudnym fajczyskiem nosi się ciągle" J.

w czt.

Korzen. 9. 336

Fajeczny-a-e, od fajki. „W pokoikach panowała ciemność, bo w dym fajeczny najstaranniej utrzymywano" An. Wi. 5. 208.

156

Fajda-y. ż. „Już ja was nauczę!.. to was ten tak rozpuścił, jak cygańskie fajdy... ja nie będę was głaskał... o! nie.” T. T. Jeż. 1. 61. ?

156a
12

Fajerwerk - u. m. ꝭ fig. „W tych oczach bez głębokiego wyrazu, hulał nieustanny fajerwerk." Jl. Kraw. 46. 9.

157

13

Fein

Fajn niem. jako przysłówek: dobrze, czysto, doskonale pod każdym względem — albo jako przymiotnik przedm. nieodm. dobry, czysty, doskonały. (1.) Fajny-a-e niem. prow. galic. „Uszczęśliwił bym Galiję jak nikt tu, i byłaby fajna taka, że aż ha!" Djab. 1882. 19. 2. „Ano, niema co mówić! fajny porządek, dalibóg!" Roż. Dom. 1882. 46. 3. (·) Fajnowny-a-e. w temże znaczeniu prow. prus. zie. Chełm. i Świec. A. Krasnow. Słown. w Alb. młodz. 301. Z tego rzeczownik: Fajnownik-a m. Fajnownica-y. ż. elegant, elegantka. A. Krasnow. ib.

(·) „Gdzieś zginął tęj przepadł. Szkoda, bo to fajny byłby burmistrz" Szczut. 1883. 3. 3. Na Podhalu prow. „Fajny, piękny, urodziwy." L. Rzewn. Z podróży do Tatr Kł. i Kw. 187

(1) „Niechaj pan zegarek zobaczy, britaniv i repetiv, dni tygodnia znaczy, sztuka fein" J. U Niemc. 2. 237.

158

14

Fakcik - u. m. ki - ów um. zdrb. małoznaczny, drobny fakt „Mnóstwo drobnych fakcików, stów rzuconych niebacznie, na które dawniej nie zwróciłaby nawet uwagi, padało teraz na przygotowany grunt, i zrastało się jedno z drugiem, w coraz wyraźniejszy kształt okrutnego podejrzenia" Kaj. G. lw. 1887. 164. 2.

Fakelcug -u. m. gi nm. niem. pochód z pochodniami, iluminacya uczczona na cześć czyją „Wielka rzesz urządzała fakelcug z papierowemi latarniami" A. Wilcz. Wiek 1882 262.1.

160
1.

Fakt - u. m. Kty i Kta mn. (z łac.) rzecz dokonana, spełniona, pewna, to co się stało niewątpliwie, zdarzenie, wypadek. „Faktu negować nie możesz" A. kr. Fr. Dzieła 9. 21. „We wszystkich prawie uniwersytetach niemieckich liczba uczniów wydziału teologicznego nieznacznie się zmniejszyła; dodajmy do tego właśnie teraz najgorzej się objawiającą walkę ortodoksów z liberałami, a zrozumiemy znaczenie faktu" J. I. Krasz. Wiek 1877. 146. „Dziwiłem się nieraz, że przez lat 30 nikt o tym fakcie nie wspomniał... dla tego chcę opisać zdarzenie to." J. Dzierzk. 8. 358. „Zaklęła się że nikomu sekretu nie wyda... jednakże faktem jest, że tegoż wieczora poszła do Matusowej i szeptała jej coś na ucho" B. Bol. Bruddburza. 111. „Uznanym jest faktem, że zepsucie rzeczy dzieło się zawsze z wielkich tych ognisk, które zwano miastami" J. I. Krasz. 72. 86. „O odzyskaniu tego spadku mówił

mecenas jako o fakcie nadzwyczajnym w rocznikach swej działalności" J. I. Krasz. Wiek 1878. 66. (1)

Faktyczny - a - e cznie przysł. będący faktem, rzeczywisty, istotny (2) Takim tedy wypadkiem przechylił się jednej stanowczo i faktycznie na stronę podkomorzanki." Ż. Kaczk. 5. 22.
„Wprawdzie dziś niema już niewolników wobec prawa, lecz faktycznie, w skutek ucisku położenia, człowiek jest często niewolnikiem" Al. Świętoch. Zar. Angl. 1. 36. „Pomimo rozpoczętej już faktycznie zimy, roboty kanalizacyjne prowadzono do późnej jesieni" Wiek 1885. 264. 3.
(1) „Przywrócenie spokojności w Sylistryi ułatwiła spokojna i oględna postawa ludności muzułmańskiej, stanowiącej przeważną część mieszkańców. Czy ten fakt zgadza się z prawdą, ocenić nie podobna; faktem jest przecież, że ludność turecka w Bułgaryi ogółem biorąc, trzyma się zdala od wszelkich agitacyj politycznych" Wiek 1887. 59. 1.

161

2 2.

(Faktycznie) „Rada królewska składała się przeważnie z samych stronników biskupa, i biskup faktycznie rządził królestwem" A. Proch. Przew.-nauk. i liter. 15.8. „Przed rokiem nieszczęsna powziął myśl i wbrew wszelkim powątpiewaniom urzeczywistnił ją faktycznie" Quis Bluszcz 23.170. „Jarmark urzędownie rozpoczyna się w piątek, a faktycznie w niedzielę." Wiek 1887. 128-3.

(2) „Przez tatarów i przez sądownictwo posiadał Zbigniew faktyczną władzę w królestwie i mógł ukarać ciągle opozycyonistów" A. Proch. Przew.-nauk. i lit. 15.97.

„Że Porta nie przewiduje konieczności rozwinięcia w bliskim czasie akcji czynnej, o tem świadczy fakt, że stan liczebny wojsk coraz bardziej redukuje" Wiek 1887. 226.1.

„Nie śmiemy rozstrzygać, o ile wywody nadmienionego organu faktycznie są uzasadnione" Wiek 1888. 9.1.

„Czem się to dzieje, nie wyznę w tej chwili dociekać, ale że tak jest, to fakt" Wiek 1887. 135. 3.

„Księże posiada faktycznie aprobatę ze strony wszystkich mocarstw z wyjątkiem Rosji" G. lw. 1887. 162. 2.

Fakunda -y. ż. łac. wymowa, gadatliwość, gadulstwo „Wytrwale dotrzymywał wszystkim śmiechem i fakundą. A był właśnie w trakcie opowiadania o nagniotku królewskim na który nastąpił" J. I. Krasz. Tyg. Il. 3. 5. 324. „Jego fakunda tryumfowała wszędzie i zawsze, gdzie trzeba było gardłować na świecie" G. Lwow. 1886. 162. 7.

163
4

Fala - i. ż. lc - fal lmn. § posp. prow. ulewa na lądzie, nawalnica, burza - także chmura z któ- rej takowa powstała np. „Ogromna fala posuwa się od zachodu". „Ciągnie kolasa dalej a dalej, mimo wichury i stwarzanej fali" S. Pruszk. Zagr. więj. 68. § 2gi przyp. l. mn. fal i fali. „Nie widać było nic, prócz piętrzących się fali i białej pia- ny, która je obrębiała" D. Dol. Fut. 1. 226.

164

5

Falanga - i. ż. § fig. zastęp, gromada jakiegokolwiek rodzaju „Tam rozkwitał patryjotyzm najgorętszy, niedostrzeżony dla tej całej falangi szpiegowskiej." B. Bol. Orzedbury 7. „Sama osobistość podsądnych wyróżnia się ze zwykłej przestępców falangi" Kur. War. 1878. 255. „Falanga robotników skazana na bezrobocie i dotkliwy głód, klnie i wyzywa właściciela fabryki" Fr. Ksaw. Mroczko G. War. 1885. 32.1. „W zbywaniu fałszywych pieniędzy brała udział zbita falanga żywiołu żydowskiego" Wiek 88. 130. 2

165

6

Falanster - u. m. ry mn. z grec. pewna grupa budynków na wspólne pomieszczenie jednego socjalnego stowarzyszenia czyli falangi, żyjącej podług systemu Fourriera „Zakłada rodzaj falansteru, z czeladzią swoją jada, z nią tylko przestaje" Bodz. opow. hist. 111. „Przejęty był duchem religijności i gdyby się nie był zgubił w utopjach falansteru, poszedłby prostą drogą ku Chrystusowi" Wiek 1886. 188. 2. „Człowieka tylko to zajmuje, w co może włożyć przynajmniej małą cząstkę swojej indywidualności; falanster sprzeciwia się ludzkiej naturze, czy on jest osadą robotników, czy kolonią milionerów" K. Codz. G. lw. 1888. 28

__Falisty__ -a -e § mówiąc o powierzchni ziemi: pagórkowaty, nierówny. „Jesteśmy w Normandji, okolica falista, pagórkowata..." V. Chłęd. F. lwow. 1888. 23. 2.

8 167

Sfalować dkn.

Falować cz. nieprzech. poruszać się falą (o morzu, jeziorze), poruszać się na kształt fali na wodzie „U stóp niedostępnego szczytu srożył się sfalowany ocean” Kl. Podwysoc. Tyg. Il. 2. 5. 316 „Pierś jej falowała lekko” J. Zachar. Wiek 1882. 287 Dod. – fig. „Zdala po dali rozchodziło się echo, falował głos to się podnosząc, to zniżając” J. I. Kras. Sta War. 1. 52. „Wśród największego milczenia, szumi jezioro powietrze, kołysząc się w przestrzeniach, falują oddalone głosy, o tysiące mil przychodzące” Tż. 34. 25. „Widać ich zdala po ścieżkach i drożynach wśród falujących łanów żyta i pszenicy” Ad. Dyg. Prz. Tyg. 1883. 21. „Lud zaczął falować na wszystkie strony, ale ani jeden człowiek nie ruszył się z miejsca. Nie mógł się ruszyć, ściskany przez innych” Fr. Warsz. Now. 1882. 210. „Pola zbożem falujące” Quis Dziew. 23. 210 „Była piękną, jak Magdalena Tycjana, w tych splotach falujących dokoła twarzy i spadających złotą kaskadą na ramiona i piersi z alabastru” M. Gawal. 16. 245.

Falować się w tenże znacz. „Po obszernych łanach faluje się pszenica" ~~Cz~~ T. J. Mech. Czas 88. 136. 1.

Falować ś gw. kuj. szabować na co, niedomagać, szwankować

Falsyfikacja -ji, ż. -cje -cyj mn. łac. falsificatio sfałszowanie, fałszerstwo jakiegoś przedmiotu, produktu, artykułu żywności i t. p. pod względem jego przymiotów a głównie własności chemicznych „Farbowanie wódek, likierów i win gra w falsyfikacji bardzo poważną rolę" Kwiaty 1. 45.

Falsyfikat -u, m. -ty -ów mn. coś sfałszowanego (przez podrobienie) np. artykuł żywności, trunek, bilet bankowy i t. d. „Wiele falsyfikatów, opatrzonych oryginalnemi etykietami znajduje się na półkach handlów nawet bez wiadomości nieraz kupca" Kw. ib.

169

10

Fatatek – tka. m. tki. mn. prow. kawatek „Do słodkiej jarzyny fatatek słoniny" Ż. Pauli. 9.

11 170

Fałda – y. m. posp. przed 1830 r. nazwa dawana cywilnemu przez wojskowych „Fałdą nazywali wojskowi polscy każdego cywilnego." W. Gorzał. Wspom. I. 61. „kiedy chcesz być kolegą, to choć jesteś fałdą, poradzić ci należy." ib. cf. Rzapór.

w Słow. wileń. Faldistorium

<u>Fałdysterz</u> -a. m. ~~[illegible]~~ z łac. klęcznik. „Stół marmurowy w środku izby... na nim krucyfiks... brewiarz... zwrotną fałdysterz, pulka i pulpitek... owo sprzęt wszystek." W. Pol ~~Lu~~ 1. Pach. Hetm. 52.

13 172

Fałszerz. -a. m. ≅ posp. żart. nuta wzięta fałszywie w muzyce lub śpiewie. (1)

Fałszować st. cz. ndkn. ≅ grając lub śpiewając, brać nuty jedne na drugie przeciw harmonji. „Grała sobie fałszując melodję, bo nie dawno zaczęła się uczyć." H. Sienk. Gaz. pol. 1876. 18 „Mało, że fałszuje – ależ on nie gra tylko wyje" A. Wilcz. Wiek 1878. 282.

(1) Toż t. zw. „fałszywy sztos" w grze bilardowej

Familjarność – i. ż. łac. poufałość, bezceremonjalność. „Dość głupi, drogi Łasiu..” rzekł poważny jegomość z przyciskiem, w którym brzmiał akcent familjarności” T. T. Jeż Tyg. Il. 2. 2. 240.

174
15

Familijka -i. ż. zdrob. familja, w znacz. iron. „Miła familijka! ojciec pijak, córeczka zalotnica.” J.T. Kwacz. Wieh 1878. 25.

175

16

Fanaberja -ji. ż. rje mn. posp. zadzieranie nosa, arogancja, wybryk głupiej dumy, kaprys „Demokrata, liberał-konstytucyjny... djabli wiedzą co... Niebezpieczny człowiek... bo to z fanaberją, nie głupie, a bez tradycyi" B. Bol. Nad mor. Dan. 39. „Ja nauczę panienkę stroić fanaberje!" J. I. Kraszewski Wiek 1878. 54. „Fanaberye takie miewa, że bez kija do niego nie przystępuj." Kl. Jun. Wiek 1887. 215.

176

17

Fanatyczka – i. ż. kobieta fanatyk, fanatycznie wierząca „Ja fanatyczką nie jestem i bigotką, ale pomimo to nie opuszczam nie modlitw" B. Bol. Dzien. Sev. 29

<u>Fanny</u>. ż. nieodm. imię kobiece, z angielska Franciszka, Frania, zdrob. <u>Fancia</u>-i. ż. „Poszli do grona otaczającego hrabinę Fanny" J Dzierzk. 5. 62. „~~Ty~~ Ty kochasz Fancię!" ib. 53.

178

19

Fant. -u. m. — ǯ przysłowiowo „co robić z tym fantem" = co począć z tą kwestją, z tym interesem i t. p. „Trudno przedwcześnie przesądzać co się stanie z tym fantem i co ostatecznie wykryje śledztwo" Wiek 1883. 46. 3. (·)

Fantowy -a -e od fantu „Zarwyczaj zabawy takie połączone są z loterją fantową" Bus. lit. 6. 84.

(·) w tym razie „fant" ma znaczenie pytania, kwestji „Recenzenci — poniekąd zmuszeni do gaszenia a poniekąd zachwyceni (tą sztuką) — nie wiedzą co z tym fantem zrobić. Fant to niełada i dla aktorów, a jednak wychodzą zwykle ciężko" Z. Sarn. G. lwow. ~~G. lwow.~~ 1885. 39. 2.

„Uczone gremium przystępując do edukacji Gabrysia, długo nad tem medytowało: co z tym fantem zrobić?" T. T. Jeż Wrzec. 11. „To mówiąc, wyciągnęła do niego ponad stół swoją białą, delikatną rączkę. Jan nie wiedział co z tym fantem zrobić" M. Bał. pani. Dziady 142.

179

20

__Fantazja__-ji. ż. ꞩ kompozycja muzyczna fantazyjna, utwór poetyczny tegoż rodzaju „Ręce jej upadają bezwładnie na fortepian, dźwiękiem dziwacznym zakończyły szaloną fantazję." J.I. Kras. 3.23.

__Fantazjować__, __Fantazować__ cz. ndkn. rządzić się fantazją, kaprysić, w znacz. artystycz. tworzyć na podstawie fantazji „wygodnie to, jak nie ma o czem pisać w fejletonach, fantazjować

n i poetyzować na ten temat" St. Koźm. G. Lwow. 1886. 172.1. – „Mogą oszędzić artystę słynni go potrzeba, gdy z dawny twory i fantazuje sam sobie" J.I. Kras. 3.22

__Fantazny__-a-e fantazyjny, pełen fantazji „Na bandurce gracząży fantazny Polaczek" W. Pol Poz. 4.16.

__Fantazmat__-u. m. wytwór fantazji, przywidzenie, urojenie „Potrzeba umieć rozeznać prawdę od fantazmatów, rzeczywistość od złudzenia." Z. Kaczk. 9.98.

vide

Fantazyjny-a-e = dowolny, wymyślony przez fantazję „Oficerowie zbytkowali nietylko w przepisowych mundurach, ale i w fantazyjnych półmundurach, których sobie każdy pułk. jazdy mnożył bez liku."
A. hr. Fr. Dz. II. 126

180

21

Faramuszka -i. ż. -ki mn. farmuszka = byle co, mała rzecz, bagatela „że ostrygi zdrożały, to faramuszki, ale że kartofle się psują, to nie faramuszki” Kur. Świąt. 1875. 9. 2.

181

22

Farmazon – a. m. ny an. pwr. zepś. z fr. franc-maçon, wolny mularz, mason, posp. niedowiarek, wolnomyśliciel „Choć synowiec biskupa, ale taki był farmazon, a farmazon choć siecz, choć pal, nic mu nie będzie... gdyby tak porzciwemu katolikowi, nie daliby rady, ale oni mają swoje sposoby." Tkaczn. 38. 115 „Oni go tam nie usidlą i nie przerobią, że zas pozna gniazdo rodowe i przypatrzy się pamiątkom sławy rodzinnej, tem lepiej, bo mi jakoś trochę na farmazona morzyje" Z. Sarn. Bluszcz 23. 147.

23 182

Farsowy -a -e, tyczący się farsy. „Co prawda, dotąd nie mamy potrzeby oskarżać reżyseryę naszą o zbytnią skwapliwość w karmieniu nas grubą farsową strawą." Echo 1877. 39. 1. Felj.

183

24

Fartuszek-szka. m. 3 fig. o znacz. wiana, przewagi, opieki kobiecej „Kto gwiazda wdanego nie miał, nie ważył się w konkury, aby mu nie mówiono, że chciał siąść na żoninym fartuszku" Tl. Krasz. Strach 1878. 7 (1) meton. to co za fartuszkiem, co przykrywa fartuszek „Ej kumu, moja kumo, powiedz tam kumowi, ej niech się nie zaleca memu fartuszkowi" piosn. lud. Sanoc. O. Ziel. 19. 37

Fartuszeczek-czka. m. zdrb. w pieś. lud. „Fartuszeczek z jabłuszeczek a spodniczka z maku, ej nie było, ta nie będzie z starej baby smaku" piosn. lud. Sanoc.

Fartuszkowy-a-e od fartuszka fig. kobiecy, babski „Z pod pierzyn wyciągnęliśmy ręką, albo fartuszkową szpikowaliśmy protekcyą, pobrali buławy, klucze i pieczęcie" Z. Kaczk. 1. 118.

(1) „Zaprzedasz się jakiej wiedeńskiej pannie

ze swem umieniem i wychowaniem, ażeby
cię posadziwszy na fartuszku karmiła"
J.I. Kraszr. 2. 33. 84.

Fatalista - y. m. ści mn. człowiek wierzący w przeznaczenie, fatum ślepe „Po ludziach człowiek powątpiewa o dziejach, o sprawiedliwości, o logice wypadków, o sumieniu ogółu.. o rozumie w historji, o słuszności w losach... staje się fatalistą." J. I. Krasz. Na cm. na wsi. 7. „Mało kto z nas, mniej lub więcej, nie jest fatalistą - od wiary uczciwej w Opatrzność, do zaślepionej ufności w nieuniknione figle losu, rządzące nami, przestrzeń daleko jest mniejszą niż się zdaje" B. Bol. Dzien. Sev. 9. Fatalistka - i. ż. „Jestem fatalistką: co się ma stać, to się stać musi, co przeznaczone to nieuniknione" B. Bol. Przed burzą 150.

Fatalny - a - e Fatalnie przysł. ę zły, brzydki, nieprzyjemny, szkaradny „Człowiek dobry z gruntu, ma jedną tylko fatalną wadę wobec córek, że nie lubi wydawać groszy i ciągle narzeka na biedę" A. Wilcz. Woły rob. 37 „Ktokolwiek dawał karty, wypadało zawsze tak, iż p. Michał naj-

fatalniejszą dostawał" Fl. Warsz. Czesn. 59.
„Powiedz mi, jak leży ta marynarka? — Fatalnie; to odwieczna moda" M. Bał. Utwory 12. 215.
„Narzekania na fatalny stan bruków warszawskich, częstokroć wydają się przesadzonemi..."
Echo 1877. 61. 4

26 185

Fatamorgana -y. ż. wlor. zjawisko optyczne obserwowane często na morzu lub na równinach piaszczystych, rozgrzanych przez słońce, inaczej miraż, mamidło „Wspaniała fata morgana była w tych dniach widziana na morzu Baltyckiem" Bluszcz 1886. 208. § fig. „Dziś jeszcze, acz ułuda fatamorgany od tylu już lat rozwiała się jak mgła poranna, dziwne czuję orzeźwienie, gdy w myśli przebiegam czarowną ową dobę" A. Urb. G. nar. 1885. 137. 1. „Czyżby wieści o zamiarze założenia lombardu pobierającego procent jedynie prawny, miały być złudzeniem tylko, fatamorganą, która, gdy się zbliżać ku niej, znika albo ucieka coraz dalej?" wiek 1886. 259. 3.

186

27

Fater - tra. m. niem. żart. i pouf. ojciec.

Fatersztul - a. m. niem. wygodne krzesło z poręczami, fotel „Były tam szezlągi, fotele, kozetki, vatersztule, berżerki." P.T. Kram. 1. 59. „W fatersztulu zasiąść." G. lwow. 1883. 274. 1. Felj.

187
28

Fatygant-a. m. ci mn. żart. i pogardl. mężczyzna na utrzymaniu u kobiet „Jest wieść, że na bruku warszawskim pokazują się od czasu do czasu, figury niewiadomego utrzymania, których publiczność nazywa Fatygantami." Kur. świąt. 1874. 61. 2 „Fatygant także o tem pamięta, aby go pranę nie strulli, więc pełni urząd plenipotenta, przy jakiej starej babuli." ib. „Do tej wojny dał powód znany i powszechnie przez podstarzałe jejmoście szanowany, pan fatygant X." ib. 1879. 56. „Sylfidka X. z powodu niewypłacalności asystującego jej fatyganta, zmuszoną została do zapłacenia 17 rubli za kolację." ib. 1880. 52.

188

29

Faworytki-ów

franc.

Faworyty-ów l. mn. włosy na policzkach, od skroni do brody, bokobrody, bakenbardy „Miał faworyty rozczesane, a brodę wygoloną" J. Zachar. Bies. lit. 2. 660 „Zwolna gładząc faworyty, rzekł z uśmiechem..." Ad. Mick. 3. 26 „Otyły z ogromnemi faworytami jegomość" J. I. Krasz. 16. 91 „Na ogromnych czarnych faworytach i wąsach siwizna się już przebijała" Bodz. opow. hist. 52. „Z angielskiemi faworytkami, które mu się dopiero zaczynały zarysowywać, miał minę cudzoziemską" M. Bał. pams. dziady 186.

30 189

(„Ojczulku! niech mi ojczulek sprawi ubranie, bom taki goły." —

Fafel — fla. m. posp. smarkacz, dzieciuch. „Cicho bądź, faflu jeden!" Kur. Święt. 1883. 1. 1.

„Mamo!.. ja tu nie zostanę.. ja pójdę z mamą.. — Cicho faflu! — krzyknęła matka." ~~Now~~ Fr. Walisz. Now. 1882. 168.

31 190

Fe interj. — § substantive [i przysłówkowo]: wstyd, [hańba] nieładnie, brzydko „będzie fe" = będzie nieładnie „Tak ją zerznę, ~~że~~ aż fe" Śledz. sąd. G. nar. 1882. 285. 3. „Miał kłopot ze swą żoną; była ciekawą, że aż fe! to kobiet wada pono" Roz. dom. 1882. 47. 2. „Szefcowi pochlebstwami tak podkadzał, że aż fe!" A. Kr. St. Dzieła 12. 134.

32 191.

Fejletonik-a. zdrb.

Fejleton-u. Feljeton-u. m. nyn. franc. odcinek w dziennikach na powieść lub lekkie sprawozdania. „Spotkali tam gazeciarzy polujących na fejletony.” J.I. Kras. 73. 151. „W jutrzejszym fejletonie dziennika, będzie sprawozdanie z dzisiejszego wieczora” ib. 33. 126. „Co to za szkoda, że w fejletonie mojej gazety coś z prac pańskich zamieścić nie można” Bodz. opow. hist. 121. „W fejletonie ostatniego Nru Tygodnika Powsz. korespondent z Wilna donosi co następuje...” Now. niedz. 1877. 13. „Istnieje na świecie sztuka kręcenia biczów z piasku. Sztuką tą jest bez zaprzeczenia pisywanie tak zwanych fejletonów do pism warszawskich” Kolce 1877. 259. „Muszę posłać trzy tysiące na kraj wygłodzony, zaraz będą pisać brzmiące o mnie fejletony.” M. Rodoć Kur. War. 1878. 254. „Wolałby zjeść trzy obiady z trzema szampa.

nami, aniżeli napisał jeden fejjetonik do jednego z pism warszawskich" Kolie 1877. 259.

Fejjetonista-y. m. Si mn. piszący fejjetony „Z dosyć nędznie w początku płaconego fejjetonisty, wprędce dobił się stanowiska zapewniającego mu niezależność".

D. Bol. Nad mod. Dun. 58. (1)

§ daw. „Feltonik-nku" tyle co żurnal, mody „Przynoszą mu feltonki, widzi wszystkie mody" J. U. Niemc. 2. 115.

(1) „Zapomniał że jest tego pisma zastępczym redaktorem, fejjetonistą" Haj. G. Lwow. 1887. 132.

„Fejjeton. Zrodziła go Francja, a przeszczepiły na swój grunt wszystkie narody cywilizowanego świata. Przeszczepiły go tylko, ale nie przetworzyły. Dowodem tego choćby brak odpowiedniego wyrazu w językach Europy. Tylko Polacy przełożyli go na odcinek a Czesi i południowi Słowianie na listek... Ale ani jedno ani drugie nie wyraża tego co „fejleton". Włosi i Hiszpanie zwią go appendice (-doda-

33 192 2.

(Fejleton) - tek - mai nie rozumieją znaczenia fejletonu... Powstał przypadkiem, przy końcu XVIII wieku. W wychodzącym za pierwszej rewolucji Journal de l'Empire, dzisiejszym Journal des Débats, wydzielił raz J. L. Geoffroy sprawozdanie swe dramatyczne z rubryki nowin codziennych i umieścił na pierwszej stronicy dziennika u dołu pod długą kolumnową linią. Tak odbyła się pierwsza inauguracya fejletonu, poświęconego pierwiastkowo ocenie piękna sceniczniego. Z czasem przerzucił fejleton na inne dziedziny." Il. dzien. T. Lwow. 1888. 22.

193

34

<u>Fel</u> - n. m. z niem. wyraz. koniar. maść, ubarwienie skóry. „Jeden dobiéra konie do sierści - wzrostu - felu; drugi wyrywa na facjendę.” Spuść. 62.

194
35

Felbonować cz. ndkn. prow. (ryczałtować, dostarczać, brać na siebie (wydatek, zapłatę)) „Na owy skypę tysiąc złotych z własnych funduszów felbonowałem" S. J. Dyk. Ost. Sejm. 1. 51.

36 195

<u>Felczerować</u> st. cz. ndk. felczerstwem się trudnić, krajać lub opatrywać rany, „kto umie ranę zrobić, ten powinien ją umieć i zaszyć. Ja mu zaraz zaszyję i felczerowałem przecież niejraz w potrzebie” Z. Kaczk. 1. 244.

196

37

Fenomenalny-a-e osobliwy, dziwny, rzadki, zadziwiający „Była to jedna z tych istot fenomenalnych, które się rzadko spotyka na świecie, coś idealnie doskonałego, uroczego." Tł. Kraszew. 72. 179. „Zabrał się do jedzenia z apetytem, który w ostatnim wieku chudym, wydał im się fenomenalnym" Tł. Wiek 1878. 53. „Pijany, zachowywał jakąś fenomenalną trzeźwość myśli i pamięci." M. Gawal. Bluszcz 1886. 323.

38 197

Ferbel - bla. m. pewna hazardowa gra w karty
Ferbelek - lka. m. zdrob. „Styszata brzęk monety i znaczące słowa „pass blind, vorpass, bester" słowa, które dla rzeczoznawcy nie pozostawiają najmniejszej wątpliwości, że grano tam w „ferbla" Kur. warsz. 1886. 148. 4. „Zaproponował, żeby dalej kontynuować wesołą zabawę, tylko już nie w écarté, ale w ferbelka" ib. „Młodzież chodzi tam się uczyć... w kiczkę grać! - lepiej w kiczkę, jak w ferbla!" ib. 1885. 293.

Feldjeger – gra. m. gry mn. z niem. w Rosji kurjer rządowy „drżały kobiety nasze, starowiekowie bledli, myśląc, że już zajeżdża feldjeger ze dzwonkiem" Ad. Mick. 2. 281.

Feluka - i. ż. franc. félouque, mały okręt „Szunery, felukki, kutlery, jedno i dwumasztowe są to mniejsze statki." Szyg. Wiśn.

v. Farma

Ferma - y. ż. my - ferm um. franc. ferme (z średn. łac. firma, miejsce zamknięte) folwark, niewielkie gospodarstwo na prawie czynszowem. „Wielkie lasy, grunta i fermy należące do Chantilly, czynią z niego rodzaj udzielnego księstewka" Kłosy 43. 271. „Pobrzeżne pagórki coraz się bardziej ożywiają, coraz więcej will, farm.." Z. chłęd. G. lw. 1888. 30.

<u>Fertyczny</u> -a -e fertający się, ruchliwy „Skrzeczy wesoła i fertyczna sroczka" W. Pol Poe. 4. 239 „Fertyczny francuzik" J.I. Kras. 36. 20

Feta -y. ż. ty. mn. franc. fest, gala, uciecha, uczta, sute przyjęcie z uraczeniem się czem, uciechą „Nie prędko się takiej fety doczekasz i takie miasto zobaczysz" Spuśc. 83.

Fetować sł. cz. ndkn. Ufetować dkn. -kogo, raczyć, częstować, czcić wyprawieniem fety „Gdy senat i posły, po dniu Trzeciego Maja, w ratuszowej sali, zgodzonego z narodem króla fetowali" Ad. Mick. 3. 319. „Gdybym był ubogi, noga by ich nie postała u mnie, uciekaliby jak od zapowietrzonego — fetują moje miljony" J. I. Kras. 77. 225. „Byś swoje kochane ~~[illegible]~~ brzusio ufetował" Spuś. 83

<u>Fetysz</u>-a m. <u>sze</u>-ów mn. jakikolwiek przedmiot, kamień, roślina, zwierzę lub ich pewne części i t. d. którym przypisują siłę czarodziejską i oddają cześć boską 2) człow. wyznawca fetyszyzmu, oddający cześć fetyszowi. „Każdy sezon w Warszawie musi mieć swoją osobną gwiazdę, a gwiazda swoich fetyszów" M. Gawal. Bluszcz 23. 276

<u>Fetyszyzm</u>-u m. od portugal. feitiçao, czarodziejstwo, czary, najniższy stopień bałwochwalstwa, oddający cześć boską fetyszom, rozpowszechniony głównie między dzikimi ludami Afryki.

Fez - u. m. 3 - zy. mn. czapka z kutasem używana przez niektóre ludy afrykańskie, w Turcji obecnie, w francuzkich pułkach zuawów, a u nas jako nakrycie głowy w pokoju przy rannem ubraniu „Fez, kraj i stolica w Afryce. wyrabiają tam nieźmiernie wielką ilość mycek (czapeczek) z wełny ponsowej lub białej, zwyczajnie białe dla kobiet, a ponsowe dla mężczyzn, a które noszą w Turcji pod zawojem, wojskowi zaś i urzędnicy prosto zamiast czapek, i nazywają je od kraju fes, u nas także fezkami i stanowią one bardzo wielką gałęź handlu wschodniego." A. Muchliń. Źródłosł 29 i 30. „Na bakier fezy, do góry wąsy.." Wł. Wolski Marsz zuawów. Śpiew. pol. 1. 28 „Znaleźliśmy go z fajką, w jakiemś fantastycznem ubraniu, w fezie na głowie" D. Bol. Pam. Pan. 65.

Fibra - y. ż. Fibry - fibr im. łac. właśc. włókno tak roślinne jak zwierzęce, t. j. element nitkowaty wchodzący w skład tkanek organicznych. W potocz. mowie używa się głównie w znacz. mięśni lub nerwów „Sędzia, ale nie czyjeś — można powiedzieć krytykowi; gdy roztrząsa fibra po fibrze i wywłóczy na jaw każde tętno serca poety" Wieś 1887. 134. 2.

Fidryganc-a Fidrygans-a. m. y um. żart. wiercipięta, fircyk, fintyniec, pędziwiatr „Dziewczyna ma kawałek nieba do śmierci, nie potrzebuje oglądać się na jakichś tam fidrygansów! Sama sobie jest pani... może przebierać" Kl. Zm. Wiek 1886. 204.

Figura -y. ż. § uwzgl. osoba, postać, ktoś tam jakiś „Na pierwszy rzut oka poznać w nim było można podrzędną figurę sługi dworskiego" J.I. Kras. Król i Bondar. 1/35 § przen. znakomitość, osoba zajmująca wysokie stanowisko „Gdy wpadł na swe stosunki z wysoko położonemi figurami, rozgadał się otwarciej" J.I. Kras. Wiek 1878. 53.

§ w tańcu. obraz z jakich się składa pewien taniec „Zobaczy pani jak ja będę dyrygował mazurem... mam swoje własne figury" A. Wilcz. Fot. 1. 161 „Gdzie ja znajdę czas na wszystko... a jeszcze figury mazurowe mnie czekają. wymyśliłem trzy dopiero. Udały mi się, to prawda, ale trzy to za mało, nie wystarczą na cały wieczór" M. Bał. ~~Kras. przyj. 1. 3.~~ Kłosy. 12. 215 „Zaczynajmy figurę lecz z szampanem w dłoni" Mucha 1871. 9. Dod. (3)

Figurować cz. ndk. § być, znajdować się, przedstawiać się w pewnym kształcie „Było barwy ideałów, godny na królewskim figurować stole" T.T. Jeż Now. (cd.) 1878. 9. 1. (1)

„Figurowała już nawet w pismach jako kandydatka do debiutów na scenie" Wiek 1888. 129. 3.

Fi—

Figurynka - i. ż. figurka „Zdawała się ożywioną figurynką z najlepszego obrazu Vatteau lub Boucher'a" JJ. Krasz. 2. 160. „Ci prości ludzie wyglądali majestatycznie przy trzpiotowatych i bez powagi figurynkach tak zwanego wielkiego świata" ib. 73. 142.

(1) „Nieraz prezentowałeś się na ulicy w rozpiętym surducie, rządu pamięci mojej figurujesz jako nie dobrze notowany." A. Rolle G. lwow. 1886. 274. „Na czwartej stronicy kurjerów bardzo często figurowało jej imię z wyszczególnieniem ilości darów złożonych na ołtarzu miłosierdzia" Kl. Jun. Aran. 1887. 47.

(2) „Pies leżał w ganku. Przy nim stała niska, kwadratowa figura, z szeroką twarzą, w długiej, granatowej kapocie" J. Zachar. Św. Jur 3.

(3) „Prowadzenia tańców podjął się nierównany raz oraczer, przygotowawszy na ten bal nowe i oryginalne figury kotyljonowe i mazurowe" G. lwow. 1888. 7. 4.

Figurant – a. m. nci – ntów um. aktor na scenie nie mówiący, tylko występujący w roli niemej; kompars, statysta posp. ogólnie ten kto występuje t. j. figuruje jako podstawiony kompan, manekin na jakiemkolwiek stanowisku „Fabryki prowadzą żydzi albo potajemnie, albo pod firmami chrześcijańskiemi, a w sklepach mają oni figurantów katolików, którymi w danym razie przed odpowiedzialnością zasłonić się mogą. Figurant taki bywa tylko obecnym w sklepie żyda, który faktycznie jest sprzedawcą" Rola 5.517.

<u>Filantropja</u>-ji. ż. grec. ludzkość, miłość ludzi, umiłowanie ludzkości i dobrze jej czynienie „Proboszcz tego kościoła oddaje niepospolite usługi ubogim, przykładając się czynnym udziałem i ofiarnością do wzorowego urządzenia i utrzymania tego zakładu (leczniczego dla biednych), nie szczędząc ani sił, ani czasu. Jest to wymowny przykład, co przy dobrej woli i miłości bliźniego na polu filantropii zdziałać można" Wiek 1887. 233. 3. (1)

<u>Filantrop</u>-a. m. <u>pi</u>-ów mn. grec. filos przyjaciel, antropos, człowiek. Przyjaciel ludzkości. (1)

<u>Filantropka</u>-i. ż. <u>pki</u>-pek mn. „Tworzy się u nas grono filantropek, pragnących częstować ranným posiłkiem biednych uczniaków" Quis Kłosy 23. 369.

(1) „Szanowna autorka widocznie dobrze obznajomiona z zagraniczną literaturą, jak niemniej i z filantropią zagraniczną, podaje wiele pouczający i pobudzający obraz

rozwoju humanitarnej opieki nad moralnie zaniedbanemi, opuszczonemi dziećmi"
Bluszcz 23. 318.

11) „Człowiek ten ukochał ludzkość - był filantropem. Zebraną kosztem najsurowszej abnegacji, trudem całego życia miljonową fortunę przekazał starcom i sierotom" Łz. pol. 88. 128. 2.

Filc - u. m. z niem. pilśń, tkanina z włosów zwierzęcych, używana głównie na kapelusze i ciepłe obuwie

Filcowy - a - e pilśniowy „ku schyłkowi życia... człowiek kładzie w urzy bawełnę, na nogi buty filcowe." B. Prus To i owo 24.

Filigran-u, m. wyrób z cienkiego drutu złotego lub srebrnego, w rozmaity sposób zwijanego w liście, arabeski i t.p. lub z metalu delikatna robota ażurowa (1)

Filigranowy-a-e na sposób filigranu wyrobiony, delikatny „Rzeźba, dłuto, młot, marmur-wymagają siły. Natomiast mniejszy filigranowy rodzaj w sztuce, mógłby doskonale się rozwinąć pod delikatnemi paluszkami przyszłych naszych rzeźbiarek". Bluszcz 1886. 378. (2)

(1) w ogóle, robota delikatna, przezroczysta, ażur „Cechą ich (sprzętów) jest lekkość rysunku i pewne pokrewieństwo z filigranem, niema bowiem ściany w takiej bretońskiej szafie, któraby nie miała rozet à jour, lub nie miała na sobie lekkiej galeryjki" K. ehłęd. G. Lwow. 1888. 8. „Wysoki mur, zakończony koronką, jak również baszty papieska i szlachecka, koronkowym filigranem otoczone" G. Lwow. 1887. 148. 3.

(2) „Wydawała mu się bardzo misternem, filigranowem cackiem, pieścidełkiem, na które z lubością można było patrzeć, ale którem trudno było zająć się głębiej przez całe życie."
M. Gawal. Bluno 23. 324.

Finalny-a-e-nie przym. „Żeby wszyscy zgromadzeni jutro radę walną, decyzyę w tej mierze wydali finalną." K. Węgier. 151. „Kolej państwowa już otrzymała od rządu koncesyę wstępną, a otrzyma i finalną." G. nar. 1883. 18. 1.

Finał-u. m. -ły-ów mn. włos. finale, muz. zakończenie dzieła muzycznego, ostatni numer zwykle zbiorowy w operze lub w pojedynczym jej akcie fig. żart. „Kichał jak koń, a zawsze z akompaniamentem karku i finałem mocno zatopionym w czerwoną kraciastą chustkę." A. kr. Kr. Dz. 11. 179.

Fines - a. m. sy nm. z fr. człowiek filut, przebiegły, chytry „Basia fines, taki ci lis pewnie, który i tu i tu ogonem kręci" A. Wilcz. Woły rob. 130. „Mądry fines, wie że brat mój brzydzi się hrabiami więc udaje ubogiego." Ed. Lub. Tyg. Il. 3.2.70. „Trzeba ci wiedzieć, że to jest fines obywatel i myśli że mnie oszukał - a tymczasem ja jemu pokażę." A. Wilcz. Tyg. powsz. 1882. 195.

Firman - n. m. turec. rozkaz wydany przez sułtana „ Z pers. fermān i firmān rozkaz od słowa fermu-dèn rozkazać. Firman jest to rozkaz, ukaz albo dyplom wychodzący od sułtana lub Porty Otomańskiej, i który ma na czele tugra czyli monogrammę złożoną z imienia i tytułu sułtana i jego ojca" A. Muchliń. Źródłosł. 30.

Fochy -ów. mn. ≈ dąsy, grymasy, kaprysy, gniewy „Łzom kobiecym nie wierzę, fochów się nie zlęknę." A. hr. Fr. 1. 267

Fonfry -ów l. mn. kaprysy, grymasy, muchy w nosie „Błazen! on mi tu będzie za służbę dziękował, patrzcie go! jakie fonfry!" J. Kras., Star. War. I. 192.

217

Forpoczta - y. ż. ty im. wojsk. przednia straż posuwającej się naprzód armji „Kiedy tu biegłem, wojsk forpoczty już stały nad Niemnem" Ad. Mick. 3. 157.

Fosforyczny-a-e „Oczy jego błyszczały fosforycznym jakimś blaskiem" M. Gawal-Dłuw
23.235

219

Fotografja - ji. ż. sztuka mająca za zadanie utrwalenie, przy pomocy środków chemicznych, obrazu otrzymanego w ciemni optycznej czyli kamera-obskurze ǁ — z l. mn. fje. wizerunek otrzymany w ten sposób i przeniesiony na papier „Patrzajno, mam jej fotografję, którą mi na pamiątkę darowała" Fl. Kraw. Wiek 1878. 62 „Proszę o przystanie miejską pocztą swej fotografji" A. Wilcz. Fot. 1. 28 „Tylko siedzi przed biurkiem i patrzy na fotografję panienki i płacze" ib. 81 „Dobywała z komody pańską fotografję, patrzała w nię długo i płakała" M. Bał. Biały murz. 230.

Frazeolog-a. m. gorzej lm. (z grec. φράσις, od φρά-
ζω, mówię) posługujący się frazeologją, sta-
rający się przekonać za pomocą frazesów
„Nie powinniśmy się dawać tumanić fra-
zeologom. On mi tam wyjeżdża z kółkami
rolniczemi, z wzajemnem ubezpieczeniem
ziemian, z amelioracyjami rolnemi; to dla
mnie nie nowina" M. Gawal. Bluszcz 23-331.

Frazeologja-ji. ż. zestawienie frazesów właś-
ciwe pewnemu językowi lub pisarzowi — przen.
mowa posługująca się czczemi frazesami
„D'Alembert, Diderot i cały zastęp encyklo-
pedystów, w dogmat i fanatyzm zamienili
pianą frazeologji humanitaryzmu" L. kr. Dębi.
Akad. Wileń. 30. „Usunął go w kąt i usado-
wił tuż przy sobie na kanapce przy piecu,
otumaniając go coraz bardziej sofistyczną
frazeologją" M. Gawal. Bluszcz 23.364.

Fryza -y. ż. bud. „Była to budowa bez piętra, z dachem dość wysokim, okrytym cokolwiek ozdobną fryzą i wyższą wystawą nad wchodowemi drzwiami" J. Korzen. 2. 223.

Fuksja -ji. ż. Fuchsia po pol. Ułanka, roślina z kwiatem ozdobnym, hodowana tak w ogrodach jak w doniczkach po cieplarniach i mieszkaniach. „Przypomnę ci pewne okienko, kilka fuksyj w okienku i twarzyczkę między fuksjami." H. Sienk. G. pol. 1876. 10.

Fular - u. m. - ry um. indyjska materja jedwabna różnobarwna z metom. chustka do nosa z fularu „Ocierał twarz białym fularem" J. I. Krasz. 33. 41 „Jakiemi pływającemi okupywał przepyszne fulary, które w kierzeni nosił, nikt nie wiedział" ib. 58. 43 „Niebieski fular wyglądał mu z kieszeni żakietu na piersiach" M. Gaw. Słuc. 23. 277 „Obudzony podniósł głowę kolorowym fularem obwiązaną" A. Wr. Tr. Dz. 11. 38.

Furażer-a. m. rowie-rów lm. franc. fourrageur, daw. picownik, jeżdżący za furażem dla wojska „Szła trzecia część pułku za furażem; z tej trzeciej części połowa tylko mogła go brać, bo druga połowa ucierała się z kozakami. Często też zatem oddział po furaż wysłany wracał z próżnemi rękoma o kilku ludzi mniej nawet, a zawsze słabszy w koniach. Dodawano później furażerom oddział piechoty." A. hr. Fr. Dz. II. 155.

Furda -y. ż. § Jeszcze przykład na przypadkowanie „Bo teraz już na targach niema czci i wiary, furdą ojciec i matka, furdą ksiądz wikary" A. kw. ł. Dzieła 12. 153.

Furteczka – i. ż. ki mn. zdrb. od furtka, mała furtka „Między drzwi jedne i drugie, otworzył furteczkę." J. I. Krasz. 36. 23. „Do muru ogradzającego dziedziniec kościelny przypiera probostwo, dokąd prowadzi niewielka furteczka" J. Korzen. 2. 39.

Futryna -y. ż. ny mn. futro, futrowanie, ramy w które się wstawiają drzwi albo okna, uszak. „Opierałem się o futrynę okna" A. Wilcz. Fot. 1.236.

Fajendować cz. ndk. „Wiesz co, fajendujmy na gniadego ze stadniny, Białonóżka muszę sprzedać... więc gniadego i dwieście złotych dopłaty, zgoda?" A. Wilcz. Woły rob. 147.

<u>Fajtać</u> n. cz. ndkn. ʒ poruszać, machać, kiwać ręką albo nogą, a ogonem lub bezwładną łapą, mówiąc o zwierzęciu „Tak Tadzio nóżkami fajta i w górę skacze" Kur. Świąt. 1882. 64. 3.

Fakir-a. m. „derwisz indyjski z arabskiego fakyr ubogi, biedny, dervicze czynią także ślub ubóstwa" Ant. Muchl. Źródłosł. 28. „Opanowany miłością, w której brząt z rodzajem fanatyzmu fakira, rozmiłowanego we własnych udręczeniach" Kaj. G. lw. 1887. 164. 2.

<u>Fakultet</u> – u. m. <u>ty</u> nm. łac. wydział uniwersytecki. „Żakiś uczeń z fakultetu filozoficznego" An. Wi. 5. 44.

Fama -y. ż. łac. wieść, pogłoska. „Więc trudno dojść było, czy famę tam tylko puszczono po świecie, by było czem ludzi zabawić w powieście" W. Pol. Poez. 4. 184. „Lecz fama się toczy o dziwnym rokoszu" ib. 209. „Zapytała stolnika o jedną z pań, którą fama naówczas głosiła jako zapałów jego cel jedyny" J. I. Krasz. Stawar. 2. 126. „Przybyli z kondolencyjami, gdyż fama ich już doszła o nieszczęściu, jakie Słomnickich spotkało" B. Bol. Nad mod. Dun. 231. „I w nim to, jak gruchnęła fama, zakochała się Lorcia." Kur. Świąt. 1872. 59. „Dziewczęta słynne z urody na całą okolicę, posażne przytem (fama mówi, że każda ma po 20,000 franków)." K. Młęd. G. kw. 1888. 6.

<u>Famulus</u> -a. m. sy- ów. mn. z łac. służący u Ld. famuła „P. Sylwerjusz sprowadził dawnego famulusa" M. Gawal. Bław. 23. 244.

Fanciarz-a. m. rze-ów. mn. fantownik, zastawnik, pożyczający na fanty to jest zastawy. „Naczelnik wydziału śledczego wykrył istny skład najrozmaitszych przedmiotów, oddawanych na fanty, którego właściciel bawił się lichwą pokątnie. Jak się okazało fanciarz był jednocześnie tak zwanym „passerem" t. j. pośrednikiem złodziejskim" Now. 1882. 200. 1.

235

Farbować *n. cz. ndkn.* z myśliw. krwią broczyć, mówiąc o postrzelonej zwierzynie. „Nie pudło, choć daleko! nie pudło; farbuje — o! farbuje, trzeba za nim iść." H. Sienk. G. pol. 1876. 20.

Farmacja - ji. ż. (grec. farmakon, lekarstwo) nauka o przygotowywaniu lekarstw „Towarzystwo farmaceutyczne wyznaczyło nagrodę za najlepszą pracę z dziedziny farmacji praktycznej" Wiek 1887. 236. 3.

Farmakopea-ei. ż. bez l. mn. (z grec. farmakon. lekarstwo i poieō (?) robię), kodeks aptekarski, obejmujący wydany przez władzę krajową spis lekarstw mających się znajdować w aptekach oraz przepisy co do ich sporządzania. „Praktyczne sposoby dochodzenia dobroci przetworów, objętych obowiązującą farmakopeją.” Wiek 1887. 236. 3.

Farsa -y. ż. sy nm. franc. płaska facecja, bufonada, gruby żart „O! to nie farsa, mój drogi! bo z takich rzeczy fars się nie robi." Z. Kaczk. 4. 321. „Uradziesz malenka wydała mu się, ot tak sobie farsą" B. Bol. Fredburgą 100. „To farsa ta miłość! to dobre w romansach, ale w życiu, cóż znowu." Id. Dzien. Ser. 145 „Gdyby ta miłość skończyła się farsą trywialną, pospolitą, brudną... nie starczyłożby ci to na znienawidzenie świata, ludzi, życia." Id. Hybr. 29. § teatr. krotochwila płaska, (zdrobn. Farsidło a. n. dla określ. nm.) trywialna, bufonada „W farsie tej znajdują się ustępy pisane ze sceniczną werwą" Kur. Codz. 1878. 142. „Jeżeli właśnie która z gałęzi repertoaru francuzkiego ma najmniej u nas prawa bytu, to te wszystkie (tandetne) farsy i farsidła, których zawiłą publiczność nasza oddawien dawna nałykała się do syta" Echo 1877. 39. 1. Felj. „Bazgraczowi farsidel zachciało się być koniecznie Molierem" Dz. pol. 1888. 2. Dod. lit.

Farys-a. m. „w arabs. fâris jeździec, rycerz" Ant. Mickiew. Źródłosł. 28 „Był kiedyś Farysem, pod palmą spoczywał... koń jego arabski był biały bez skazy, siedmiokroć na koniu przeleciał step Szamy." Jul. Słow. 1. 10

<u>Fason</u>-u. m. <u>ny</u> mn. franc. kształt, krój, forma
„W roku bieżącym kapelusze tak zwane
cylindry przybrały nowy fason" Wiek 1878. 222
„Dziówko szanowniejszego fasonu" Kł. pm. wiek
1886. 166. 1.

241

<u>Fasować</u> cz. ndkn. § milit. wydawać wojsku żywności z magazynu

<u>Fasunek</u>-nku. m. wydawanie żołnierzom żywności „Dziś zjedz z nami co tam nagotowano – a jutro fasunek chleba i mięsa, więc będziesz miał i swoją porcję" W. Gorzał. 1. 97.

Faszerowany -a -e kuch. nadziewany farszem, właśc. farszowany „Szczupak faszerowany w galarecie" L. Ćw. 365 obia. 155. „Szczerze nad faszerowaniem prosięciem pracował" An. Wi. 1. 142.

Fatalizm - u. m. doktryna przypisująca wszystko nieuchronnemu przeznaczeniu, ślepemu fatum — w posp. mowie: nieszczęście [nieuniknione], fatalny los „Wojenne jego wyprawy znamionuje fatalizm złowrogi i zdają się być prowadzeniem ludów na rzeź powolną" A. Groch. Ost. lata Witol. 112.

Fatałaszki -ów l. mn. gałganki, drobiazgi do stroju należące „Mniej sukienek, mniej fatałaszków, skromniej żyj... starczy na wszystko." B. Bol. Dzien. Sev. 44. (·) || głupstwa, bagatele, bzdurstwa „Człowiek tam wówczas nie mógł o tych fatałaszkach myśleć, bo miał na głowie nie mało." J. I. Krasz. 64. 43. „Co to ważniejsze sprawy! ot! fatałaszki mosanie, dziecinne igraszki." ib. 17. 21. (1)

(·) „Cały legion szwaczek, krawców i modystek odbywał narady z czwórką salonowych bogiń, które się sprzysięgły podbić cały świat fatałaszkami" M. Gaw. Dziwn 1886. 240

(1) „W charakterze Poniatowskiego było zawsze, wśród największych niebezpieczeństw i utrapień, na których mu w życiu nie zbywało, zajmować się fatałaszkami tak gorąco, jakby nic pilniejszego nie miał nad nie" B. Bol. Król. - Bond. 186.

Fatum. nieodm. n. łac. = ślepe przeznaczenie, fatalność. „Siła dzikiego fatum zewsząd mnie opasuje." Z. Kras. 2. 75. „Nie mogąc złamać starożytnego Fatum, chrześcijaństwo położyło na niem krzyż i stało się Opatrznością" B. Bol. Tul. 1. 96. „Mus był dla niego fatum, któremu w milczeniu się poddawał, a czasem i wymówką dla pokrycia własnej nieumiałości" Sewer G. krew. 1887. 85. „Nieubłagane fatum, inny mu los przeznaczyło" A. Broch. Ost. lata witol. 12. „Mógł być stać się tego wszystkiego przyczyną, gdyby nie ślepe Fatum co tak dziwacznie igra w dymie wznoszącym się ponad pola bitwy." A. kr. Fr. Dz. 11. 17.

Fauna -y. ż. ogół zwierząt zamieszkujących w pewnej części świata, kraju, okolicy, królestwo zwierzęce. „Wyspa Madagaskar posiada na wschodniem wybrzeżu właściwą sobie faunę, odznaczającą się głównie w płazach oraz gatunkach małpiątek." Wędr. 3.4.230. „Zwiedziliśmy wspaniałe muzeum zoologiczne, gdzieśmy podziwiali bogatą kolekcyą ptaków, wykopalisk i faunę mórz północnych" Bies. lit. 9.379. „Skutkiem badań poważnych przekonano się, że dno morskie nie jest pustynią. Jest ono zaludnione przez faunę daleko różnorodniejszą i liczniejszą od tej, którą widzimy w rzekach" Ateneum 23.253. „Utrzymywał istny zwierzyniec, w którym hodował z równą troskliwością, jak wiejskie sieroty, wszelkiego rodzaju oswojoną faunę" M. Gawal. ib. 309.

Faworytalny -a -e. Faworytny -a -e ulubiony, w żartach będący. „Faworytalne małpy księcia, wykradłszy się z klatki, bawiły się zawzięty." B. Bol. Przed burzą 8. „Mój pies faworytny żeby nie miał być chwytny!" Ad. Mick. 3. 25 „Zaraz znalazł... swój sztucznak faworytny i z nim kul sakiewkę." ib. 234.

protegować

Faworyzować -ał -zuje st. cz. ndk. - kogo, sprzyjać komu, okazywać fawor „Wiedział biskup, że Spytek przejęty jest nowościami husyckiemi, że faworyzuje husyckich kapłanów" A. Proch. Prz. nauk. lit. 15. 8 „Napróżno groźbą i prośbą stara się odwieść króla od faworyzowania husytów" ib. 3.

Faza -y. ż. z łac. grec. okres, kolej zmienna, przemiana, odmiana położenia a skutkiem tego i postaci. „W komnacie zamienionej teraz w świątynię boleści, usposobienie serc i umysłów przeszły w następną fazę i cała scena inną przybrała postać" Z. Kaczk. 5. 10. „Przechodziła dziwiej szczegółowo wszystkie fazy swojego upadku" ib. 41. „Miłość, gdy przechodzi w fazę obowiązkową, staje się nieznośną." M. Bał. Biały murz. 212. „Spis chronologiczny wszystkich prac literackich, ukazuje fazy stopniowe rozwoju jego talentu" Kłosy 43. 271 „Na jego pochwałę powiedzieć trzeba, iż potrafił tak panować nad sobą, że wszystkie fazy, jakie w nim ten tragiczny proces duchowy odbył, pozostały wieczną dla biednej kobiety tajemnicą." Haj. G. kraw. 1887. 121. „Miał mistrza ustnie uwiadamiać o wszystkich fazach, jakie w rozwoju swym przechodzi

miała sprawa miłyna" A. Pooch. Ost. lata wi-
tol. 60.

250

<u>Feb</u>-a, <u>Febus</u>-a. m. jeden z przydomków dawanych Apollinowi, bogowi poezji i sztuki fig. „I każdy powiada, żeć muzy porytuję, Febus lejcem włada" K. Węg. 5. „Wziął po ojcu majętność, miał piękne intraty, lecz cóż, kiedy nieczwęściem pomyślał o Febie i zapomniał o ludziach, zapomniał o chlebie" A. Kr. Fr. 1. 272

Fefer-u. m. niem. żart. pieprz, fefernepiks, „dać komu feferu" = sprawić co kłopot, ambaras, zadać sadła za skórę, dokuczyć. „Dam ja ci feferu, stara bestjo!" Spuść. 74.

252

<u>Fajerkasa</u> -y. ż. niem. kasa ogniowa, ubezpieczenie od ognia, opłata rat na takowe i wypłata po zakwodowaniu „Fajerkasy nie będą wypłacone, gdyż ostatnia rata składki ogniowej nie została w terminie wniesioną" Słowo 1883. 15. 2.

Fascinator – a. m. łac. czarownik, człowiek rzucający czar, wywierający urok. „Ten człowiek czyni na mnie wrażenie fascinatora... nie obudza współczucia, nie jest sympatyczny, nie ma w sobie wdzięku... a posiada jakąś siłę, co pociąga – i razem obawiać się każe." B. Bol. Dzien. Sev. 240.

Fascynacja – ji. ż. łac. fascinatio, czar, urok, oczarowanie. „Miał nawet jakiś wstręt do niej, obudzony nadzwyczajną jej przywczesnością i światłością, ale powoli fascynacja uroku jej objęła go" Jł. Uraz. Kam. w dł. ryn. 235.

Fautor-a. m. rzecz-ów mn. łac. poplecznik, ten co sprzyja i popiera złą lub niesympatyczną sprawę „On siłami polskiemi wzmacnia schyzmatyków i heretyków Rusinów – to fautor schyzmy, wołają na króla Krzyżacy" A. Proch. G. Lwow. 1887. 3.

39 255

Fercentag-u. m., niem. wyraz rzemieślników, czas dwutygodniowy „Człowiek nie na to cały fercentag haruje, żeby potem płakał" B. Prus To i owo 23 „Fiercentag czyli dwutygodniowa wypłata" Kur. Świąt. 1878. 40. „Fercentag (Vierzehn-tage) czternaście dni obowiązkowych u majstra, który wypuszcza." J. Korzen. 6. 276 „Upominał żeby Fercentag odbył u swego majstra sumiennie" ib.

40 256

Feretron-u. m. obraz święty, kościelny nie wiszący na ścianie lub w ołtarzu, lecz stojący na postumencie do obnoszenia w czasie procesji „Obraz Matki Boskiej Częstochow. w kształcie feretronu” Wiek 1885. 107. 4.

257

41

<u>Ferm</u> przysł. franc. ferme, silnie, mocno, wytrwale, ostro „Trzymaj się ferm! nie daj się ozznąć."

258
42

Fermentacja -ji. ż. ξ co krak. moral. wzburzenie, ruch pobudzający do myślenia, działania, czynu. „Radbyśmy mieć sprawozdania literackie z każdego zakątka, gdzie tylko naukowa fermentacja obecnie się pojawiła" Au. Wi. 1.117.

Fermentować -ał -tuje cz. nij. ndk. ξ fig. „Wojsko Polskie ówczas było piękne, świetne, pełne honoru i odwagi, ale jego życie młode, za obfite, za wiele fermentujących cząstek zawierające, występowało często z krawędzi obywatelskiego porządku" A. M. Fr. Dz. 11. 140.

Ferment -u. m. chem. substancja ulegająca rozkładowi i przez zetknięcie się udzielająca tej własności innym substancjom ξ przen. wzburzenie umysłów „Wszystko co Nord napisał jest bajką, wymyśloną dla podtrzymania fermentu w krajach bałkańskich" Przegląd polit. (lwowski) 88. 112.1.

43 259

Fermoar - u. m. -ry um. franc. spinka u naszyjnika „Ofiarował mi bardzo piękne perły z fermoarem brylantowym" B. Bol. Dzien. Sev. 154.

Fermoda – y, ż. lub permoda prow. kuj. z łac. permodum, zwyczaj, forma, kształt, sposób „Obydwie się ubierają na jedną fermodę." „Upić się, potem spać, to już taka jego fermoda."

45 261

Fernepiks-u. m. Fernepixum. n. nieodm. wyraz żartobl. „dać komu fernepiksu, sprawić fernepixum" = dać bobu, natrzeć pieprzu, sprawić łaźnię „A! poczekaj no... kiedy ty tak, to i my wiemy co robić!.. Damy ci fernepiksu." Z.Warsz. 30, 25.

Feruła -y. ż. Ły mn. Łac. ferula, rózga „Pójdziemy na starość do szkół pod ferułę.." J. I. Krasz. 36. 34.

Z tego widocznie przez zepsucie Ferjały mn. prow. kij; karanie, ćwiczenie i t. p. „sprawić komu ferjały." cf. mento.

franc. ferveur, łac. fervor

Ferwor – u. m. gorliwość, żarliwość, zapał, impet, gorącość. „Wiądz kanonik wietrzył w tem jakąś intrygę dworską i nerwując się na to, w swoim jak zwykle niepowściągliwym ferworze, wybuchał z gniewem i oburzeniem" Ż. Kalck. 4. 90. „Ta trudność ochłodziła go trochę w jego ferworze" ib. 319 „Opowiadał z niezwykłym ferworem" J. Dzierzk. 8. 18 „To mi ferwor, mospanie!" A. Wilcz. Fot. 1. 87. „Czegóżby miał żałować? Żadnym zbytkiem nie zgrzeszył, chyba ferworem w nabożeństwie, a to zdrowia nie ujmie" J. I. Krasz. 2. 181. „Kiedy adwersarze wpadną na siebie z ferworem i rozjuszeniem, zwykle kończy się skarżeniem, które winem zalejs." G. Byk. Ost. sejm. 1. 136 „Sejmikowy ferwor zawsze gęstemi kuflami podtrzymywał się" ib. 2. 30 „Pan Tomasz wpadł w ferwor i fantazję, młodek język mu rozwiązał" M. Bał. Tyd. 2. 51. „Czekając na

gazeciarskie nowinki, prowadzą z ferworem
polityczną rozmowę." M. Bał. Tyg. 7. 2. „Potrzeba
było przekonać się, kto i jakiemi sposobami
wichrzy i ustawiczny ferwor utrzymuje na
rzecz kasztelana" Z. Kaszt. 1. 212. „Wnet znowu
w ferwor wpadał" El. Orz. W zim. wieczór 30.

264
4 F

~~Versägen wyrznąć piłą~~

Ferzenkung - u. m. gi nm. - niem. teatr. albo Trapa z franc. deska ruchoma w podłodze na scenie, do zapadania. Prykt. ob. Pratikable. właśc. Versenkung od słowa Versenken - wrzucić na dno, spuścić do grobu.

265
48

Festunek, **Chwestunek** - nkr. m. prow. kryj. w. Pol. z niem. Festung, więzienie kryminalne „Dostać się do chwestunku" „Póty kradł, póki go nie wsadzili do festunku„"

w ogóle popisach i innych

Fiasko-a ~~nieodm.~~ n. lub nieodm. z włos. w produkcjach artystycz. niedanie się, pozakapienie się, niepowodzenie. „Z doświadczenia wiemy, że eksperymenta dotąd czynione w tym kierunku, zrobiły fiasco." Echo 1877. 170. 4. „Któż nie pamięta owych niedawno jeszcze głośnych fiasco naszych uczonych sprawozdawców z wystawy Towarzystwa sztuk pięknych" F. Kozub. Now. 1878. 52. „Agence Russe zaprzecza pogłosce, iż misja Hatzfelda skończyła się fiaskiem." G. nar. 1881. 48. 3. „Jako mąż parlamentarny i prawodawca, zrobił niewątpliwie fiasco" Now. 1883. 1. 3. „Bierny opór jaki irlandczycy stawiają środkom represyjnym, przez rząd zastosowanym, wystarcza zupełnie do zneutralizowania akcji rządowej, która widocznie zrobiła zupełne fiasco" Wiek 1887. 229. 1. „Bal sylwestrowy, urządzony w klubie miejskim, zrobił fiasco. Przybyło na ów bal zaledwie dziesięć osób" ib. 88. 20. 3.

Wyraz ten jeszcze nie zarejestrowany, ale gwałtem ciśnie się do słowników [illegible] po naszemu [illegible] pozwolę sobie nazwać go barbaryzmem. Bywa w innych [illegible]

49 267

Fidybus-a, Filibus-a. m. zy um. zwitek papieru służący do zapalania „Skręcił kar-ty na filibus i zapalił nim papierosa" M. Gawal. Bluszcz 1886. 396.

268
50

Figiel -gla -m. § „figle mądrości" wybiegi, wykręty, wymysły § wyszukane figle „Wesołego zarazwyczaj trzymali się domu: więc na figle mądrości i żarty wyprawni bywali i wymowni i trefnisie sławni." W. Pol. Poe. 4. 11.

Figlować st. cz. ndk. § dokazywać z kobietą, przewracać się z nią „Pewnego razu, gdy trochę za szalenie z damą figlował, tak że aż cała podłoga się trzęsła, zwróciło to uwagę Puccia." Wł. Ord. Bokac. I. 217.

Figlas -a. m. § figiel narysowany lub wypisany, zakrętas, ozdobnik fantastyczny przy podpisaniu nazwiska (arabesk) i tp. „Puderał ze złoceniami na wierzchu figlasami" A. Wilcz. Woły rob. 213.

51 269

Fikać -ał -a st. cz. ndkn. posp. wierzgać, wymachiwać nogami „Co się tycze balu prawników... dosyć czasu będzie o nim mówić, gdy okaże się nagląca potrzeba „sfikanym" nogom, dodać nowego bodźca.." Dz. pol. 1888. 15. Zelj. Ztąd: Fikalski-ego od nazwiska figury w komedji Bałuckiego „Dom otwarty," utwory termin na oznaczenie zawziętego tancerza, wogólności z rodzaju tych którzy robią z tego rzemiosło cf. Trotter „Ta brzydka wystała na wieczorek niegdajszy najdzielniejszych „fikalskich," którzy z całem poświęceniem spełniali swoje trudne zadanie, starając się, aby żadna z pań nie „pietruszkowała" Dz. pol. 1888. 14. 2. „Doświadczeni fikalscy twierdzą, że im krótsze zapusty, tem większa ochota w zabawie.. tem dłużej trwają wszystkie zebrania, tem siarczystsze bywają kotyliony i szaleńsze galopady. Muszę wierzyć fikalskim, którzy w tym sezonie są „powagami" i będą niemi do... popielca" Kur. Warsz. 24. 17. „Kotyljon! - ów ulubiony turniej płci nadobnej, wynagradzający „orderami" szybko-

mogich fikałkach" Dz. pol. 89. 56. 2.

Fikcyjny-a-e zmyślony, wymyślony, w wyobraźni tylko istniejący, urojony, powstały skutkiem fikcji „każdy monarcha używający całej pełni swych praw, a nie zadawalniający się fikcyjnem dzierżeniem władzy, powinien by w ten sposób postąpić" Wiek 1886. 178. 2. dyf.
„W miejsce worków uglii pozostały tylko fałszywe kwity i także zobowiązania do zapłaty, wystawione przez fikcyjnych nabywców" Wiek 1886. 229. 3.

Fikcja-ji. ż. gie-cyj urojenie, wymysł, zmyślenie
„Zadziwiająca zdolność asymilowania fikcji i przetwarzania na prawdę w ten sposób, że fikcya staje się życiem artystki, która w zamian usiłuje niekiedy życie fikcyą podniecać" Wł. Bog. Tyg. powsz. 1882. 75
„Nie pytała jej, co znaczył ten cygan porywający ją... a nie przypuszczała, żeby mógł być ojcem istoty tak pięknej, tak rozumnej, tak delikatnej. Słyszała o tem od Lenory, która się nie wypierała ojca, ale wzięła to

za niezrozumiałą fikcję jakąś, nie dającą się rozumem garderobianej wytłumaczyć"

J.J. Kr. 2.65.46.

52 271

Fiksacya-yi. ż. obłęd umysłowy, nabicie sobie głowy jednym przedmiotem, z franc. idée fixe (łac. idea fixa) „Pytałem jednego profesora uczonego aż do fiksacyi... nie wie." B. Bol. Nad modr. Dun. 18

Fiksat-a. m. ty. mn. Fiksatka-i. ż. cierpiący fiksację.

Fiksować si. cz. ndkn. Sfiksować dkn. cierpieć fiksację, obłędu dostawać. „Kazio fiksował po prostu ze szczęścia" H. Sienk. G. pol. 1876. 29. „Na tym punkcie pani moja jest trochę... sfiksowana" J. I. Krasz. Wieś 1878. 59. „Ja nie mogę czekać pieniędzy... co mi tam, że on sfiksował!" K. Garz. War. z potrz. 33. „Prawisz jak o żelaznym wilku, gderał ojciec miotając się, czyś się waść blekotu objadł? czy sfiksowałeś?" J. I. Krasz. 45. 31.

łac. figo – fixum – figere umocni utwierdzić, mocujemy wymię

Fiksatuar – u. m. franc. rodzaj gęstej i tęgiej pomady czyniącej włosy sztywnemi oraz farbującej je „Pan Teodor z bródką rudą, wąsami blad, bakembardami ciemnemi prawie, włosami barwy pośredniej, różnej od poprzedzających – co mogło być skutkiem fiksatuaru" J. I. Kras. 29. 6.

Fiksować ndk. cz. ndkn. franc. przybijać spojrzeniem, magnetyzować oczyma „Podeszła do niego, fiksując go swemi przymrużonemi oczyma." M. Gaw al. Rom. i pow. 8. 386 [1]/[3] –

Ufiksować, Wyfiksować dkn. włosy z pomocą pomady lub fiksatuaru przygładzić i pozlepiać „Włosy szczególnem staraniem utrefione, ufiksowane, popodstrzygane" J. I. Kras. 30. 22. „Dostrzegłam, że brodę przystrzygł, wąsy wyfixował, brwi jakoś przygładził." B. Bol. Pam. Pan. 147.

(1) „Widzę, że się pani ten szatynek podobał, który także panią ustawicznie fiksuje" J. Lachar. Wybór pism s. 57.

55 273

Filja -ji. ż. lje mn. z łac. kościół nie mający oddzielnej parafji (też przynależny do innej) i kiedra; jakikolwiek zakład, sklep, handel pomocniczy, zależny od głównego. „Była to tylko filja tego znakomitego domu, którego głowa pan Moses Goliat, gdzieś indziej mieszkał." J. Zachar. Na kres. 94. fig. „Pomiędzy dwoma oknami, był mniejszy stolik, filia wielkiego stołu redakcyjnego" J. I. Kras. 33. 33.

274
54

Filipcio-a, Filipek-pka, Fipcio-a m. zdrbn. imię Filip „Mimo tych wąsów i dwiego wzrostu Filipcio nie imponował żadnemu z nas" M. Bał. Dies. lit. 7. 2. „Aj Filipku, serce moje, źle się dzieje" A. Fre. 5. 215. „Ten hultaj Fipcio, nie czekał mnie na poczcie" M. Zal. art. 264. 12 Filipina-y. imię kobiece Fipcia-i, Fipka-i. zdrbn. „Nazywała się Filipina, w skróceniu wołano na nię Fipcia" J. Zachar. Tyg. Il. 2. 2. 187.

275
55

Filister - stra. m. stry mn. człowiek którego nie obchodzi interes ogółu, nie poczuwający się do koleżeństwa, zadowolony samolub i wygodniś, pospolity bez wyższych aspiracyj. „W drodze przyłączyli się do nich dawni uniwersyteccy towarzysze, eks-bursze, ale już przeszli na filistrów, bez atrybutów studenckich, wytwornie ubrani i weseli." Tł. Uwar. 74. .... obojętny na interes ogółu, nie solidaryzujący się z nim „Artysta czuł kiedy to tworzył, bohatera miał przed oczyma - nie zadowolnił się manekinem lub pozowaniem jakiego twizurkowego filistra" Bus. lit. 11. 69. „~~Ano~~

„Czy myślicie, że ~~zbutwiałe~~ ciasne filistrów głowy od razu pojmą, co to jest wolność?" Ulory 12. 94. (1)

Filisterski-a-ie

Filistrowski-a-ie od filistra, właściwy filistrowi „Poczucie wytworności i szyku właściwe jest mieszkańcom syreniego grodu, jednakże jest ono powierzchowne, filistrowskie, że tak powiem, i niepodniesione przez głębszą estetyczną oświatę" Now. 1882. 100. 1. Feli. „Gdyby miał teraz na zawołanie

najszybszy sposób zdobywania przestrzeni, wziąłby go, byle jak najdalej uciec od tego miasta, które czuł za sobą duszne, ciasne, trzymające ludzi, co się w niem mieszali, pod jedną filisterską miarę.." Maj. G. Lwow. 1887. 139. 2. (2)

(1) „W milionach swoich widzi cały cel życia; filister i timokrata, nie zrozumie się nigdy z człowiekiem wyższych, szlachetniejszych idei, gdy tylko egoistyczny interes stanie pomiędzy nimi" M. Gawal. Blusz. 23. 331.

(2) „Jakie parcianowe figury ten bawełniarz i ten aptekarz! Jakie wybornie schwycone odcienia filisterskich temperamentów" Wł. Bagusł. Kur. War. 1875. 121. 2.

56 276

Filomena - y. ż. imię kobiece „Panna Filomena spojrzała w lustro" A. Wilcz. G. Lwow. 1886. 290

277

57

__Filować__ ił. cz. ndk. mówiąc o lampie zapalonej, wydawać płomień zbyt wielki, wydostający się poza szklany cylinder i kopcący. „~~lampa filuje~~”. „Nawet lampa wisząca nie zdradzała ochoty do filowania, lecz paliła się równym, jasnym płomieniem” Kaj. G. Lwow. 1887. 116. „Chorobą lamp naftowych jest tak zwane „filowanie” czyli kopcenie” Wiek 88. 286. 3.

278

58

Filozof – a. m. – 3 „Filozofem może być każdy; gdyż mało jest wyrazów, do którychby tak rozmaite i przeciwne sobie przywiązywano znaczenia. U nas np. filozofem jest uczony, który zgłębia naturę człowieka i tajemnice stworzenia; filozofem jest także człowiek bez nauki, jeżeli umie panować nad sobą, pokonywać żądze z próżności i pychy ~~[illegible]~~ zrodzone, i przestając na małem, nie pragnie tego wszystkiego, za czem inni ludzie uganiają się. O człowieku, który cierpliwie znosi krzywdy możnych i ich urągania, mówimy, że filozof, o dobrodusznym mężu, który przez szpary patrzy na wybryki swej żony, mówimy także, że filozof; a nawet filozofem nazywamy niedbalca, który mogąc przyzwoicie się ubrać, pokazuje się publicznie w dziurawych butach i we fraku z zagiętym kołnierzem i źle zapiętemi guzikami" J. Korzen. 2. 51; 52.

59 279

Filtrować st. cz. ndkn. § fig. „Obłoki dymu filtrujące[go] się przez antypkę" T. T. Jeż 2.18 „Lampa, którą przed chwilą zapaliła służąca, filtrowała swe światło przez skrzydła pąsowego motyla" Maj. G. lw. 1887. 169.

60 280

<u>Filunio</u>-a. m. zdrob. Filuś, miano kota „Biedny Filunio, jak też możesz panie bracie, trzymać takie obrzydłe psiska? tylko co nie rozdarły lubego Filunia" A. hr. Fr. 1.147.

<u>Filuś</u>-ia. m. ♀ miano psa małego „Filuś, gdzie Filuś? - zawołała... kosmaty, maleńki mops wyskoczył z powozu, lokaj podał go hrabinie.." Elp. Mło. i Stary 2.91.

281
61

<u>Filutki</u> - ów. mn. włosy w kształcie komy zacze-sane na skroniach, ku oczom; po franc. ac-croche-coeur. „Włosy miał zaczesane w ro-dzaj filutków na skroniach" K. Chłęd. Gaz. Warsz. 1886. 190. 1. „Jest wcale przystojna brunetka, ma pyszne czarne włosy, i jak to wówczas była moda, dwa zakręcone na skroniach filutki." A. Wilcz. Wieku 1880. 146.

62 282

Finanse -ów zw. w potocz. mowie, stan majątkowy, interesa pieniężne „Jak stoją twoje finanse?" zdrb. Finansiki -ów żart. „Jemu piórka skrobać, finansiki praktykować... ale gdzie krew się leje, chciałbym go widzieć" Z. Kaczk. 5. 53.

Finansista -y m. -ści mn. (u Ld. dziś niezwyk. financer,) biegły w nauce o finansach i za zyskiem uganiający się, operujący pieniędzmi „Sławny finansista, który tylu ludzi poprowadził do ruiny majątkowej." Kur. Świąt. 1872. 60.

Finansowy -a -e tyczący się finansów „Organizatorowie towarzystw finansowych" Wiek 1886. 148. 2. Fijl.

Sfinansować -ał -uje st. cz. dkn. miejsc. Galic. zmienić papiery procentowe na gotówkę „Miecius wyjechawszy rozmyśla jak sfinansować listy (banku hipotecznego), nie umie się jednak do tego dobrze brać, raz zastawia u Friedla, drugi raz u Dawida, aż nakoniec dzięki pośrednictwu, otrzymał dwa tysiące kilkaset guldenów za 4000" Dz. pol. 77. 139. 3.

63 283

Finezja -ji ż. zje-zyj. mn. z franc. finesse, dowcip delikatny i subtelny. „Gdy lada licha kasperlada lub witz w najcięższym gatunku zdolne są zatrząść publicznością niemiecką frenetycznym wybuchem wesołości – my, wybredniejsi w smaku potrzebujemy weny, żwawości, ciętej finezyi, zamaszystej szarży, jednem słowem przymiotów, które posiada tylko dramatyczna kuchnia francuska" Echo 1877. 39. 1. Felj. „W akcie trzecim, rozgrywa się najlepsza, z wielką prawdą i jakąś serdecznie swojską finezyą oddana scena dąsów pomiędzy kochającą się parą" G. lwow. 1887. 156-4. „Publiczność nie chciała z sali wychodzić po każdym koncercie, nie ruszała się z miejsc, przejęta tym śpiewem pełnym uczucia, finezyi, artyzmu" Quis Bluris 23. 370.

64 284

Fioletowawy-a-e wpadający w kolor fioletowy „Policzki miał jakby marmurowe, w żyły czerwone i fioletowawe" Jl. Kraj. wiek 1878, 72.

285

65

Firma -y. ż. my nm. nazwisko kupca lub jakiejkolwiek spółki, pod którem prowadzą interesa metom. sam interes, handel, przedsiębierstwo „Z jego firmą wydawniczą łączyły mnie już dawniej rze stosunki" W. Malczr. Tyg. Il. 3.6.349. „Wielki przemysł fabryczny, jak maszyny np., głównie reprezentowany był przez obce firmy" Quis Bluszcz 23.306. ʒ w połącz. z zastosowaniu nazwisko czyjeś reprezentuje jakąbądź sprawę, ~~płatę~~ literacką, i t.d. „To utwór dobrej firmy" albo „Licha firma, nie ma się ochoty czytać."

Firmowy -a -e

66 286

<u>Fis</u> nieodm. „wziąć kogo na fis" = zajść go z mańki, otumanić, wziąć na plewy, oszukać. „Oszust obliczył, że złapie na fis, znanego z swej nieoględnej poczciwości fabrykanta" Kur. War. 1875. 266. 1. „Djabli nadali, jak mię wzięty na fis!" A. Wilcz. Fot. 1. 45 cf. Łapa.

287
67

Fisharmonja – ji. ż. nje ~~...~~ instrument pokojowy na podobieństwo organów „Szósty koncert Händla na rozmiąte instrumenta z pomocą fisharmonii, wyraził z nierównaną precyzją” G. war. 1878. 268. „Organy są, ale zepsute; grają więc na fisharmonji, którą kościołowi ktoś podarował” kur. war. 1878. 184 fejl.

288
68

<u>Fiskalizm</u> – u. m. system administracyjny oparty na nakładaniu na wszystko i jaknajwyższych podatków. „Wyzyskano dobre chęci właściciela, zniewalając go do zbudowania kanału, który przechodzi na własność miasta, a co najśmieszniejsza, kazano mu zapłacić 500 złr. za wpuszczenie tego kanału miejskiego do głównego kanału, również miejskiego! To już szczyt fiskalizmu!" G. nar. 1885. 120. 3.

289 69

Fistuga — i. ż. gw. z. Stężycka, zamieć, zawieja śnieżna (Brussów, Ryki)

290

70

Fiszbinowy -a -e z fiszbinu „Sięgnęła ręką po laseczkę fiszbinową, którą trzymał” M. Gawal. Rom. i pow. 8. 386.

71 291

Fiu fiu! interj. — § znak podziwienia, pochwały. „Wyrestaurowałem dom, gontami pokryłem dach — Fiu! fiu! fiu! — ciągnął znowu gość" St. Grudz. Echo. 1878. 256. „Fiu! fiu! to pański majątek! tysiąc morgów przednej gleby" Wł. Zag. Pam. star. par. 2 „Fiu, fiu, fiu! niech mnie piorun trzaśnie! jak tańczy!" Kur. Świąt. 1867. 4. „Sekutnica dwie gęsi na czerninę zabiła — Fiuuu! — gwizdnął Jędrek — to ci gala!" M. Konopnicka Kur. Codz. 88. 237. 1.

72 292

Fiubździu nieodm. to samo, co fiufiu, na oznaczenie wietrznikostwa, roztrzepania. „To kobieta stateczna, pobożna, fiubździu w głowie nie ma." Pr. Kraw. 39. 21.

73 293

Fizjognomja -ji. ż. ⸗ pozór, wygląd, podobieństwo. „Gruby pak papierów mających fizjognomję assygnat" JI. Kr. 60.126. „Męztwo jej miało ten przymiot najrzadszy, iż fizjognomią obdarzone było wesołą." Id. wiek 1878. 59 „Było naówczas zwyczajem chwili biesiadowania i miejsca, w którym do uczty przystępowano, nadawać jak największą świetność, jak najwytworniejszą fizjognomję." Id. ssta war. 1.32. ⸗ żart. twarz, policzek „Dostać po fizjognomji."

Fizyka -i. ż. ξ posp. przysł. „racja fizyka!" albo „racja fizyka, niema kaszka butów" na dowodzenie naciągane, niemające związku z rzeczą „Lecz cóż kasie po fizyce, gdy jej butów nikt nie złata?" Szczut. 1882. 49. 1.

Fizyk -a. m. ξ chaw. Lwow. głupiec „robić z kogo fizyka" = wystrychnąć go na dudka. Bł.

75 295

Fizykalny-a-e, od fizyki, fizyczny, wynikły z fizyki, na podstawie praw fizyki. „Ptaki przelotne kierują się fizykalnemi właściwościami krajów, ponad które przelatują, a szczególniej rodzaje przelatujące wysoko mają widok bardzo rozległy na obszary ziemi i silnie wrażający się w zmysły i pamięć ptaka" M. Dzm. G. bo. 1887. 254. 5.

76 296

Fizyljer-a. m. ry mn. z franc. dawniej żołnierz z lekkiej piechoty „Wojsko! mówią że polskie!... lecz te fizyljery, sapery, grenadjery i kanonjery: więcej słychać niemieckich tytułów w tym tłumie niżeli narodowych" Ad. Mick. 3. 310

297

77

Fizys ż. nieodm. fizyognomja, powierzchowność, postać „Oczywiście waćpan jesteś dobry szlachcic - patrzy mu to z oczów, masz fizys szlachecką." D. Bol. Nad modr. Dun. II. „Sypakowaty trochę rządca, który miał fizys doskonale zgodną ze stanowiskiem jakie zajmował; bruch poczesny, policzki lśniące zdrowiem etc" JJ Kras. 76. 17. „Ja, muszę szukać po głowie, co to za fizys tak mi znajoma" ib. 64. 43. „Alez to podła fizys! alez to ladaco!" W. Bol. 3/Pam. Wiw. 164. „Drzwi się uchyliły, i znana fizys o trzech podbródkach pana mostowniczego w nich się ukazała" JJ. Kras. Sta war. 3. 49.

298
78

Flak -a. m. -ki -ów mn. § przysł. „poczciwy z flakami" = bardzo poczciwy, poczciwość chodząca, cała natura jego poczciwa. „To ludzie z flakami poczciwe pamiętko, żeby w nim na lekarstwo żółci nie znalazł" M. Bał. Pan. Dziady 177. § lud. „przewrócony flak" = który się zaparł swoich przekonań, odstępca od wiary, przechrzczony itp. Przysł. „przewrócony flak nic nie wart" Kuj. § przysł. „nudny jak flaki na oleju v. z olejem"

299

79

Flakon -u. m. ny mn. Flakonik -a. m. ki. mn. franc. flaszeczka, głównie do perfum albo z perfumami. „W jego pokoju na widoku stał ów przyrząd szczotek, flakonów, kosmetyków..” J. I. Kraszewski. 58. 43 „Podczas pogrzebu ciągle mi ozyskował z flakonikiem wody parkującej” An. Wi. 5. 41. ǁ żart. butelka ~~wina~~ szampana „Wziął go na suté śniadanie, i gdy już flakon czuć się dawał w nosie, szepnął mu w ucho” Kur. Świąt. 1872. 57. „Na trzeciej maskaradzie przyobiecała mi kupić kolację z flakonem” ib. 1867. 8 „To co zapłacisz za mocnego raka, lub też za flakon zbytkowego trunku, starczy przez tydzień na życie biedaka” ib 1871. 64. 2 „Wypiwszy kilka flakoników wina” ib.

300
80

Flamandzki-a-ie od Flamandji lub Flamandczyków „Otworzyło się okienko i śliczny w jego ramach ukazał się obrazek. W dawnych flamandzkich często spotykamy podobne" Jl. Kraszk. 46. 57. ‖ w malarstwie, ze względu na charakter szkoły: drobiazgowo wykończony „W obrazku tym drgała dusza... na twarzy wystudjowanem z flamandzką ścisłością szczegółów, spoczywał święty" Jl. Krasz. 1. 12 „Flamandzki pejzażysta byłby sobie upodobał ten dziedziniczyk z mnóstwem malowniczych szczegółów" ib. 1. 79.

Flamandczyzna-y. ż. w malars. zbiór cech, jakie nosiła na sobie malarstwo szkoły flamandzkiej a właściwie niderlandzkiej „Na ścianach wisiały obrazy czarne, Bóg wie co kiedyś wyobrażające, ale widocznie mające pretensję do flamandczyzny, bo gdzieniegdzie wyzierała z nich ryba, cytryna, ogarek świecy i t.p." Jl. Krasz. 76. 17.

Flank-u. m. franc. z wojsk. skrzydło, bok „Stawszy się panem głównego traktu, mógłby działać to z flanku to z tyłu armii nieprzyjacielskich." J. Drzewk. 8. 358 „Nieprzyjaciel w osobie oto tego pana, zaatakował z lewego flanku" A. Wilcz. Fot. 1. 88.

Flankierować st. cz. ndk. wojsk. (w potyczce kawalerji,) ucierać się z nieprzyjacielem w sposób podjazdowy, harcując i strzelając pojedyńczo

~~Flankierowanie a. n. czynność słowa flankierować~~ „Ucieranie się, flankierowanie, rozpoczyna każdą potyczkę." W. Ossol. Służ. pol. jazdy 60.

Flankiery-ów. mn. wojsk. żołnierze jazdni flankierujący, wyjeżdżający pojedyńczo na harc ~~przed~~ rozpoczynając bitwę - to samo co w piechocie tyraljery „Flankiery wysuwają się naprzód, i dają się potem spędzać. Tym sposobem zwabia się nieprzyjaciel na

zasadzki." W. Ossol. Stuk. pol. jazdy 61 §
flankierowanie „Z tromblonem jeździ na flankiery" Ad. Mick. 3. 306.

Flankowy-a-e wojsk.

„Środkiem posuwał się szereg jeźdźców, wyglądających na manewrujących przed pułkiem flankierów" J. I. Kr. Tyg. II. 2. 2. 239

<u>Flankować</u> cz. ndkn. fort. opatrywać mury twier-
dzy we flanki czyli bocznice <u>Oflankować</u>
dkn. „Gmach jednopiętrowy w całej swej
rozległości licznemi wieżami oflankowa-
ny" G. lwow. 1886. 229. 4.

Flecić N. cz. ndk. grać na flecie „A na piszczałce z wierzbowej kory fleci pachole" S. Gruszk. Zagr. wiej. 14. „Śpiewacy leśni słali do nieba wieczorne pieśni, i na fujarce fleciło dziecię" ib. 139.

Flecikowaty-a-e wydający głos na kształt flecika „Głowa mu opada i przez nos wydobywają się flecikowate tony chrapania" Nut Grz. Tyg. 1883. 73.

Flecista-y. m. ści mn. grający na flecie.

Podokreślony wyraz obcy i używają go zaginacz do polskiej formy

Flirtować -ał -tuje st. cz. ndk. wyraz nowy, fran. flirter, z ang. zalecać się kobietom, umizgać się, romansować w lekki sposób nie traktując tego na serio „Przyglądano się damom i zaprzęgom, przystawano na krótką urywaną rozmowę, flirtowano, dowcipkowano, obmawiano się, zabijano czas na wszelkie sposoby" M. Gawal. Błuro 23. 276. „Czem ta kobieta się pociąga?.. dla czego jej ulegasz? dla czego chcesz iść w tej chwili za nią? — Powtarzam ci: zajmuje mnie: flirtujemy bardzo niewinnie — oto i wszystko" U. Zal. Echo muz. teatr. 4. 364. „Mąż jej zajęty końmi i salonowem flirtowaniem z tem co mu się pod rękę nawinie, patrzy na życie zbyt lekko" Wiek 1887. 244. 2.

Flirtacja -cji. ż. flirtowanie, zalecanie się osobie innej płci „Co do samej sztuki, jest to oklepana historja skłonności staro-kawalerskiej do podlotków, podlana długim sosem flirtacji dwóch kokot około jednego mężczyzny" Wiek 88. 136. 3.

Flitka -i. ż. prow. kuj. rażka, szaflik.

82 306

Flora-y. ż. ℥ roślinność, królestwo roślinne pewnej części świata, kraju, miejscowości i jego opisanie „Flora wysp leżących na pełnem morzu pomiędzy dwiema lądami bywa częścią mieszana, częścią wykazuje wielkie podobieństwo z roślinnością tych lądowych przestrzeni, które im za pomocą panujących prądów wiatru lub morza wzory swoich gatunków przesyłają." Wędr. 3. 4. 215. (·)

Flora-y, Florentyna-y. ż. imię kobiece; zdrb. Florcia-Florka. „Spotkałem złotowłosą Florę." Z. Mell. Gon. teatr. 22 „Ależ panna Flora gdzie jest? możnaż ją widzieć?" A. hr. Fr. 1. 18. „Czasem powiem żartując: Florko powiedz odę." ib.

Florjan-a, Florenty-ego. m. imię męskie zdrb. Florcio, Floreczek, Florek, Floruś „A widziszże ty Florku kiełbasa na kołku" O. Kol. 1. 285

(·) „O botanice rozprawa F. Berdana Flora okolic Krakowa czyli wyliczenie roślin w W. Ks. Krakowskiem dziko rosnących" O. Kolb. 5. 5. „Wille otoczone są wspaniałemi ogrodami, w których przepyszne okazy flory południowej bujają w gigantyczne kształty i nigdy nie tracą zieleni i kwiatów" G. nar. 1887. 266. 3. „Gęste lasy oliwne, olbrzymie palmy i pinje przedstawiają uroczy obraz południowej flory" Przegl. polit (lwow.) 1887. 298. 3.

83 307

Flota -y. ż. ξ żart. pieniądze „flota przypłynęła" = przybyły pieniądze „Do tej restauracji zaprowadzał swych przyjaciół, ile razy miał „flotę" Wł. Chotom. Tyg. Wpol. 1874. 199. „Wybornie że ojciec przyjechał, flota napłynie" K. Zal. Tyg. Il. 3. 7. 101. „Brak mi tylko trzech zębów, ale je wkrótce zastąpię nowemi byle tylko flota zkąd nadpłynęła" Kur. Świąt. 1867. 9 „Jestem dziś goły... lecz gdy dasz flotę, wieczorem zagnę parolik w sztosa" Kolce 1872. 121.

fiz. i med.
Fluktuacja -ji. ż. łac. wahanie się, chwianie, ruch płynu wywołany przez nacisk powłoki pod jaką się znajduje ‖ fig. chwianie się
zwyżka i zniżka
opinii, kursu papierów, cen zboża i t. p.
„Fluktuacje tego ażia tak bywają częste i niespodziane, że jestto poprostu gra w loterję: kto szczęśliwy ten wygrywa" Tyg. Il. 2. 5. 310.

Folblut -a. m. ty mn. z niem. koniar. koń pełnej krwi „Folblut jest tworem nie natury lecz sztuki" G. vol. 1880. 613 „Sucha szkapa, ale biega jak chart, czysty folblut." Kolce 1878. 231. „Nadjechał pan Józef na pięknym, wychuchanym, wypieszczonym folblucie" ib. § żart. człowiek dobrze urodzony, z arystokratycznej rodziny „Żyk, chłop, neofita.. nie ma pretensji do krwi, vollbluttem być mu się nie zachciewa.." B. Bol. Pam. Pan. 16

84 310

<u>Foljant</u> - u. m. tyj mn. foljał, księga wielkości całego arkusza, akta biurowe w jednym zeszycie „Przerzucać zaciągłem paginy foljantu" A. Urb. 5. nar. 1885. 137. 1.

311

85

Fonsio -a. m. imię męskie, zdrb. Alfons „Zjawił się u niej pan Alfons... nazywali go pospolicie „Fonsiem," choć łysy już był." M. Gawal. Rom. i pow. 8. 386 „Fonsio gębę otworzył" ib. 387

86 312

Furkać

Forkać st. cz. ndkn. **Forknąć** dkn. prow. parskać, mówiąc o koniach „Konie zhukane pędem i hałasem, poczęły się wydzierać. Kilka hulało już po stepie, forkając z podniesionemi jak kity do góry ogonami.” T. T. Jeż Tyg. Il. 2. 2. 251. „Mój rumak się dąsa i skacze i forka i wierzga i bąsa” W. Pol Poe. 5. 109 „A mój tarant w pędzie jak forknie, stanie, wierzgnie... musiałem zeskoczyć” A. Kr. Fo. 1. 78 „Szła, jakby ją wiatr przed sobą pędził, że tylko odzienie koło niej furkało” Kl. Zur. Wiek 87. 227. 1.

cf. w Słow. wileń. Furcać, Furkać

87 313

Formalista -y. m. Formalistka -i. ż. człowiek przywiązujący główną wagę do form, i ich się trzymający w postępowaniu „Jest zamknięta w sobie, sztywna, dumna, trudna, formalistka, arystokratka" B. Bol. Wybr. 63.

— Formalistyka

Formalizm -u. m. trzymanie się form w postępowaniu [konwenansu] „Życie ze strony wielkoświatowej, którą kaprys zapełnia a formalizm otacza" J. I. Jeź 2. 30. „Formalizm jest klęską urzędnictwa i on to paraliżuje rozwój organizmu państwa" Wiek 1885. 246. 1. (1)

Formalizować cz. ndk. i — się zaimk. zastawiać się formami [uważać się] zamiast działania „Z początku formalizować się i srożył, ale w końcu zmięknął i zamilkł" J. I. Krak. 29. 55.

(1) „Czuł się obcym, osamotnionym w sferze płaskiego konwenansu, zimnych stosunków, formalistyki towarzyskiej, obłudy salonowej" M. Gawal. Dawn. 23. 349.

314

88

Fornedla – i. ż. prow. na Szląsku: półkoszu-lek. Bib. War. 1849. 3. 347 cf. Maniwalka

315
89 1.

__Formułka__ - i. ż. lki mn. zdrb. formuła w kwestji podrzędnej, mająca cechę i będąca następstwem pedantycznej drobiazgowości

__Formułkowy__ - a - e oparty na formułkach „Posiadał wiadomości encyklopedyczne i uczciwość formułkową bez zasad żadnych" T. T. Jez 2. 29.

__Formułować__ ł. cz. ndkn. __Sformułować__ dkn. ująć coś w formułę,(1) przedstawiać jasno sobie lub komu pewne pojęcie, wyobrażenie, projekt i t. p. „Nie należał wcale do natur refleksyjnych, umiejących zdać sobie dokładnie sprawę z doznawanych wrażeń, dla tego też te wszystkie uczucia nie formułowały się w nim wyraźnie, ale raczej tworzyły jakieś chaotyczne obrazy." W. Marrené Ugi i rany 231. „Pragnęłabym dowiedzieć się czego pan możesz życzyć sobie ode mnie ... im prędzej sformułujesz cel swoich odwie-

(1) wyrażać w formie krótkiej, zwięzłej.

dziń, tem przyjemniej mi będzie" K. Zalew. art. 264. 29. „Możeby było nie od rzeczy, aby autor projektu jaśniej go sformułował, aby poddał pod dyskusję, i dopiero, gdy projekt krytykę przejdzie wprowadził go w czyn" Prz. Tyg. 1871. 356 „Polityka kompromisów jest zawsze dowodem braku albo wewnętrznej siły, albo jasno sformułowanego programu" G. nar. 1883. 19. 1. „Lud tamtejszy obdarzony instynktowem bo ani przez siebie, ani przez drugich nie sformułowanem uczuciem, nie rozumie piękności swoich stron" J. Dzierzk. 5. 5. „List z propozycjami w ogólnych wyrazach sformułowanymi, nie skutkował" Przew. nauk. i lit. 14. 563. „W kołach politycznych spodziewają się napewno, że Rosja wystąpi niebawem ze ściśle sformułowanemi żądaniami w sprawie bułgarskiej" G. lwow. 1888. 8. 4. „Petersburski gabinet trwa na stanowisku, określonem kilka miesięcy temu w uroczyście sformułowanym programie" Przegl. polit. (Kraków) 1888. 112. 1.

90 316 2.

(Formułować) „Pytania sformułowane są ~~jasno~~ przystępnie, jasno, zrozumiale, tak, aby na nie odpowiedzieć mógł każdy z najmniejszych nawet przedstawicieli" Qu[ill]is Bursz 23. 226 „Doniesienie było tak sformułowane, że panowie koronni podzielać mieli podejrzenia zawarte w plotce" A. Proch. Ost. lata Witol. 89.

317

91

Fornier - u. m. wyłożenie mebli lub innych wyrobów stolarskich cienkiemi deseczkami drzewa kosztowniejszego ȝ — z 1. mn. ry-ów. cienka deseczka służąca do fornierowania „Szkatułka była porozklejana i opadła z fornierów." J. I. Kraszewski 76.25 (¹)

Fornierka . i. ż. nie mn. machina służąca do rznięcia fornierów „Fornierki są dwojakiego rodzaju, o ruchu powrotnym i o ruchu ciągłym" Enc. Org. mn. 4. 226.

Fornierować II. cz. ndkn. okładać wyroby stolarskie z drzewa podlejszego gatunku cienkiemi deseczkami z drzewa piękniejszego, np. mahoniu, palisandru i t.p.

(¹) „Poparzone mahoniowe forniry" J. Korzen. 1.177.

318

92

Forsa -y. ż. § żart. pieniądze, gotówka. „Kto nie ma forsy, niech zje serdela" Mucha 1871. 9. Dod. nakład pieniężny w dostatecznej ilości na przeprowadzenie jakiegoś interesu „Na to się rzucić to żart nie jest. Pieniądzy trzeba jak lodu, forsy grubej. Bez wspólników nie sposób" Kl. Jum. Wiek 1887. 214.

93 319

Forsowny-a-e-nie: natężony, usilny, dopełniony (bez względu na przeszkody) z pomocą forsy, gwałtu, silnej woli. „Za żelazną bramą z powodu forsownego targu z przyczyny świąt wielkanocnych, i rzeźnimieszkowie wzmocnili swój zastęp” Now. mudz. 1877. 13. „Natrętne żebractwo składa mieszkańcom rodzaj wizyt forsownych, wchodząc wszędzie bez ceremonji, gdziekolwiek zastanie drzwi otwarte” Wiek 1883. 15. 3.

320

94

Forszta -y. ż. prow. Tatry, podłoga w izbie z dobrych desek. L. Rzewn. Z podróży do Tatr Kt. i kw. 185.

321
95

Forta -y. ż. ty mn. z franc. carte forte, wyrażenie przy grze w karty, karta, która skutkiem poprzedniej gry stała się mocną, niepodobną do zabicia „Sam nie wiedząc co robi, zrzucił pralowicie wyrobioną fortę i samołuczy wpadł na kiery" Fel. Tyg. II. 16. 610

Wyfortować

„Patrzałem w górę jak gracz wistowy, kiedy chce przypomnieć sobie czy siódemka jest Carte-fortą albo nie." A. hr. Fr. Dz. II. 130.

322

96

Forte przysł. włos. muz. mocno **Fortissimo** bardzo mocno oppos. piano, pianissimo „Ten fortissimo zabrzmiał, tamten noci zcicha" Ad. Mick. 3. 191.

Fortepian-a. m. ug. mn. **Fortepiano** nieodm. z włos. instrument muzyczny, piano, daw. klawicymbał, klawikord „Godzinami zadumana grywała na fortepianie" B. Bol. Pod burzę 11 „Sławną była, że klepała po fortepianie" Tyg. Ilustr. Wiek 1878. 8 „Fortepiano, na niem nóty i książki" Ad. Mick. 3. 5 „Trochę wykwintnych nowych cacek i fortepiano palisandrowe, ubierały resztę salonu" Tyg. Ilustr. 15. 15.

Fortepianista-y. m. lm. -ści. mn. wirtuoz na fortepianie **Fortepianistka**-i. ż.

Fortepianowy-a-e od fortepianu „Z pokoju dobiegł gwar w postaci śpiewu i gry fortepianowej" J. Zachar. Rus. lit. 2. 659.

Fortepianik-a. m. lm. -ki mn. mały fortepian.

97

323

Fortunat-a. m. § imię męskie „Jakby dla ironii na chrzcie świętym dano mu imię Fortunat." J. Zachar. Dzis. lit. 5. 4.

<u>Foryś</u> -sia. m. ż fig. „foryś w głowie" zdrowy rozum „kto ma dobrego forysia w głowie i oszczędną gospodarność", ten niczyjej łaski nie potrzebuje." Fr. Skarb. Pan Star. 10

99 325

Fotel-u. m. le mn. Fotelik-u. m. franc. krzesło wygodne z poręczami „Król siadł na chwilę w fotelu i patrzał a słuchał" J. I. Kras. Z 7 let. woj. 2. 39 „Do koła stołu wygodne fotele obite zielonym adamaszkiem" Ib. 16. 30. „Kilkanaście zgrabnych fotelików" A. Wilcz. Fot. 1. 3.

100 326

Fotografować -ał -fuje st. cz. ndkn. Odfotografować dkn. zdejmować z czego fotografję. „Anglicy, niemcy i francuzy wszędzie już byli, opisali i odfotografowali każdy niemal kamień, który zasługuje na uwagę.” K. Chłęd. 9. kw. 1888. 27.

Fracha - y. ż. chy mn. posp. zgrub. fraszka, bagatela „A co? złe piwo? fracha samo pańskie ich wino!" ZJ. Kwarz. 72. 13.

Fragment-u. m. ~~ta~~ -ty mn. łac. urywek, ustęp, wyjątek z jakiegoś dzieła, traktatu, pisma

Fragmentaryczny-a-e-cznie przym. urywkowy, z fragmentów złożony „Opowiedział tę całą historję, która nam lubo fragmentarycznie, jednak w całości już dawno znajoma" Z. Kaczk. 4. 324. „W ten sposób powstają w jego pracowni obrazy, jakie inni artyści zostawiają zwykle w pośmiertnej dopiero spuściźnie, niewykończone, fragmentaryczne, przy których krytyka składa pióro" Gaz. Lwow. 23. 370.

329

101

Frajér-a. m. ry nm. w jęz. łobuz. i szulerów, nowicjusz, fryc, ten którego można ograć, otumanić, wmówić w niego wszystko „Na takie pogróżki, poczekaj frajera" Mucha 1871 9. Dod. „Młodzież pierwotnie nazywana frajerami vel smykami, to jest takimi, którzy nie nauczyli się jeszcze żyć w świecie" Kl. Krajew. Kolce 1872. 161. „Pieczeniarze ci, przy stryjaszku odgrywali rolę pomocników, którym on w nagrodę zasług oddawał tego lub owego frajera do nauki." ib. (1)

Frajerka-i. ż. ki nm. prow. Tatry (dawne: fryjerka) kochanka dorywcza „Frajérka, pśespanicka (przespaniczka t.j. do przespania), kochanka wolna" L. Rzeczn. z podróży do Tatr Kł. i Kw. 185 „Chodzić na fraj, chodzić w zaloty" ib.

(1) z gw. Gorali „Frair" gach i t.p. „Tańcujże se, tańcuj, nadobny fraiże" J. Kopern. Pieśni Górali 39. 517.

330

Frakcja-cji ż. łyc. rm. ≈ partja, stronnictwo podzielające zasady obozu do którego się liczy, różniące się odeń tylko w kwestjach podrzędnych. „Nie brakło użalania ze strony frakcyj liberalnych, ażeby opinję usposobić przychylnie dla całego obozu postępowego" G. tw. 88. 137. 1. „Mowa ta znalazła poklask wśród wyborców liberalnych; cóż jednak z tego, gdy skrajniejsi nie umieli pogodzić się z umiarkowanymi i gdy każda frakcja rozumiała, że źle może uczynić ona tylko" ib. „Taka ruchliwa działalność mogła wywrzeć wpływ na opinję. Jeżeli nie wywarła, to przypisać należy rozbiciu obozu na frakcje" ib.

Francuz -a. m. ☾ Warsz. trzymający restaurację wykwintną na sposób francuski „Pojechał do francuza na kolację.” J. A. Miniat. Tyg. Il. 1. 87 ☾ posp. żart. wieprz, wieprzak, szczególniej prosię, z powodu kwiczenia, które przypomina francuskie: oui, oui.

Francuzica -y. ż. poufale i pogardl. francuzka, guwernantka francuzka „Jakaś francuzica z teatrum królewskiego zbałamuciła mi go.” J. I. Kras. Wien. 1. 22. „Moja francuzica stara, na kilka miesięcy pono skazana do łóżka, ja ją zastępuję sama, ale mi brak czasu... Odstępuję ci lekcyj języka francuskiego w dwóch wyższych klasach. Chcesz?” Id. Kam. w dle. ryn. 160 „Ze wszystkiego widzę, że francuzica nie głupia” Au. Wi. 5. 16

Francuzik -a. m. zdrb. mały, zgrabny francuz

Francuzisko -a. n. zgrub. przychyl. i z uznaleniem, Francuz „Jak dziś pamiętam-

więc tam byli Francuziska: ten gra w kości, ten w karty, ten dziewczęta ściska; mnie beczeć - każdy Francuz jak podpije bezmy.." Ad. Mick. 2. 298.

Frania-i, Franulka-i, Franusia-i ż. zdrb. imię kobiece Franciszka „Proszę cię Franiu, milcz!" B. Prus To i owo 29 „Przysięgam tutaj na moją duszę, że cię Franulku żoną mieć muszę." S. Pruszk. Zagr. więj. 24. Franka podp. gm. „Co się to z Franką stało?" G. nar. 1882. 285. 3.

Francis-ż. lud. rubaszn. skróc. Franciszka „Powiedz Francis cosik ci?" Śledz. sąd. w Rzeszowie. G. nar. ib.

„Nie chcesz wierzyć, że Frania kocha mego brata?" Zdziersk. 5. 8. „Małą Franulkę podnosi z ziemi, podaje ojcu" S. Pruszk. Zagr. więj. 132

Franio-a. m. zdrb. imię męskie Franciszek, Franuś.

Frank-a. m. lic. mn. moneta francuska, będąca jednością systemu monetarnego we Francji ; „Frank w znaczeniu Europejczyka mieszkającego w krajach wschodnich, z pers. i turec. frenk, firenk: muzułmanie tym wyrazem oznaczają wszystkie w ogóle ludy Europy, u nas w rodz. żeń. Frankijka ; pochodne: frankijski język, frankijskie miasto t.j. dzielnica Franków w miastach Lewantu, frengistan kraje Franków, z pers. i tureckiego frengistán, państwa europejskie, Europa"
A. Muchliń. Źródłosł. 30.

334

Frapować cz. ndk. z franc. uderzać, zadziwiać, zdumiewać, podziwienie wzbudzać. Zafrapować dk. „Nie jednego zafrapować musiał telegram z Paryża, zwiastujący lakonicznie, że...” T.T. po Ktory 13.330.

105 335

Paryżczy-a-e. fran. sprawiający zewnętrznie wrażenie „Paryżcze gestem i elegancją ubrania" Wiek 89. 161. 3.

336

106

Fraza - y. ż śmuz. ~~[illegible]~~ z grec. ustęp melodji, stanowiący sam w sobie pewną całość „Księża śpiewali jedno i jedno, niezrozumiałe pod nosem frazy powtarzając jednostajnie i smutno." J.I. Kras. 34. 24.

Frazes - u. m. Frazesik - u. m. ~~[illegible]~~ zdanie, okres, grupa wyrazów wyrażająca pewną myśl „Z tych rozmów nie przypominał sobie ani jednego frazesu" Z. Kaczk. 5. 47.(.) ż zdanie wypowiedziane świetnie, ale nie prowadzące do ~~[illegible]~~ czego, wyrażające myśl nie dającą się urzeczywistnić, albo też wprost na obałamucenie słuchacza obrachowane „O nieszczęsny frazesie, wieczmież będziesz obałamucał ludzi, wieczmież pod twoją zasłoną będą się dokonywały bezprawia, na które niema ochrony w żadnym kar kodeksie?" Czas 1877. 74. „Frazesem i niczem więcej tylko frazesem, ale ukutym w zbrojowni pozytywizmu, wojuje toż pismo." ib. „Nasz patryjotyzm, nasz zapał poetyczny zaczyna się i kończy na... słowach i frazesach" Wiek 1882. 290. 3.

(.) „Kompozytorowie tych wierszy musieli sobie

dobrze nieraz nałamać głowy, nad wyszukaniem niezdarnego rymowanego frazesiku" Tyg. Il. 2. 5. 310.
„Panowie bracia! nie jestem ja oratorem i nie umiem z pamięci gładkich wysypywać frazesów, ale co mi potrzeba to powiem krótko i wyłuszczę" Z. Kaczk. I. 211. „U dzisiejszego francuza frazes jest wszystkiem, zastępuje wszystko. – Czynu niema nic: przedewszystkiem zaś niema w czynie tego, czego w słowach jest za wiele: męstwa, odwagi, patryjotyzmu, energji, miłości prawdy" Wiek 87. 191. 3. „Król powinien dbać o to, aby słowo jego nie było czczym frazesem, lecz że powinno być wykonane" A. Groch. Ost. lata Witol. 74. „Gdy się mówi o braterstwie obu tych narodów, nie mamy do czynienia z pustym frazesem, lecz z piękniemi objawami istotnego zbliżenia się." Kurjer 23. 318.

337

107

Fredzio – a. m. zdrob. imię męskie Alfred „I tak opuściłem sobie imieniny u Fredzia" M. Bał. Klory 12.215

Frej przysł. z niem. bezpłatnie, gratis, darmo „Po dwu tygodniach, gdy w rezultacie ledwie swoje pieniądze może odebrać, zamyka młodzież i fabryka staje. To nic, próba frej, ja tu coś lepszego wynajdę." A. Wilcz. Tyg. powsz. 1880. 483.

„Frejteatr" widowisko bezpłatne w teatrze.

Frejówka -i. ż. porp. widowisko lub zabawa bezpłatna.

„Spakowałem manatki i czekam tylko frei-karty od kolei, aby czmychnąć na zachód" Kur. Krak. 88. 160. 1. fel.

Frekwencja - ji. ż. z łac. zgromadzenie się, zebranie „Pośpieszyła się żona frekwencją wielką ludu zewsząd na pogrzeb przybytego" J. I. Kraszewski 31. 39 „Na wschodach był ruch jakiś, w przedpokoju zawieszone paletoty męskie i stojące laski zwiastowały niezwykłą w tym domu frekwencję." Id. wieb. 1879. 7. „Choć karczmisko było bardzo duże, dla wielkiej frekwencji chłopów i szlachty, rzadko się tu pomieścić było można wygodnie" Id. Tyg. powsz. 1882. 65 Z uczęszczanie gdzie „Frekwencja szkół ludowych, jak wykazują coroczne sprawozdania Rady szkolnej krajowej, znacznie się podnosi" G. lw. 87. 189. 1.

Frenetyczny-a-e 1m. wściekły, zajadły, zapalczywy, szalony, niepohamowany, ściąga się głównie do objawów zapału „Teatr budowanym będzie z granitu, aby mógł wytrzymać frenetyczne oklaski i entuzjastyczny zapał publiczności" Djab. 1882. 19. 3. „Młody poeta, z wielką deklamacji przesadą odczytał odę do rozpaczy.; gdy skończył, wszyscy klaskali frenetycznie" JIKras. 34. 14.

341

108

Fresk -u, m. -ski nm. malowanie na murze alfresco (ob.) „Tu i owdzie z pod opadającego tynku wyzierające ślady dawnych fresków" M. Gawal. Dwrow 1886. 316. „Kaplica ta w stylu włoskiego renesansu, ozdobiona jest freskami" G. lwow 1887. 148, 3.

342

109

Frontowy -a -e od frontu będący, na front, czoło, wysunięty, na froncie v. we froncie stojący „Do czwartego (pułku) liniowego będzie frontowo-skrzydłowy" B. Bol. Przed burzą 117 t. j. do frontu na skrzydło przydatny „Przy jednej z uliczek dzielnicy tej istnieje kamieniczka wązka bo z trzema zaledwie frontowemi oknami" El. Orzesz. Nuv. War. 1878. 255.

Frontowy -ego m. subst. żołnierz we froncie stawający Niefrontowy, Pozafrontowy -ego. nie służący we froncie, ciura „Przed każdą paradą naprzód buty kirysy jeszcze na drągach powieszane, szczotkami... każdą szczotkę niesie dwu niefrontowych" B. Bol. Przed burzą 118 „Żołnierz by nie siadł sam, więc dwu niefrontowych sadza go na konia" ib.

Verte

Frontonik – u, m. ~ki, lm. zdrb. fronton małych rozmiarów. „W środku szczytu frontowego (kaplicy) wybiega w górę ośmiokątna wieża, ośmioma frontonikami ozdobiona” Al. Połuj. Wędr. po gub. Aug. 222.

343
110

Froter – a. m. (rzy. mi.) z franc. froterujący posadzki § żart. z przekąsem: danser, tancerznik wycierający posadzki na balach i wieczorach tańcujących „Daje huczne baliki, ściągając różnej barwy froterów" Kur. Świąt. 1872. 1. „Froterzy powracający z tak zwanych wieczorków tańcujących." ib 1871. 66. 2.

Froterować cz. ndkn. z fr. woskować i wygładzać posadzkę szczotkami „Zawieszano lustra, przypinano firanki, froterowano posadzki" Z. Kaczk. 4. 296 § żart. z przekąs. wycierać posadzki na balikach tańcząc do upadłego nb. z tym odcieniem, że nie z dobrej ochoty lecz z obowiązku lub dla pewnych widoków „Gdybym na chwilę przestał froterować, zaraz by wystąpiono do mnie z wymówkami: czemuż nie tańczysz? a zmiłuj się po coś przyszedł?" Wien. 1. 121. „Stojący jak zwykle kawaler gracki, wciąż froterował w tańcu posadzki." Kur. Świąt. 1872. 1.

344

III

Fru fru! głos naśladujący trzepotanie skrzydeł i frunięcie ptaków „Strzepnie skrzydełkami i fru! fru! jak moje gołąbki na dach!" J. I. Kwarz. 73. 196.

Fruwać ndk. cz. ndkn. posp. latać na skrzydłach, mówiąc o ptakach Frunąć dkn. „Gołąbek frunął znad strzechy czworaku i latał nad nią w kółko" El. Orz. w zim. wiecz. 105 „Ptaki wylatywały z kaliniowych krzaków i fruwały mu tuż prawie przy uszach" ib. 125

Wyfrunąć dkn. „Sikorka tuż przed nim wyfrunęła z krzaczystej leszczyny" ib. 118.

Fruczka -i. ż. fryga, wartołka „Biegał jak fruczka tu i tam" A. Wilcz. Woły rob. 162.

345

112

Fruchaniec v. Furmaniec -ńca m. ńce prow. Podhale, droga cesarska, droga bita, kamienna, szosa. L. Rzewu. Z podróży do Tatr Kł. i Kw. 187 (Uwaga: Także jest prawdopod. przez omyłkę „frumaniec". Zaś w Słow. Org. który widocznie miał mater. od tegoż Rzewu. jest jak następuje: Fruhaniec ob. Furmaniec – a pod tym wyrazem: Furmaniec v. Furhaniec)

346

113

<u>Fruzia</u> – i. ż. zdrb. imię żeńskie Eufrozyna „Ach! panno Fruziu! kochasz mnie waćpanna?" A. hr. Fr. I. 217. „I Zuzia ładna... i Zuzia ładna... i Fruzia ładna... najładniejsza... ta będzie moją." ib. 218 „Adju Fruziu" przysłowie znaczące: przepadło! stało się! ob. Adje

114 347

Frygijski -a -ie. od Frygii krainy w Azyi mniejszej „Frygijska czapka" czerwona, formy podłużowatej z końcem zwierzchnym nieco na przodzie, jak się znachodzi na starożytnych pomnikach, jest od czasu pierwszej rewolucji francuskiej, godłem wolności ij. „Zbratanie bluzy robotnika z mundurem i czapki frygijskiej z kepi wojskowem." Czas 1886. 182. 1.

115 348

Fryka – i. ż. posp. wyrznąć, wyciąć, sprawić komu frykę, zadać bobu, sprawić łaźnię, wyrznąć sarabandę, zalać sadła „Szlachciaki, by im później wyciąć frykę." Szczut. 1880. 5.

349

116

Fryne – y. ż. nazwisko słynnej hetery greckiej; stąd w pospol. mowie, kobieta, która puściła się na nierząd „Miłośnicy owych bachanalij, kiedy wino i fryny figurowały, malowali ich wpływ odurzający." J. A. Rolle G. lwow. 1886. 278 „Choć porzuciła na uszczennicę, nie zaniechała wszakże niecnego fryny rzemiosła." ib.

350

117

Fuga - i. ż. bez l. mn. z łac. posp. i żart. ucieczka, „W rok jakoś, Kocio fugę urządził niebodze, zmartwiła się biedaczka" Kur. Św. 1872. 63. ztąd: „Fugas chrustas" żart. = w nogi.", „Cześnik. Hej! Serwacy! daj gwintówkę! niechaj strzelę tę makówkę - prędko! (Rejent zamyka okno) Ha ha! fugas chrustas!" A. hr. Fr. 5. 118.

351
118

Fujara -y. m. -ry mn. posp. żart. niedołęga, gamoń, jołop „Dziś pojęć mi ~~trzeba~~ trudno, gdy patrzę się na nią, jak uczuć swych panią zwać mogłem djablicę... i myślę sobie: fujarą byłeś!" Djabeł 1879. 14. 3. „Fujara z Mościsk" przysłowiowe w Galicji. „Nawet w Tarnowie nie spodziewałem się spotkać z podobną logiką i tylko bliskością Lwowa od Mościsk zdołałem wytłomaczyć sobie to ciekawe rozporządzenie. Prawdopodobnie bowiem większa część rady lwowskiej pochodzi z tej słynnej przysłowiowemi „fujarami" miejscowości. Wrodzona moralność, będąca nieodłączną zaletą wszelkich „fujar" nie może obojętnie patrzeć na ludzi wieczorami po ulicach chodzących i chce ich odebraniem latarni przymusić do porządnego żywota" K. Bart. Przegl. liter. i art. 1882. 13. 3.

Fujarostwo -a. n. niedołęstwo „Nieodłączne od „fujarostwa" dobre serce czuwa nad ułatwieniem interesu złodziejom." ib.

„Jesteś pan fujara, wynoś się z mego domu!" Sewer N. Ref. 89. 177. 1.

352

119

<u>Fukać</u> <u>się</u> st. zaim. prow. na Rusi, zapamiętale się gniewać, sierdzić, przebierać miarę w gniewie, a o zwierzętach: wpadać w szał, brykać, rozbrykiwać się, grzić się „Tak mówiąc w gniewie groził pięścią i sapał mocno... ale żona wytrzymawszy chwilę tak się odezwała: - Fukasz się w gniewie na matkę Halszynę, nazywasz ją czarownicą i Bóg nie wie co na nią wymyślasz, a przecie..." Z. Kaczk. 5. 121. „Bydło ryczy i fuka się trzoda" W. Pol 1. pach. hetm. 7 „I gwałt i tartas, fuka wieprzy stado" ib. 13 „Dla dzików nie minął jeszcze czas ruj. Łowami rozstrzelone i w cudze lasy zagnane samury, fukają się jeszcze do połowy lutego." ib. 7. 246.

120 353

Fuma - y. ż. my - fum. um. u Lind. fum m. próżność, duma „ Elegancya wielka, fuma wielka, więk-sze nawet niż dochody" A. w. Fr. Dz. 11. 138.

354
121

<u>Fundować</u> (st. duje II.) (cz. ndk. ~~z 3cim przypadkiem: komu~~ komu co, częstować kogo za pieniądze, kupować (nabyć) mu jadło i napitek (rozrywkę itp.) „Bankier na gwałt zabiera znajomości i funduje im" Wiek 1882. 270. 1.

<u>Zafundować</u> cz. dkn. (·)

<u>Funda</u> -y. ż. (Tacposp.) częstowanie kogoś w miejscu publicznem, płacenie (narażenie) za kogoś w celu zrobienia mu przyjemności „Pobudzony został do niezwykłej wrzawy, obfitą fundą w cukierni" S. Wiś. Tyg. pow. 1880. 707.

(·) „Wszystko mi jedno gdzie, bylebyś zafundowała, bo mam wielki apetyt" Djab. 1883. 1. 5. (1)

<u>Fundować</u> co — ξ prow. „zfundować" dkn. = ufundować „pod zielonym gaikiem domeczek zfundował" O. Kolb. Lud 1 Pieśni 72 od Warsz. „wyfundować" „pod zielonym dębem karczmę wyfundował" od Żelechowa ib. 82. „Z zielonego drzewa domeczek zfundował" od Iwowodza ib. 87

(1) „Obiecał im zafundować butelkę porteru" Kur. Świąt. 1871. 67. 2. „Miałbym wielką ochotę zafundować ci co... Możebyśmy też tak... kiszeczki;..

z butelenką... ja funduję.." S. Grus Niwa 7. 41
„Żądali, aby im „zafundował" po kieliszku wódki" Dz. pol. 1887. 303. 2. (1)

Funditus wyraz łac. przest. z fundamentu, z gruntu, całkowicie „Drugi ślad pusto stoi. Chałupa jest lecz zła, trzecia funditus spustoszała" akt 1664 r. Ks. Jabczyń. Rys hist. Dobla 187 „Młyn jest na rzece Obrze, lecz też podczas Szwedów y Cesarskich funditus spustoszał" ib. Wyraz w tem znacz. po dziś dzień używany przez lud w WPolsce i Kuj.

(1) „Każdy wchodzący kładzie na miskę kilkanaście groszy, narzeczony zaś funduje garniec wódki.." Opis wesela Al. Połuj. Wędr. po gub. Aug. 209 w krak. mówią „do fundytu, do jizna" = do szczyta, do cna, z kretesem, ze szczętem cb. przykł. pod jizno"

„Gryzł jej orzechy, fundował kustaloty i kupował pomarańcze" M. Bał. Pań. dzia. 111.

355

122

Fundusz-u. m. — § „brać kogo na fundusz" = zabawić się czyim kosztem.
drwić, zakpić, zamydlić oczy. „Nieraz bierze go na fundusz, jak to po szkolnemu mówią" JI. Kras. 71. 120. „Wzięła go sobie na fundusz i postanowiła przynajmniej nim się ubawić." Id. 73. 60. „Panie te biorą mnie oczywiście na fundusz" Róż. Dom. 1882. 29. 2. „Gdybym na to nie był patrzał własnemi oczyma, to, dalibóg, musiałbym chyba myśleć, że to moja Pejmoni bierze mię — jak to powiadają — na fundusz" Wł. Zag. Pam. St. par. 3.

Fundusik-u. m. zdrb. fundusz, mały fundusz, majątek. „Oszczędny, ma fundusik znaczny i pewny" L. Kun. Tyg. Il. 2. 1. 147. „Byle wyszapić, to chciałby wytumanić od brata szlachcica ostatni fundusik" J. Dzierzk. 5. 11.

fungor-oris-ctus sum-ngi [illegible], [illegible]
wać sprawować, załatwiać ob. [illegible]

Fungować z łac. fungere } łac. functio
, z fran. fonctionner

Funkcjonować cz. cont. sprawować urząd, działać, w ogóle być w pełnym ruchu pełnienia funkcyj czy to dobrowolnie przyjętych czy naznaczonych przez naturę. „Maszyna jest maszyną, a człowiek człowiekiem. Na tego ostatniego, okoliczności wśród których funkcjonuje, w większej liczbie i w większej wpływają rozmaitości" T. T. Jeż 3.2. „W niedługim zacznie funkcjonować nowe ciało administracyjne: rada zawiadowcza dróg żelaznych państwa" Słowo 1882. 222. 2 „Że był związek pomiędzy jego zeznaniami, to świadczy, że jego mózg jednakowo funkcjonował" Skr. sąd. G. nar. 1882. 290. 3. „W mieście zupełnie cicho, policja funkcjonuje jak zwykle" ib 1883. 15. 3. „Godziny wloką się... czy ten zegar ratuszowy zapomniano nakręcić?! oto na-reszcie czas. Biura muszą już funkcjonować. Pędzę na policję." A. Urb. G. nar. 1885. 143. 1
„W Polsce a zwłaszcza przy królu, fungowali Krzyżacy w roli powierników" A. Brzoz. Ost. lata Wł. Łok. 60 „Poselstwo polskie składali Zbigniew

zawiadować, zarządzać, sprawować, od-
dawać, obsadowywać, piastować

„Oleśnicki, który już po raz trzeci fungował w
charakterze posła” ib. 282.

„Do składu ochotniczych straży ogniowych
funkcjonujących w kraju naszym, mogą na-
leżeć tylko poddani tutejsi” Wiek 87. 134. 3.

„Obie Izby zebrały się na posiedzenie, na
którem po wyborze przez aklamację tych
samych prezydjów, które fungowały na osta-
tniej sesji, uchwalono...” G. ko. 88. 149. 3.

Furażerka -i. Furażka -i, ż. -ki mn. czapka wojskowa bez daszka „Ubrany w zieloną czamarę z furażerką wojskową w ręku" J. I. Krasz. 76. 14. Urlopnik czerwoną furażerkę ozdobioną kwiatami, z fantazją nasunął na prawe ucho" M. Bał. Wiek 1878. 284 „Sięgnął niedbale ręką do furażerki i bąknął: pochwalony" ib. „Główna wojskowość stroju tego zawierała się w furażerce fantastycznie na bakier od lewego ucha włożonej." B. J. Dyk. Rom. i pow. 5. 2. „Kapitan w zielonym mundurze i furażce ze złotym galonem" Prz. Tyg. 1874. 260. „Furażerka z sukna czarnego z daszkiem lakierowanym" Al. Pobyj. Wspom. po gub. aug 205

358

124

Furczeć st. cz. contin. Furkać frequ. Furknąć dkn. wydawać szelest, podobny do głosu furr, furr, szum np. skrzydeł ptasich, kołowrotka, poruszanej przez wiatr chorągiewki i t. p. „dziewki zawodziły nad niekończącymi się furczącemi kołowrotkami" J. Dzierzk. 1. 18 „Furczenia wrzecion ani dotykać musiała było i zdawało się, że chałupa od hałasu pęknie" T. T. Jeż 1. 16 (!) „Lamus murowany z furkającą na dachu blaszaną chorągiewką" J. Dzierzk. 8. 5. „Zmieszane ptastwo tłumnie furknęło do góry." Ad. Mick. 3. 124 „Miło jest wylecieć sobie z klatki, strzepnąć skrzydłami i furknąć w świat szeroki" B. Bol. Wybr. 2 „Furknęła katamaranka, ginie w mgły obłokach." Ad. Mick. 3. 160 ≡ fig. o człow. Furgać, furkać, roztrzepanym być „Omyliłem się na panu Erazmie.. to się uformuje... już nie tak furga! i sens ma!" J. I. Krasz. 46. 11.

(·) „Trąby grają, bębny huczą, bagnet błyszczy, lance furczą." Śpiew. polski 3. 271.

359

125

<u>Furdyga</u> -i. ż. prow. Lwow. „Policja wsadziła go za ten brak poszanowania dla obcej własności do aresztu policyjnego, zwanego „furdygą", a stamtąd odstawiono go do Sądu." Dz. pol. 1886. 53. 2. „Bo nocy hałasować zakazano. Proszę ze mną na Chorągiewczyznę do <u>furdygi</u>!" A. Urb. Ogn. dom. 2. 9.

360

126

Furjerysta - y. m. ści um. zwolennik furjeryzmu „Pan Balard był eks-furjerystą" J.I. Krasz. 58. 45.

Furjeryzm - u. m. urządzenie społeczne wymyślone przez Fourier'a, polegające na wspólności pracy i mieszkania członków towarzystwa „Stronniczka swobód nieograniczonych, wielka wielbicielka furjeryzmu, aż do jego konsekwencyj najdalszych" J.I. Krasz. 34. 8

w Słown. Wilen. Furieryzm

Furor łac. szaleństwo, wściekłość, niepohamowaność, niedorzeczność || Natchnienie, zapał wieszczy

<u>Furore</u> nieodm. n. wyraz włoski, albo <u>Furora</u> -y. ż. bez l. mn. efekt szalony, porywający. „Robisz furore... słowo honoru ci daję – wszyscy ci się chcą prezentować, mężczyźni w zachwyceniu, kobiety pełne zazdrości..." B. Bol. Dzień. Ser. 238 „Jesteś dziś dziwnie śliczna... mówię ci, furore robisz." ib. „Miała ten jakiś urok, który najsłuszniej możnaby nazwać pokusą niewieścią. Ostatniej zimy robiła w Warszawie furorę." H. Sienk. Humor. Warsz. 1.24 „Jego komedja wszędzie robi furorę." Echo 1877. 249. 4. „Nuciłem ulubione wówczas piosnki, jako to krakowiak, który wtedy robił furore w 11ym pułku, i który pozwolę sobie powtórzyć:." A. Kw. Fr. Dz. 11. 91.

362

127

Fus - a. m. „Siedź cicho, nigdzie się nie pokazuj, my puścimy fusa, żeś do Niemiec pojechał." Z. Kraz. 38-119. ?

<u>Fuszerka</u> – i. ż. partactwo, partolenie, ladajaka robota. „Warsztaty stoją pustkami, każdy woli na własną rękę robić – o doskonaleniu fachu mowy niema, fuszerka prosperuje w najlepsze" J. Jurus. Now. 1882. 358. 1. (1)

<u>Fuszerować</u> cz. cont. partolić, wykonywać robotę byle zbyć „Idzie o to, aby krawiec krawcem, mularz mularzem pozostawał, aby usunąć fuszerowanie, a podnieść kunszta" ib.

(1) „Powstał wśród pewnego grona majstrów szewckich projekt zapobieżenia fuszerce niektórych niesumiennych czy nieudolnych majstrów, która na targach w cesarstwie, nadwyrężyła ustaloną dawniej renomę obuwia warszawskiego" Wiek 1887. 229. 4.

364

124

Futor-u. m. ry. mn. Futorek-rku m. zdrb. na Podolu i Ukrainie „rus. zepsute Hutor, Chutor dom lub chata z ogrodem, pasieką, rolą i sianożęcią oddalona od innych i ode wsi lub miasta, do którego należy, oddzielona znaczną przestrzenią, - samotny folwareczek odrębny." A. Krem. Rocz. Tow. nauk. Krak 41. 195.

„Było to dzikie, poryty prądami jar, ożywiony gdzieniegdzie tonącym w sadzie futorkiem" Tyg. Il. 2. 6. 101.